

Nadruk verboden

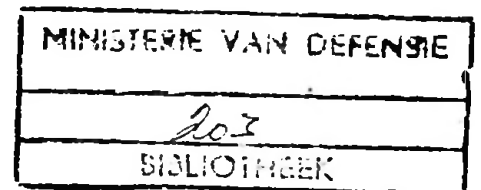
Prijs voor niet leden f 2,50

MARS IN CATHEDRA

6

1970

(15 april 1970)

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP

ERELEDEN: Z.K.H. de Prins der Nederlanden
Z.E. Luitenant-Generaal b.d. M. R. H. CALMEYER
Z.E. Luitenant-Generaal b.d. D. A. VAN HILTEN
Generaal-Majoor b.d. J. J. DE WOLF
Z.E. Luitenant-Generaal b.d. J. H. COUZY

HET BESTUUR IS ALS VOLGT SAMENGESTELD:

E. R. D'ENGELBRONNER Gen. Maj. G. S. b.d.,
Voorzitter.

B. H. SLAGER, Luitenant-Generaal Klu.
Opperofficier Personeel
Kon. Luchtmacht
Ondervoorzitter

DRS. J. VAN DER VALK, Directeur van de Afdeling NAVO-
en WEU-zaken van het Ministerie
van Buitenlandse Zaken,

E. ROEST, Commandeur

F. TOUBER, Brigade-generaal der infanterie (gsh)
Redacteur.
p/a Hogere Krijgsschool
Frederikkazerne,
van Alkemadeaan 774,
's-Gravenhage

A. C. LAMERS, Luitenant-Kolonel der Mariniers

H. DIETERS, Kolonel Klu.

MR. J.H.P.V. HAITSMA MULIER, Res. Kolonel tit. der Artillerie b.d.
1e Secretaris

J. ALBARDA, Luitenant-Kolonel der Artillerie b.d.
2e Secretaris
Laan van Clingendael 121
's-Gravenhage

H. F. ENKELAAR Majoor KLu.
Penningmeester
Rembrandtlaan 81
Voorburg
postgirorekening: 78828

INHOUD

Samenstelling Bestuur	320
Personalia	322
Mededelingen van het Bestuur	322
Prijsvraag 1970 (herplaatsing)	323
Bijeenkomst dinsdag 3 maart 1970	324
COMMANDOVOERING EN AUTOMATISERING	
voordracht door Brigade-Generaal der Infanterie (gsb)	
<i>G. Mensink</i>	325
Discussie	342
RIJPHEID, BEREIDHEID EN MOED BIJ HET DRAGEN VAN DEMOCRATISCHE VERANTWOORDELIJKHEID	
artikel door <i>prof. dr. R. C. Kwant</i>	351
DE SOWJET-UNIE; EENS 'S WERELDS EERSTE ZEEMOGENDHEID?	
artikel door Luitenant ter zee der 2e klasse <i>W. J. E. van Rijn</i>	358
Boekbesprekingen	388

Personalia

Aan dit nummer werkten mee:

Brigade-Generaal der Infanterie (gsb) G. Mensink (voordracht „Commandovoering en Automatisering“).

Brigade-Generaal G. Mensink werd in 1919 geboren te Deventer en ontving zijn officiersopleiding aan de KMA te Breda. Werd 2e luitenant der infanterie in 1940.

Na een driejarig verblijf in Duitse krijgsgevangenschap diende hij bij de 1 Divisie „7 december“ in Indonesië tot eind 1949. Diende in de rang van majoor (1957) en luitenant-kolonel (1961) in de staven van het Eerste Legerkorps, 1 Divisie „7 December“ en het Hoofdkwartier van de Koninklijke Landmacht (HKKL).

Verwierf in 1957 het brevet van bekwaamheid voor de Generale Staf. Was van 1960-1963 docent aan de HKS.

Commandeerde vervolgens het 44e Pantserinfanteriebataljon Johan Willem Friso te Zuidlaren (VN bataljon). Nadien geplaatst op het HKKL, als hoofd van het bureau automatisering, in welke functie hij per 1 november 1967 werd bevorderd tot kolonel. Werd twee jaar later benoemd tot Sous-Chef van de Generale Staf onder bevordering tot Brigade-Generaal. Brigade-Generaal G. Mensink studeerde bovendien aan de School of Infantry te Fort Benning (USA), de Belgische Hogere Krijgsschool te Brussel en aan het Britse Staff College te Camberly.

Prof. dr. R. C. Kwant (artikel „Rijpheid, bereidheid en moed bij het dragen van democratische verantwoordelijkheid“)

Prof. dr. Renigius Cornelis Kwant, geboren in 1918, priester gewijd te Rome in 1942, verkreeg in 1945 het doctoraat in de wijsbegeerte. Na voortgezette studie te Parijs en te Leuven en doceren aan het Seminarie te Eindhoven, werd hij in 1961 benoemd tot bijzonder hoogleraar in de wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Van zijn hand verschenen vele artikelen en werken op het gebied van fenomenologie, existentiële filosofie en arbeidsfilosofie, alsmede over sociale vraagstukken. Onder meer schreef hij „Mens en Geweld“, „Mens en Kritiek“, „Het Arbeidsbestel“, „De Ontmoeting van Wetenschap en Arbeid“, „Wijsbegeerte van de Ontmoeting“ en „De Wijsbegeerte van Karl Marx“.

Luitenant ter zee der 2e klasse W. J. E. van Rijn (artikel „De Sowjet-Unie; eens 's werelds eerste zeemogendheid“)

Geboortelid van Den Haag. 1963-1966 Officiersopleiding op het Koninklijk Instituut voor de Marine te Den Helder. 1966 benoemd tot Luitenant ter zee der 3e klasse. Achtereenvolgens plaatsingen a/b Hr Ms „Limburg“, Hr Ms „De Zeven Provinciën“ en in 1969 gedurende zes maanden a/b USS „Manley“ in het kader van een uitwisselingsprogramma. Na een korte plaatsing a/b Hr Ms „Holland“, thans in opleiding tot navigatiegevechtinformatie officier te Den Helder.

Brigade-Generaal der Infanterie (gsb) F. Touber, Majoor van de Militaire Administratie (regacc) **M. E. ten Brinke** en Kapitein der Artillerie **H. Wentink** (boekbesprekingen) zijn verbonden aan de Hogere Krijgsschool.

Bestuursmededelingen

- Te algemener kennis wordt gebracht dat de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap is in het militair recht aan de Universiteit van Amsterdam.
- Naar aanleiding van de door de Koninklijke Vereniging voor het jaar 1969 uitgeschreven prijsvraag kwam slechts één inzending in het bezit van het Bestuur. Het is bekend, dat een aantal leden heeft overwogen aan deze prijsvraag deel te nemen, doch dat het onderwerp als te moeilijk en de bewerking ervan als te tijdrovend werd ondervonden. De ontvangen inzending wordt thans beoordeeld door de daarvoor ingestelde commissie. Zodra de commissie een beoordeling heeft gepresenteerd zal op deze aanlegenschap worden teruggekomen. Het Bestuur hoopt en vertrouwt, dat de in dit kwartaalschrift herplaatste Prijsvraag 1970 een aanmerkelijk groter aantal inzenders zal verwerven.
- Het ligt in het voornemen het voorlopige werkplan van de Koninklijke Vereniging voor het verenigingsjaar 1970-1971 te publiceren in het volgende nummer van Mars in Cathedra.
- De laatste voordracht van dit verenigingsjaar (Luitenant-Kolonel der artillerie (gsb) C. de Jager over „Onze huidige strategie“) te houden te Breda moest worden uitgesteld. De nieuw vastgestelde datum is inmiddels per convocatie aan de leden bekend gemaakt.
- Auteurs-medewerkers van Mars in Cathedra wordt verzocht rechtstreeks te corresponderen met de redacteur (p/a Hogere Krijgsschool, 's-Gravenhage), kopij aan te bieden in enkelvoud, in machineschrift, dubbele regelafstand en met een linker marge van 5 cm. Bij aanbiedingen te vermelden: juiste naam, titel(s), functie of kwaliteit, adres en gironummer of bankrelatie.
- Nieuwe leden zijn hartelijk welkom. Opgave aan de 2e secretaris, Laan van Clingendael 121, 's-Gravenhage. Dringend wordt verzocht adres - zowel als rangwijzigingen - door te geven aan voren genoemd adres.
- Losse nummers van Mars in Cathedra kunnen schriftelijk worden aangevraagd bij de 2e secretaris (zie voren genoemd adres).

Prijsvraag 1970

(herplaatsing)

Beschouwing

- Het personeelsbestand van de huidige krijgsmachten is verschillend van samenstelling. De krijgsmachtdelen van b.v. Zwitserland en Israël bestaan overwegend uit dienstplichtigen en hebben slechts zeer kleine kernen van beroepspersoneel, terwijl het Verenigd Koninkrijk en Canada uitsluitend met beroepspersoneel werken.
- In Nederland heeft de krijgsmacht zowel beroeps- als dienstplichtig personeel, doch de sterkteverhouding tussen de beide categorieën is bij de drie krijgsmachtdelen zeer verschillend. Zo bestaat de Koninklijke Landmacht overwegend uit dienstplichtig personeel, bij de Koninklijke Marine en de Koninklijke Luchtmacht is de getalsterkte van het beroepselement groter. De kort verband vrijwilligers en (bij de Landmacht) de technische specialisten vormen een derde personeelscategorie.

Onderwerp

Formuleer de mérites en bezwaren van krijgsmachten samengesteld uit beroepspersoneel en van krijgsmachten overwegend bestaande uit dienstplichtigen.

Geef een gemotiveerde aanbeveling voor de gewenste personeelssamenstelling van de Nederlandse krijgsmacht en van de drie delen daarvan.

Bepalingen

- Aan de prijsvraag kan worden deelgenomen door leden en adspirantleden van de Koninklijke Vereniging.

- De verhandeling dient een aantal van 6000 woorden (10 bladzijden in druk) niet te boven te gaan.
- Uitgewerkte studies (van individuen of groepen) worden tegemoet gezien vóór 1 oktober 1970. Indiening bij de redacteur, p/a Hogere Krijgsschool, Frederikkazerne, 's-Gravenhage. Inzending dient te geschieden in drievoud, in machineschrift, dubbele regelafstand, een linker marge van 5 cm en onder een motto, waarbij separaat in een gesloten enveloppe: naam en adres auteur(s) en vermelding van hetzelfde motto.
- De inzendingen worden eigendom van de Koninklijke Vereniging en zullen worden beoordeeld door een commissie bestaande uit: Luitenant-Generaal der Genie b.d. A. V. van den Wall Bake, Schout bij Nacht b.d. J. van Dapperen. Een nader hiervoor aan te zoeken (gepensioneerd) Opperofficier van de Koninklijke Luchtmacht.

Prijzen

Het Bestuur van de Koninklijke Vereniging stelt de volgende prijzen beschikbaar:

- 1e prijs: f 500,—
- 2e prijs: f 250,—
- 3e prijs: f 150,—

De bekroonde studie zal worden gepubliceerd in „Mars in Cathedra” van 15 januari 1971.

Bijeenkomst dinsdag 3 maart 1970

De voorzitter opent de vergadering met een woord van welkom aan de talrijke aanwezigen die blijkbaar de voorkeur hebben gegeven aan zijn voorzittershamer boven de vuist van Willem Duys. Een speciaal woord van welkom richt hij tot de spreker van deze avond Brigade-Generaal Mensink.

Alvorens hem het woord te verlenen zijn er nog enkele huishoudelijke punten. Allereerst het verslag van de kascommissie over het door de penningmeester gevoerde beheer, gepubliceerd in Mars in Cathedra nr 5. De voorzitter stelt de vergadering voor op grond van het gegeven advies, aan de penningmeester acquit en décharge te verlenen, waarmee de vergadering bij acclamatie instemt. De voorzitter richt zijn gelukwensen tot de inmiddels afgetreden penningmeester luitenant-kolonel Janssen.

Voorts deelt de voorzitter mee, dat de prijsvraag 1969, ondanks verlenging van de inzendingstermijn met enkele maanden, tot zijn spijt weinig aandacht heeft gekregen. Er is slechts één inzending binnengekomen; die thans wordt bezien door de beoordelingscommissie. De voorzitter spreekt de hoop uit dat de kwaliteit van deze bijdrage zal goed maken wat aan kwantiteit te kort schoot. Hij vestigt de bijzondere aandacht van de leden op de inmiddels bekend gemaakte prijsvraag 1970 betreffende de personeelssamenstelling van de Nederlandse krijgsmacht, een onderwerp dat momenteel in de algemene belangstelling staat. Hij hoopt ditmaal op een ruime deelname.

Tenslotte is aan de orde het punt bestuursverkiezing. Op grond van artikel 5 van het Huishoudelijk Reglement treden in de eerste bijeenkomst van het verenigingsjaar 3 leden van het bestuur af. Op 22 oktober j.l. waren daartoe aan de beurt Luitenant-Generaal B. H. Slager, Schout bij Nacht J. van Dapperen en Luitenant-Kolonel H. J. L. Janssen, waarvan zich slechts eerstgenoemde herkiesbaar had gesteld. Uiteraard werden alleen voor de heren van Dapperen en

Janssen nieuwe kandidaten door het bestuur voorgesteld, te weten Commandeur E. Roest en Majoor H. F. Enkelaar, die vervolgens beide door de vergadering werden gekozen. Verzuimd werd door het bestuur aan de leden mede te delen dat ook Luitenant-Generaal Slager aftrad en hij zich wederom verkiesbaar stelde. Het bestuur wil deze omissie thans goedmaken. Luitenant-Generaal Slager treedt thans af en stelt zich nog steeds herkiesbaar, uiteraard met volle instemming van het bestuur. Er zijn geen andere kandidaten gesteld, zodat de voorzitter gaarne van de vergadering zou willen vernemen of zij met deze kandidaatstelling instemt en Generaal Slager kiest tot lid van het bestuur (applaus). De voorzitter wenst Luitenant-Generaal Slager en het bestuur van harte geluk met deze verkiezing en geeft vervolgens – op diens verzoek – het woord aan de ondervoorzitter.

Luitenant-Generaal Slager dankt voor het in hem gestelde vertrouwen, doch brengt naar voren dat er zijns inziens een belangrijker gebeurtenis heeft plaats gehad, waarvoor hij gaarne het woord zou laten aan de secretaris.

Kolonel Mr Haitsma Mulier brengt in herinnering dat de voorzitter onlangs is afgetreden als Chef Staf Civiele Verdediging. Een goede zaak is echter, dat hij zijn activiteiten als voorzitter van de vereniging voortzet. Daarvoor zijn wij zeer dankbaar. Bij het neerleggen van zijn functie als Chef Staf Civiele Verdediging is generaal d'Engelbronner door H. M. de Koningin bij bevordering benoemd tot Commandeur in de orde van Oranje Nassau. De vereniging is verheugd en trots dat aan haar voorzitter deze – zo verdiende – hoge onderscheiding is toegekend en wenst hem daarmee van harte geluk (applaus).

Na een woord van dank geeft de voorzitter het woord aan Brigade-Generaal Mensink voor het uitspreken van zijn rede over „*Commandovoering en Automatisering*”.

Commandovoering en automatisering

DEEL A - ALGEMEEN

1. Inleiding

Mijnheer de voorzitter, Mijne heren, toen de Brigade-Generaal Touber mij enige maanden geleden namens het bestuur van Uw vereniging uitnodigde een inleiding te houden over „operationele automatisering” heb ik daarop onmiddellijk met „ja” geantwoord en wel om een tweetal redenen:

- Ten eerste, omdat ik daardoor de gelegenheid zou krijgen de automatisering te ontdoen van zijn etiket „specialisme”.
- Ten tweede om voor de zoveelste maal het belang van de automatisering ten behoeve van het gebruik van de strijdkrachten in het gevecht zelve te kunnen benadrukken.

Voor wat betreft het eerste ben ik van mening dat automatisering – en in het bijzonder de operationele automatisering – geen specialisme is, doch juist en vooral het gehele terrein van de algemene stafofficier bestrijkt.

Voor wat betreft het tweede ben ik van mening, dat een strijdmacht, die de operationele automatisering van zich schuift, zich zelf binnen niet al te lange tijd degradeert tot een onbruikbaar instrument van staat. In hoeverre ik erin zal slagen U vanavond diezelfde overtuiging mede te geven, kunt U na afloop van mijn voordracht beter beoordelen dan ikzelf.

In dit verband zou ik nog willen beginnen te stellen, dat ik U vanavond geen panklare, onaanvechtbare oplossingen kan voorschotelen; daarvoor is de operationele automatisering nog te veel in beweging; daarvoor moet niet alleen nog bijzonder veel zuiver wetenschappelijke en toegepaste research worden verricht, maar vooral ook moet het militaire apparaat aan het werk worden gezet voor het ontwikkelen van theorieën,

filosofieën over het verband tussen de strategie en de tactiek enerzijds en de automatisering anderzijds.

Dit dan om U aan te tonen dat ik U vanavond geen druk-op-de-knop oorlogsbeeld kan schilderen. Maar wel kan en wil ik U aangeven welk een reuzetaak er nog voor ons ligt om de moderne elektronische mogelijkheden dienstbaar te maken aan de waarde der strijdkrachten.

Ter wille van de omvang der problematiek en de beschikbare tijd, zal ik mij daarbij een tweetal beperkingen opleggen.

- a. Ik zal U alleen spreken over de automatisering van Commandosystemen. Over de bijbehorende verbindingssystemen zal ik daarbij kort zijn. Wapensystemen komen in het geheel niet ter sprake.
- b. Ik zal mij voorts beperken tot de automatiseringsproblematiek bij de landstrijdkrachten. Hierover wil ik echter nog wel opmerken dat de automatiseringsproblemen bij de landmacht verreweg het grootst zijn.
De luchtmacht en de marine werken steeds van vaste bases; de landmacht daarentegen is geheel mobiel en bovendien verspreid in een zeer groot aantal, zeer kleine en qua soort sterk gevarieerde gevechtselementen, hetgeen bijzondere eisen stelt aan de commandovoering.

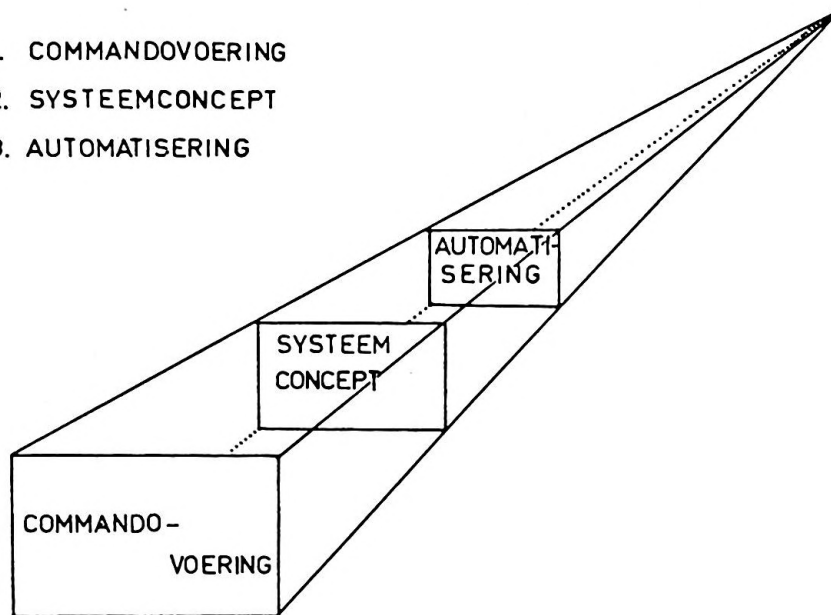
2. Indeling van de voordracht

Twee deelonderwerpen dus vanavond, commandovoering en automatisering, waarbij ik als verbinding tussen beide activiteiten zou willen stellen „de systeemconceptie”, zijnde een theorie die het mogelijk maakt de automatisering in perspectief te zien.

INDELING VAN DE VOORDRACHT

1.

1. COMMANDOVOERING
2. SYSTEEMCONCEPT
3. AUTOMATISERING

Automatisering is n.l. geen doel op zichzelf, doch uitsluitend een middel.

Ik kom dan tot een indeling van mijn voordracht zoals aangegeven in de eerste schets.

- de commandovoering
- het systeemconcept
- de automatisering.

DEEL B — DE COMMANDOVOERING

3. De factor tijd

De twee hoofdonderwerpen commandovoering en automatisering heb ik zeer bewust gekozen, niet alleen omdat zij steeds mijn persoonlijke belangstelling hebben gehad, maar vooral omdat ik bij de bestudering ervan tot het inzicht ben gekomen dat, wanneer zij kunnen worden verenigd, wanneer zij op één noemer kunnen worden gebracht, een belangrijke - zo niet beslissende - bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van een problematiek die reeds honderden jaren de oorlogsvoering in tactische en operationele zin beheerst n.l. het probleem van de factor „tijd”. Is niet van Vondel de beroemde uitspraak: „Een krijgsman wint al veel, al wint hij niet dan tijd”?

Tactici onder U zullen onmiddellijk willen repli-

ceren met: „Natuurlijk, we weten dat de factor tijd belangrijk is, maar er zijn meer factoren die in de tactiek en de strategie een rol spelen”. Toegegeven, dat zij zo, maar . . . ! Als ik de tijdfactor in positieve zin, dus ten voordele van mijzelf en ten nadele van mijn tegenstander, kan wijzigen, dan ben ik in staat.

- a. op de hogere commando-echelons, de operationele echelons (divisie?, legerkorps en leger), de overige factoren: „doel, middelen en gevechtvorm” te beïnvloeden;
- b. op de lagere commando-echelons, de tactische niveaus (divisie?, brigade en lager), de factoren: „vuur en beweging” te beïnvloeden.

Zo hebben de Amerikanen b.v. berekend dat door de introductie van het geautomatiseerde vuurplannings- en vuurregelingssysteem „Tac-

fire" de effectiviteit van hun conventionele veldartillerie zal worden verdubbeld. En dit dus niet door meer vuurmonden of meer munitie, maar doodeenvoudig door inschakeling van een klein magisch kastje, „een computer”, met de bijbehorende programmatuur.

Mijne heren, het zijn niet de wapensmeden en de wapendeskundigen die dit tot stand hebben gebracht, maar een ander soort wetenschapsmensen: de wiskundigen, de economen, de statistici en de elektronische ingenieurs in samenwerking met en onder leiding van militairen die de nodige visie bezaten om tijdig de nieuwe mogelijkheden te onderkennen en toe te passen. De tijdfactor speelt n.l. altijd een rol, de andere factoren niet altijd. Hoe zit het dan met die tijdfactor? Wat hebben we daaraan tot nu toe dan gedaan en hoe is op dit moment de stand van zaken? Ik zou dan gaarne een viertal activiteiten onder de loupe willen nemen en wel achtereenvolgens:

- de materiële middelen voor het gevecht
- de militaire staforganisatie
- het militaire besluitvormingsproces
- de verbindingen. (Schets 2)

4. De materiële middelen voor het gevecht

Het zal U allen bekend zijn dat het gevechtsbeeld van heden in grote mate wordt bepaald door de vooruitgang van wetenschap en techniek. Het paard werd vervangen door de tank en het motorvoertuig; de voeten van de zandhaas van nog geen 10 jaar geleden hebben plaatsgemaakt voor het moderne infanteriepantservoertuig en de helicopter; het kernwapen maakt vele bewegingen tot een zinloze actie; het vliegtuig en de raket gaven een nieuwe dimensie aan het gevecht te land. En zo zou ik door kunnen gaan. Meer rationeel gesproken kan men echter zeggen dat alle moderne legers thans beschikken over:

- zeer snelle wapensystemen
- middelen met een zeer grote wapenuitwerking
- beweeglijke en zeer snelle manoeuvre eenheden met een veelzijdige bewapening.

Over het gebruik van deze middelen is door grote militaire denkers veel en lang nagedacht, een en ander tot uiting komend in filosofieën en doctrines voor het gebruik van deze middelen. Het gevechtsbeeld dat ons hierbij voor ogen staat, moge ons dan in deze behaaglijke omgeving wat onwettelijk voorkomen, het merk-

DE TIJDFACTOR ALS RESULTANTE VAN:

2.

1. DE MATERIËLE MIDDELEN VOOR HET GEVECHT
2. DE MILITAIRE STAFORGANISATIE
3. HET MILITAIRE BESLUITVORMINGSPROCES
4. DE VERBINDINGEN

waardige feit doet zich voor dat deze filosofieën en doctrines niet alleen voor wat betreft de Westerse landen onderling, maar ook wat betreft deze landen en die aan de andere kant van het IJzeren Gordijn een grote mate van gelijkenis vertonen. Een dergelijk feit heeft zich in de geschiedenis nog niet eerder voorgedaan. In de militaire vakpers zijn dan ook de tactische discussies praktisch verstomd. Men is het wel eens over de toe te passen tactiek, de tactiek die de moderne materiële middelen heeft geschapen; deze tactiek voert een vlag waarop met grote letter staat geschreven „SNELLER”.

5. De militaire staforganisatie

Hiervoor moet ik iets verder in de geschiedenis teruggaan n.l. het midden der 19e eeuw, de eeuw ook van de eerste industriële revolutie.

De oorlogvoering en speciaal de commandovoering werd in die tijd al zo'n complex geheel, dat de noodzaak van een centraal planningsorgaan zich steeds sterker deed gevoelen. Het was dan ook in die tijd dat de Duitse Oberquartiermeister, de Generaal Massenbach, aan de koning van Pruisen het concrete denkbeeld voorlegde dit centrale orgaan te realiseren, en te belasten met de „planning der operatiën”. En wie zou beter met deze opdracht kunnen worden belast, dan de Generaal Massenbach zelf! Aldus geschiedde en dit is dan ook de oorzaak geweest van het feit dat de Duitse „Generale Staf” gedurende zeer lange tijd de naam „Oberquartiermeisterstab” voerde. Deze Duitse idee vond voor de eerste maal zijn test in het gevecht in de Frans/Duitse oorlog 1870/1871 met het resultaat dat we allen kennen.

De verliezers, de Fransen – goede theoretici als ze altijd zijn geweest – weten hun nederlaag voor een goed deel aan het werk van dit staforgaan. Zij perfectioneerden het systeem en zijn de grondleggers geworden van de staforganisatie voor de strijdkrachten te velde, zoals vrijwel alle landen ter wereld deze thans kennen, te weten een speciale staf en gesuperponeerd op deze speciale staf een generale of coördinerende staf met als hoofdtaak voor deze laatste het maken van (operatie)plannen en als onderdeel hiervan het tijdig in gang zetten van de tactische en operationele uitvoeringshandelingen.

Deze generale of coördinerende staf onderscheidt zich qua werkuitvoering fundamenteel van de speciale staf; zij treedt n.l. steeds op als één geheel; zij kent geen deeladviezen, geen deel-

besluiten betrekking hebbend op één afzonderlijke functie; integendeel, alle deelactiviteiten worden integraal gezien en geprojecteerd tegen één centrale functie die ik zou willen noemen „de commandovoering”.

Dat hierbij op dit moment de activiteiten van deze coördinerende of generale Staf zijn onderverdeeld in een viertal secties is zuiver een kwestie van taakverdeling, niet van principe.

De speciale staf daarentegen is een zuiver functionele staf, waarbij het kennispakket van de speciale stafofficier is toegesneden op één deelactiviteit en omgekeerd. Het werk van de speciale stafsecties is wel gerelateerd aan, doch niet identiek met „de commandovoering”.

Met de introductie van de generale of coördinerende staf is aan de factor „tijd” voor wat betreft de organisatie van de commandovoering ten volle recht gedaan. Een organisatorisch beter systeem is tot op heden nog niet uitgevonden.

6. Het militaire besluitvormingsproces

Het spreekt wel haast vanzelf dat de coördinerende of generale staf – eenmaal geïntroduceerd – zich intensief ging bezighouden met het besluitvormingsproces als zodanig. Op dit moment is het, dacht ik wel zo dat we als feit kunnen constateren dat dit proces – dit logisch redeneringsproces – dat onherroepelijk leidt tot de besluitvorming zelf, zuiver theoretisch gezien een rationale heeft bereikt, die zonder extra hulpmiddelen niet kan worden verbeterd. Alle krijgsscholieren ter wereld worden in deze gedachtenmethodiek getraind en bij alle tactische wapenopleidingen is dit proces de grondslag voor de tactische besluitvorming.

Is dit proces dan zo uniek? Neen, in geen enkel opzicht! De systematiek is—getuige de tussenvoeging van een aantal mogelijke oplossingen—bepaald niet briljant; zij is echter wel aangepast aan de denkcapaciteit van de gemiddelde staf-officier, opdat er onder moeilijke omstandigheden steeds *tijdig* een besluit kan worden genomen,

- ondanks onvoldoende gegevens omtrent de vijand
- ondanks onvoldoende gegevens over de situatie bij de eigen troepen en
- ondanks onvoldoende gegevens over de omgeving waarin beide zijn geplaatst.

7. De verbindingen

Van oudsher vormen de verbindingen het zenuwstelsel van de commandovoering. Via dit stelsel bereiken de gegevens van het gevechtveld de commandoposten en via dit stelsel gaan de bevelen naar de troep om de acties in gang te zetten.

Ook op verbindingsgebied heeft een snelle technische ontwikkeling plaatsgevonden. De ordonans en de postduif en zelfs reeds de kabel „Spiral 4” van vroeger hebben plaatsgemaakt voor de radio, de straalzender, rasters en verbindingsknooppunten.

Maar, mijne heren, heeft dit totaal ook geresulteerd in een snellere berichtgeving? Voor het individuele bericht, ja! Voor de massa van de berichten, neen! De oorlogvoering en in het bijzonder het gevecht te land is door de technische vooruitgang van de materiële middelen zo gecompliceerd geworden, dat de vergroting van de snelheid bij het overbrengen van berichten volkomen teniet is gedaan door de toegenomen berichtenhoeveelheid.

Het zou mij te ver voeren hier thans diep op in te gaan, degenen die regelmatig aan grotere oefeningen deelnemen, weten maar al te goed dat de verbindingen binnen korte tijd overbelast raken. En dit niet omdat de verbindingswegen van punt tot punt zelf het verkeer niet kunnen verwerken, maar voornamelijk door een overbelasting van de verbindingscentra en de routeringspunten.

8. De huidige situatie

En nu zijn we dus op een punt gekomen dat we het verband kunnen gaan leggen, tussen de tactiek – de leer van het gebruik der middelen in het gevecht – en de commandovoering.

De invoering van de moderne – technisch hoog ontwikkelde – middelen voor de uitvoering van het gevecht, waarover op dit moment de landstrijdkrachten en ook onze Nederlandse KL beschikken, heeft tot gevolg gehad dat het tempo van de afzonderlijke gevechtshandelingen belangrijk is toegenomen. Maar niet alleen het tempo van de *afzonderlijke* gevechtshandelingen is toegenomen, deze afzonderlijke gevechtsacties volgen elkaar ook steeds sneller op.

Was het tot voor kort onmogelijk dat een infanteriebataljon te voet tijdens een aanval van richting veranderde zonder een formeel tussengelegen aanvalsdoel, een pantserinfanteriebataljon doet ditzelfde op grond van een kort par-

tiel bevel dat per radio wordt doorgegeven. Was het tot voor kort onmogelijk in korte tijd vanuit een verdedigende positie een aanvalsactie in te zetten, voor de huidige manoeuvre-eenheden is dit een alledaagse handeling geworden. Was er vroeger in elke operatie die beweging inhiield, een kritiek moment omdat op een gegeven moment de artillerie moest worden verplaatst, de moderne gemechaniseerde artillerie met haar lange dracht kan thans een vrijwel onafgebroken vuursteun garanderen.

Niet alleen een verhoging van het tempo der afzonderlijke gevechtshandelingen, maar voor het totale gevecht een verhoging van wat ik zou willen noemen het *ritme* van het gevecht.

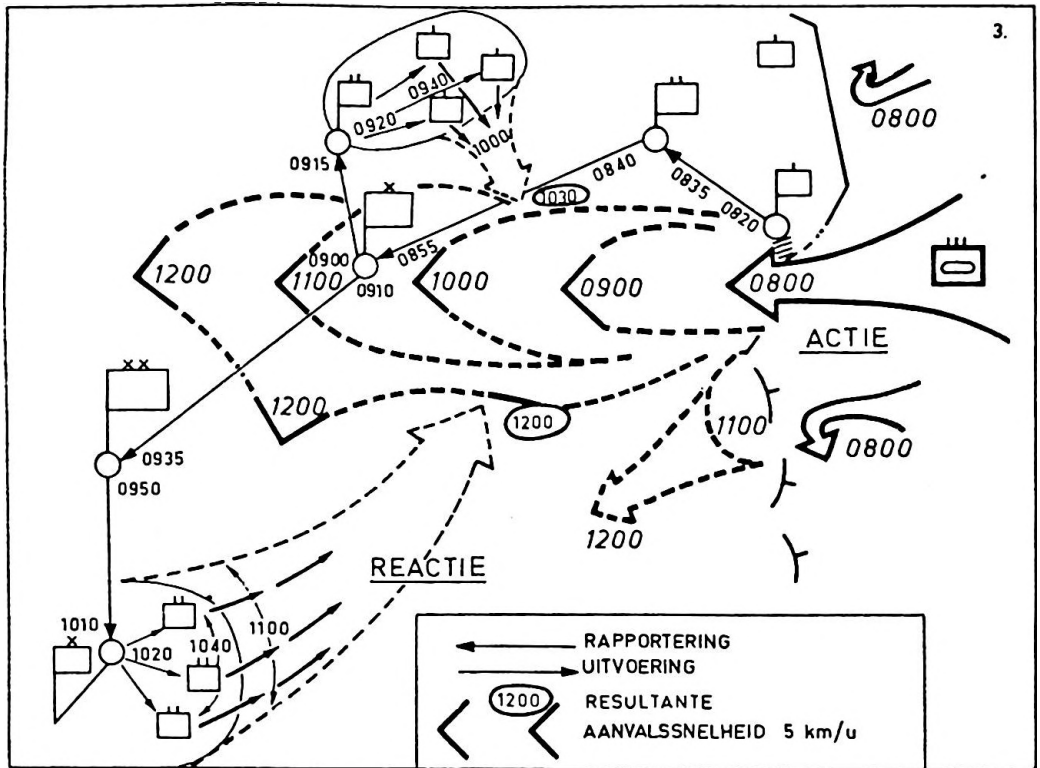
Voor de commandovoering betekent dit echter:

- een in tijd gezien, steeds groter wordende toevloed van gevechtinformatie
- een steeds grotere complexiteit van de om een oplossing vragende situaties
- een beangstigende inkrimping van de tijd die nodig is voor de commandovoering.

Tegenover deze gevechtssituaties staan dan nu onze commandoposten te velde. Kunnen zij hun taak aan? Ik dacht dat we daar reeds thans een groot vraagteken echter konden zetten, want

- de verbindingen zijn onvoldoende om tijdig alle berichten ter plaatse te krijgen,
- de apparatuur binnen de commandopost onderscheidt zich nauwelijks van die, welke in gebruik was in W.O. II. We werken nog steeds met papier en potlood. Stafofficieren hantieren met kaartenborden met een stuk plastic kleed erover. Een eenvoudig copieerapparaat is om cost-effectieve redenen in vreedstijd nog steeds niet in de oorlogsuitrustingsstaten opgenomen,
- de stafprocedures, waarbij inbegrepen het besluitvormingsproces zijn – hoe theoretisch perfect van opzet ook – nog steeds zogenaamde handprocedures. Periodieke rapportages vormen nog altijd de grondslag voor situatieoverzichten en dus van de besluitvorming zelf,
- de staforganisatie is perfect doch omwille van dit perfectionisme worden de staven steeds groter en daardoor meer onhandelbaar.

Een weinig opwekkend beeld dus en om U te illustreren in welke impasse de commandovoering is geraakt, bijgaande schets die een beeld geeft in de tijd gezien van de actie en reactie in een zeer eenvoudig tactisch geval. Deze tijden die

door Duitsland zijn geëxtraheerd uit een groot aantal Nederlandse en Duitse oefeningen geven naar mijn mening nog een veel te optimistisch beeld. Eenzelfde schets zou zijn te geven voor een operationele situatie, waarbij uiteraard de gevolgen nog ernstiger zijn omdat op deze commandoniveaux de tijdfactor bovendien moet worden afgewogen tegenover het doel (de doelstelling) en de geachtvorm. (Schets 3)

Ter afsluiting van dit deel van de voordracht zou ik de totaal situatie als volgt willen karakteriseren.

– Het evenwicht tussen actie en reactie, tussen

de commandovoering en de uitvoering van het gevecht, de operatie, is ontregeld en dit ondanks een perfecte staforganisatie en een perfect besluitvormingsproces.

- Hierdoor is een situatie ontstaan – en de optimisten onder U zouden mogelijk willen zeggen, dreigt een situatie te ontstaan – waarbij de beslissingsvrijheid van de commandant in tijd zo beperkt is dat hij gevaar loopt door de gebeurtenissen op het gevechtveld te worden beheerst in plaats van omgekeerd, of met andere woorden: Besluiten, maatregelen, bevelen zullen in vele gevallen te laat komen.

DEEL C - DE SYSTEEMCONCEPTIE

9. Algemeen

Nu ik dus een weinig rooskleuring beeld heb geschapen ten aanzien van situatie van de commandovoering te velde, rijst vanzelf de vraag: „Maar wat kunnen we daar dan nu aan doen?” Welnu de oplossing ligt, dacht ik, voor de hand n.l. ook voor de commandovoering gebruik gaan maken van de vooruitgang van wetenschap (de

software) en techniek (de hardware). Dezelfde wetenschap en techniek die de moderne middelen hebben geschapen voor de verhoging van het ritme van het gevecht kunnen ook hier de helpende hand bieden.

De hand die wordt uitgestrekt heet „*automatisering*”. Door dit zo plompverloren te stellen, kan ik me indenken dat tegen deze bewering bedenkingen worden aangevoerd. Betekent deze

automatisering niet een onverantwoorde en overdreven verwetenschappelijking en vertech-nisering van het reeds zo ingewikkelde comman-dosysteem? Kan het leiding geven, het beoor-delen van de toestand, de besluitvorming, kunnen deze zuiver menselijke zaken wel in over-eenstemming worden gebracht met de starheid van een nog zo moderne machine, met een nog zo fraaie programmatuur?

Kardinale vragen, mijne heren, ten grondslag liggende aan de problematiek van de verhouding mens-machine, een onderwerp dat vele grote geesten thans bezig houdt, doch dat terwille van de tijd hedenavond beslist buiten beschouwing zal blijven.

Wel wil ik ter geruststelling van degenen die deze angst met mij delen een tweetal theorema's poneren, die tezamen mogelijk een deel van deze angst zullen wegnemen:

- a. de automatisering is een onafwendbaar fenomeen dat ook zijn toepassing zal vinden in de militaire commandosystemen voor de landstrijdkrachten. Zouden we n.l. de ogen sluiten voor de geboden mogelijkheden, dan zou dit niet alleen in strikt militaire zin betekenen dat de landstrijdkrachten op den duur niet meer voor hun taak zouden zijn berekend, erger nog, zij zouden in militaire/politieke zin hun waarde verliezen als afschrikwekkend middel ter voorkoming van oorlog.
Dit is dan ook de reden dat de belangrijkste militaire staten moeite noch kosten sparen om de weg van de automatisering in te slaan. Dit betekent dus dat zij de bereidheid tonen zich bij de inderdaad revolutionaire ontwikke-ling der elektronica aan te sluiten onder aan-vaarding van alle daarbijbehorende con-sequenties.
- b. De automatisering moet – als het om zulke belangrijke zaken gaat als de commando-voering – worden geleid en gestuurd door het militaire apparaat zelf en van dit apparaat door de operationeel geschoolden. Alleen zij kunnen en mogen beslissen welke commando-aangelegenheden in welke om-vang moeten worden geautomatiseerd. Zij zijn de vakmensen die, gebruikmakende van de specialistische kennis van de ingenieurs, de econometristen, de accountants, de hard-ware- en softwarespecialisten, de systemen moeten creëren en niet omgekeerd.

Beide theorema's tezamen leiden ertoe dat de

KL zich mentaal moet engageren met de proble-matiek van de automatisering. Zij zal hier ver-stand van moeten krijgen of zij dit nu prettig of ingewikkeld vindt, of niet.

10. De computer

Wat is dan wel die automatisering?

Wil men er een ruime betekenis aan geven – en ik dacht dat dat nodig was – dan vallen hieronder alle middelen die een arbeidsversnellend effect opleveren, b.v. een elektrische schrijfmachine en het eerder genoemde copieerapparaat. Maar on-getwijfeld is de computer, het elektronisch rekentuig, of hoe de verdere benaming ook moge luiden, de meest geavanceerde automaat die we thans kennen en het is de computer, met alles wat daar verder bijkomt waar het hedenavond om gaat.

In dit gezelschap is het onnodig een uitleg te geven over de computer zelf. Het moge genoeg zijn vast te stellen dat een computer.

- zeer snel en bijzonder nauwkeurig, in fracties van seconden kan rekenen, registreren, vergelijken, combineren enz. waarbij het duidelijk wordt, dat de machine zeer bruikbaar is voor het verrichten van werkzaamheden die in een logisch schema kunnen worden samenge-bracht
- onvermoeibaar is
- geen emoties kent
- de resultaten van haar werk met behulp van een veelzijdige periferie-apparatuur in de vorm van tabellen, grafieken, geschreven tekst of met behulp van een beeldscherm of ac-coustische apparatuur beschikbaar kan stellen aan de gebruiker. (Schets 4).

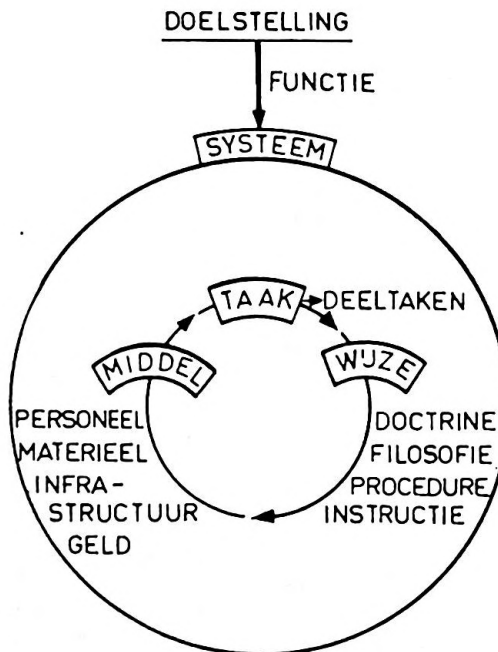
Allemaal eigenschappen die hem een aanlokke-lijk hulpmiddel doen schijnen voor toepassing in militaire commandosystemen.

Voor één ding wil ik echter waarschuwen, auto-matiseren is niet het zetten van een computer met toebehoren op een bepaalde plaats in de organi-satie met de bedoeling het bestaande systeem te versnellen, te verbeteren en/of efficiënter te regelen.

Weliswaar kan een dergelijke aanwending van een computer in bepaalde gevallen een ogen-schijnlijk snel succes en dus een nuttig rendement opleveren, een dergelijk gebruik gaat echter voorbij aan de mogelijkheden van de machine, de hardware en de daarbij behorende programma-tuur, de software.

EIGENSCHAPPEN VAN EEN COMPUTER

1. SNEL EN ACCURAAAT
2. ONVERMOEIBAAR
3. KENT GEEN EMOTIES
- 4: VEELZJDIGE PRESENTATIE VAN RESULTATEN

Deze mogelijkheden zijn n.l. zo krachtig dat het uitbuiten hiervan mij dwingt tot een totale bezinning op de systemen als zodanig.

De computer moet worden geplaatst in een *systeem*, niet in de organisatie. Niet de computer of het computerprogramma vervult een functie ter bereiking van een bepaalde doelstelling, doch wel het systeem waarvan de computer deel uitmaakt.

11. Systemen

Wat is dan wel een 'systeem'?

Het is noodzakelijk hierover enige uitleg te geven opdat wij elkaar blijven verstaan.

Dit zal ik dan doen aan de hand van een schets. (Schets 5).

Bovenaan ziet U de doelstelling, en het zal dus allereerst noodzakelijk zijn deze doelstelling te formuleren. Uit deze doelstelling volgt/volgen dan de te verrichten taak of taken, vervolgens wordt vastgesteld op welke wijze deze taak wordt uitgevoerd, waarna tenslotte moet worden bepaald met welke middelen het systeem moet werken.

Welnu het geheel van taken, wijzen en middelen noemen we een systeem en ingeval van automatisering dus een geautomatiseerd systeem.

Belangrijk hierbij is te onderkennen

- a. dat de doelstelling geen deel uitmaakt van het systeem; Systeembouwers kunnen dus niet starten met hun werk, voordat de topleiding heeft bepaald, wat er nu precies moet gaan gebeuren;
- b. dat de systeemcomponenten (taak, wijzen en middelen) alle onderhevig zijn aan het menselijk vernuft. Het zijn dus geen vaste gegevens, maar variabele en bovendien beïnvloeden zij elkaar over en weer.

Deze variabiliteit werkt ook door in de doelstelling waardoor de aansluiting met andere systemen tot stand komt.

Het zal U dus ook nu duidelijk zijn dat de automatisering veel meer omvat dan alleen die computer. Die computer is alleen het materiële middel. De automatisering heeft betrekking op het gehele systeem.

12. Stelsels van systemen

Betrekken we vervolgens deze definitie op de organisatie als geheel, dan blijkt dat een systeem een organisatie-element vormt en wel op een zodanige wijze dat het totaal der systemen over-

een komt met het functioneren van de organisatie als geheel.

Bezien we tenslotte de organisatie als geheel dan zien we daarin dus een stelsel van systemen, waarin de afzonderlijke systemen:

- ieder voor zich een dynamische aard hebben door de interactie van de componenten
- alle met elkaar zijn verweven naar de aard der componenten.

Een autonoom systeem d.w.z. een systeem zonder bindingen met andere systemen bestaat eenvoudig niet.

Het eerste en veruit het moeilijkste probleem nu is, in de bestaande organisatie de aanwezige systemen te onderkennen en daaruit een stelsel van systemen te extraheren, waarin aan de computer een plaats kan worden toegekend. Het is n.l. bepaald niet zo, dat de computer de oplossing kan brengen voor al onze problemen en ook staat het niet van huis uit vast dat het bestaande handsysteem identiek zal zijn aan het nieuw te ontwerpen geautomatiseerde systeem. Wel zal voor elk systeem moeten worden gedefinieerd

- de doelstelling en dus de omvang
- de raakvlakken met de andere systemen

opdat de cohesie in het stelsel blijft gehandhaafd. Over dit stelsel van systemen het volgende.

(Schets 6)

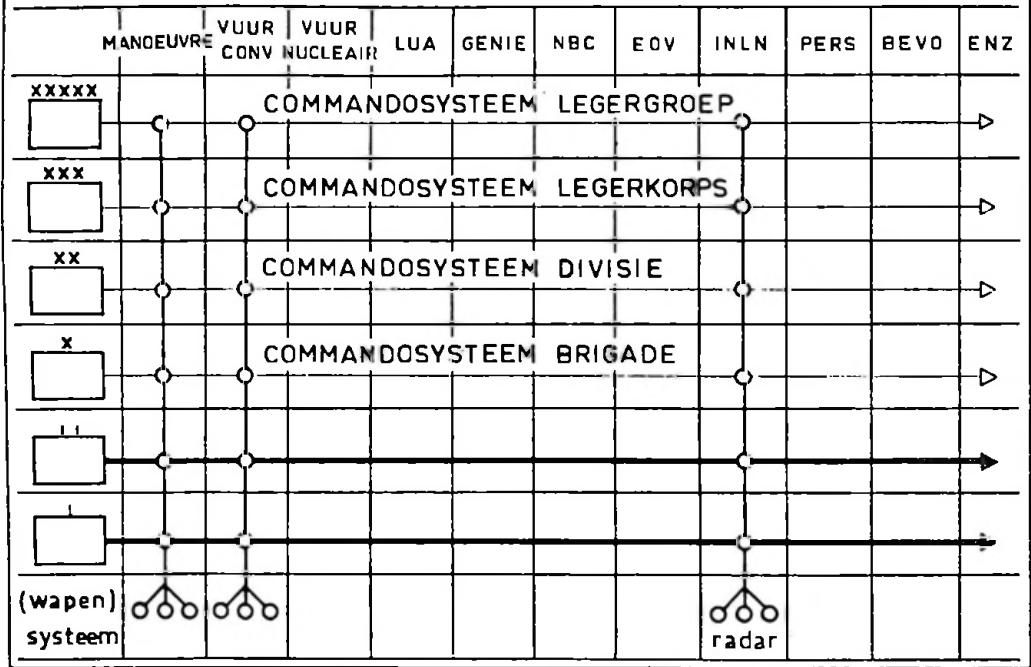
Het bindend element in de organisatie van de KL wordt gevormd door de wapensystemen. Dus de tank, de pantserinfanterist met zijn geweer, het stuk veldartillerie, enz. Deze wapensystemen zijn gegroepeerd in eenheden wier taak is gericht op de elementen vuur en manoeuvre (beweging). Deze eenheden vormen dan door hun organisatiestructuur, wapensystemen van een hogere orde. Zo is b.v. ook een tankeskadron een wapensysteem evenals een brigade.

De overige direct herkenbare systemen staan *alle* en ik onderstreep *alle*, ten dienste van deze groepering van wapensystemen en deze hulpsystemen zullen dus ook nimmer in staat kunnen zijn een fundamentele wijziging te brengen in de hiërarchieke structuur van de KL organisatie. De overige systemen zijn thans veelal gegroepeerd naar het traditionele functiepatroon (verzorgingssystemen, gevechtssteunsystemen enz.).

Meestal doorkruisen zij de bestaande commandostructuur in verticale zin, waardoor dus ook een informatiestroom ontstaat in verticale zin,

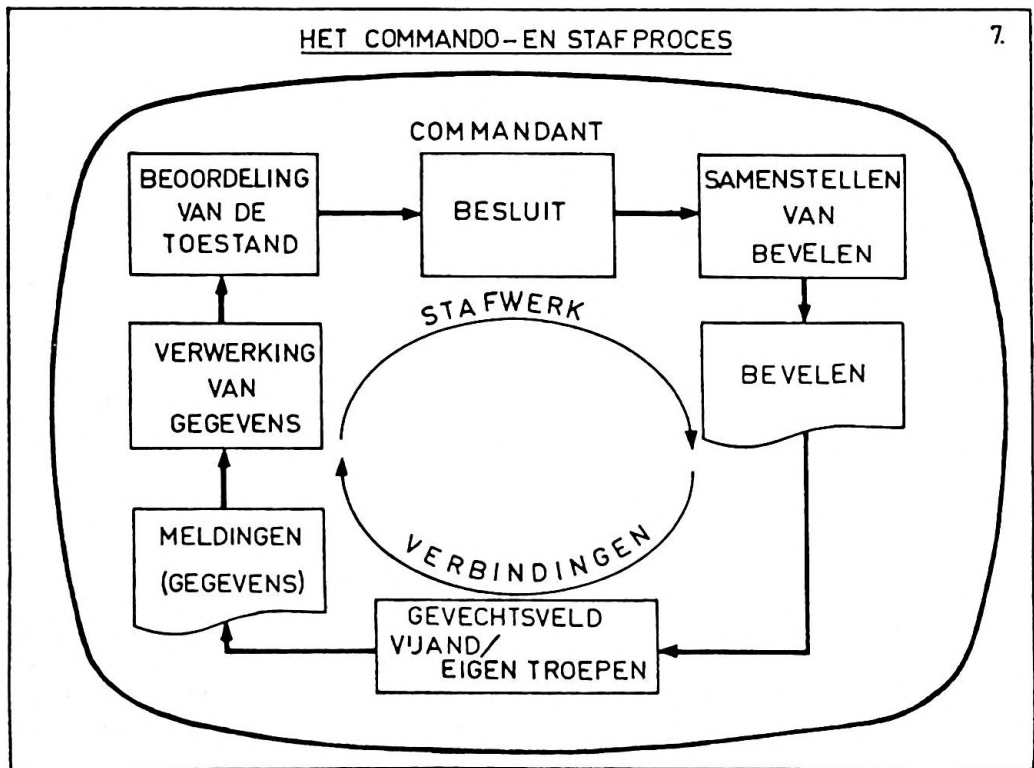
EEN STELSEL VAN SYSTEMEN (voorbeelden)

6

HET COMMANDO- EN STAF PROCES

7

anderzijds moeten zij echter dienstbaar zijn aan de functionele taak van de onderscheidene hiërarchieke bevelschelons en zij zijn dus ook gebonden in de verschillende horizontale commandosystemen.

U begrijpt dat hier raakvlakken liggen die een bron kunnen vormen van misverstanden, competentie kwesties, andere uitgangspunten enz.

13. Het commandosysteem

Na deze zijdsprong naar de theorie van het systeemconcept terug naar de commandovoering en – dat kunnen we nu wel zeggen – het *commandosysteem*; een systeem waarvan de doelstelling en de functie in zijn naam ligt besloten. Willen we dus de toepassingsmogelijkheden van de computer onderzoeken dan is het noodzakelijk te bezien, welke taken in dit systeem worden vervuld, hoe we die taken willen uitvoeren en hoe we het geheel moeten bemannen en organiseren.

Laten we daartoe eerst eens onze blik richten op het commando- en stafproces, een proces dat U allen welbekend is. (Schets 7).

Deze schets behoeft dan ook geen verdere toelichting. Het schema zelf heb ik met opzet eenvoudig gehouden om niet in details te vervallen en om die punten eruit te halen die van belang zijn. Wat leert ons deze tekening?

a. *De omschrijving van c.q. de definitie van het commandosysteem*

Een commandosysteem is een systeem dat per commandoniveau (b.v. het legerkorpscommandosysteem) informatie omtrent:

- de situatie bij de eigen troepen
- de situatie bij de vijand
- de omgeving waarin beide zijn geplaatst, samenbrengt en verwerkt tot elementen van beslissingsvoorbereiding; deze elementen beoordeelt; op deze beoordeling beslist; vervolgens deze beslissing in de vorm van opdrachten/orders/bevelen/plannen enz. tot uitvoering doet brengen en tenslotte de uitvoering van deze opdrachten toetst aan de genomen beslissing (terugkoppeling).

b. *Het commando- en stafproces is een continue proces*

Er zit geen begin en geen eind aan. We spreken weleens van de reactietijd van een staf. Ik vind dit geen juist begrip, want deze tijd kan nimmer exact worden berekend.

Er is n.l. geen beginpunt en ook geen eindpunt.

c. *Het commando- en stafproces heeft duidelijk twee gescheiden delen*

Een deel van het proces speelt zich af op de commandopost, het stafwerk; het andere deel wordt gevormd door de verbindingen van het gevechtveld met de commandopost.

d. *Uitbouwen tot commandosysteem*

Zodra we de materiële middelen en de mensen aan dit commando- en stafproces toevoegen kunnen we spreken van een compleet systeem, want dan zijn per definitie alle componenten aanwezig die een systeem vormen. Het systeem krijgt vervolgens gestalte in organisatievormen en verdere ordeningsprincipes.

14. Conclusies

Aan deze vier constateringën kunnen we een aantal voor de hand liggende conclusies verbinden en wel de volgende:

a. Willen we het commandosysteem wederom geschikt maken voor zijn functie, dan moeten we een tweetal activiteiten ontwikkelen en wel – één set van activiteiten die betrekking heeft op het automatiseren van de verbindingen. Deze activiteiten laat ik vanavond buiten beschouwing. Het zal de insiders onder u echter duidelijk zijn dat het hier gaat om

- het creëren van digitale verbindingswegen
- het plaatsen van automaten op de verbindingen of rasterknooppunten
- geheel automatische ver- en ontcijferingsapparatuur voor alle verbindingswegen,

waardoor het mogelijk wordt dat de gegevensbron zonder menselijke tussenkomst geheel veilig kan communiceren met de computer of met de betrokken staffunctionarissen of commandant.

Dergelijke verbindingen kan de PTT – afgezien van het veiligheidsaspect – reeds nu leveren, dus zo iets bijzonders is dat niet;

- één set van activiteiten die betrekking heeft op de handelingen die verricht worden binnen de staf.

b. Beide sets van activiteiten zullen integraal moeten worden aangepakt om niet op de

- aansluitingspunten onoverkomelijke problemen te creëren.
- c. Door de continuïteit van het commando- en stafproces zal het praktisch steeds noodzakelijk zijn voor elke deelactiviteit de vrije beschikking te hebben over computercapaciteit m.a.w. de computer moet constant „aan” staan.
Het moet dus een „real time” of een „near real time” systeem zijn. Een periodieke ver-
- werking van een stapel gegevens – zo typerend voor de meeste bedrijfsgerichte computertoepassingen – is vrijwel onmogelijk.
- d. Dit laatste tendert op zijn beurt naar de beschikbaarheid van vele kleinere, onderling verbonden, probleemgerichte machines in plaats van naar één grote machine per staf of per commandopost. Een situatie die toch al onjuist zou zijn uit kwetsbaarheidsoverwegingen.

DEEL D — HET AUTOMATISEREN VAN HET STAFWERK

15. De aanpak

We zijn dus nu in onze beschouwing zo ver gevorderd, dat we uitgaande van het systeemconcept

- het commandosysteem zijn voorlopige plaats hebben gegeven in het totale stelsel van systemen
- het commandosysteem in grote lijnen hebben gedefinieerd
- enige voorzichtige conclusies hebben getrokken.

Rest nu nog de vraag, maar hoe nu verder? Hoe pakken we nu de zaak toch aan? Inderdaad een kardinale vraag, en een vraag waarover heel wat dikke boeken zijn volgeschreven. Het feit dat dit een vraagpunt is, is eigenlijk niet verwonderlijk, want wetenschap en techniek hebben de computer geschapen; het product is daarna de gebruiker aangeboden, en deze laatste wist er geen raad mee. Kende hij al zijn mogelijkheden en beperkingen, dan nog schrok hij terug voor het beetje extra kennis dat hij zich moest verschaffen om de mogelijkheden met succes te kunnen toepassen.

Kwam echter ook niet de discussie over het tactisch gebruik van de tank eerst los, *nadat* dit technische middel was geschapen? In feite een onjuiste situatie zult u zeggen. Accoord! En daarom stel ik u voor wel de juiste volgorde te kiezen en dus niet eerst de technische automatiseringsspecialisten aan het woord te laten, maar wel in dit geval de commandant en zijn staf-officieren, degenen voor wie het systeem moet worden gebouwd.

Terug dus naar de schets en laten we dan eens gaan zien wat die rechthoeken in de bovenste rij

nu eigenlijk voorstellen. Maar is dit eigenlijk wel nodig? Beschikt de KL niet over een uitstekende handleiding „de Leidraad Stafdienst”? Staat hierin niet exact omschreven wat iedere generale stafofficier en wat iedere speciale stafofficier moet doen? Laten we dan om het geheel compleet te houden, daar toch nog een korte blik inwerpen.

16. De beoordeling van de toestand

Als we dit redeneringsproces doorlopen, dan zien we al spoedig dat een omvangrijke hoeveelheid bouwstenen moet worden aangedragen, alvorens de commandant zijn creatieve functie, de besluitvorming zelve kan uitoefenen.

Deze bouwstenen zijn dan ook nog verschillend voor elke afzonderlijke tactische situatie. Een rivierovergang eist andere bouwstenen, dan een simpele tactische troepenverplaatsing. In een verdedigende situatie gebaseerd op het behoud van een bepaald hoog terrein zijn andere zaken van belang dan in eenzelfde situatie waarbij het doel voorzit de vijand partiële verliezen toe te brengen.

Hoe dan ook, het aandragen van de bouwstenen is het werk van de staf. Zij verzamelt gegevens en informatie, zij registreert, zij vergelijkt en evalueert, zij berekent tijd- en ruimtefactoren, zij onderzoekt de wederzijdse krachtsverhoudingen, berekent kwetsbaarheden enz. Zij doet haar werk met behulp van de kaart en deze kaart is voor de stafofficier tevens het middel om uitdrukking te geven aan het resultaat van haar werk, zij vervaardigt met behulp van deze kaart schetsen of oleaten van hindernissen, vuren, tactische situaties enz.

Een evaluatie van deze werkzaamheden laat dus

zien, dat de tijd van een stafofficier voor een groot deel in beslag wordt genomen door zuivere routinewerkzaamheden, die slechts hier en daar worden onderbroken door tussenvoeging van een stukje denkwerk. Routinewerkzaamheden, die vrijwel geheel, door de computer beter en sneller kunnen worden uitgevoerd.

17. Het samenstellen van de bevelen

Nadat de commandant zijn besluit heeft genomen en het gevechtsplan heeft geformuleerd, moeten nog een massa details worden geregeld waarbij evenals bij de beoordeling van de toestand, alle stafsecties zijn betrokken om het operatiebevel vorm en inhoud te geven. Tijd- en ruimtefactoren moeten exact worden vastgesteld, de verzorging moet worden geregeld en uitgewerkt, personeelsaanvullingen moeten worden berekend, vuurplannen moeten worden gemaakt enz. Kortom om te komen van het besluit via het gevechtsplan tot het complete bevel moet wederom een grote hoeveelheid arbeid worden verricht, waarbij ook hier de kaart een belangrijke rol speelt voor het vervaardigen van schetsen, oleaten, schema's, lijsten, grafieken enz. Vrijwel al deze routinewerkzaamheden kunnen door de computer sneller en vooral ook accurater worden uitgevoerd dan door de mens.

18. De besluitvorming

Tenslotte dan een besluitvorming zelf, het prerogatief van de commandant. In beginsel is dit het zuivere denkwerk en daar een machine niet kan denken, zal dit deel van het proces niet kunnen worden geautomatiseerd.

Dit beginsel wil ik dus eens en vooral voorop stellen. Maar is hetgeen wij thans onder denkwerk verstaan, echt wel denkwerk? De grens is vaak moeilijk te trekken en naarmate de wetenschap zich verder ontwikkelt, zal de grens steeds verder verschuiven.

Zo kan de computer met gebruikmaking van wiskundige methodieken b.v. optimaliseren. Een toepassingsmogelijkheid dus, bij het ontwerpen van vuurplannen als bekend zijn

- de beschikbare eigen artillerie
- de weer- en terreingegevens
- de munitievoorraden
- de vijandelijke doelen

Ook kan de machine rekenen. Zo kunnen b.v. tactische troepenverplaatsingen volledig in enkele seconden worden berekend als de weg- en route-

gegevens bekend zijn, een groot aantal tactische standaardformaties in de vorm van tabellen in het computergeheugen zijn opgeslagen en de overige tactische parameters in de vorm van stuurimpulsen worden ingevoerd.

Tenslotte nog dit. In verreweg de meeste gevallen zal de commandant een besluit moeten nemen op grond van onvolledige gegevens. Om toch tot een besluit te komen zal hij aannamen moeten doen. Welnu de computer kan in enkele seconden duizenden aannamen verwerken en daarmee de risicogrenzen van de onbekendheid aantonen.

19. Het werkplan

Tot zover in algemene zin iets over het stafwerk. Deze algemene beschouwing leidt er echter toe dat we nu al kunnen stellen dat het commandosysteem in zijn totaliteit dermate omvangrijk is dat we het zullen moeten onderverdelen in een groot aantal subsystemen die ieder voor zich een subfunctie vervullen in het totale systeem.

Dit is in feite de belangrijkste constatering die ik hedenavond zou willen doen. Want zodra we ons realiseren dat het commandosysteem deel uitmaakt van het totale stelsel van systemen en als we bovendien weten dat het commandosysteem op zichzelf ook weer bestaat uit subsystemen en zo vervolgens dan krijgt de methodiek voor het ontwikkelen van de automatisering als vanzelf gestalte en ontstaat het volgende logistieke werkplan. (Schets 8).

- a. Een analyse van het totaal aan staffuncties
- b. Een synthese van elke afzonderlijke staf-functie resulterend in het vastleggen van de procesgang behorend bij deze functie in een zgn „systeemstroomschema”
- c. De keuze van de te automatiseren functie(s) en het vastleggen van zijn verbindingen naar andere functies alsmede het vastleggen van de grenzen van de functie(s)
- d. Het groeperen van de gekozen te automatiseren functies in (sub)systemen en het vaststellen van de eisen waaraan deze (sub)systemen moeten voldoen.

Eerst als dit werk is gebeurd – en daar wijs ik met nadruk op – kan er worden gedacht aan de techniek van het automatiseren zelf, te weten de technische systeemanalyse, de keuze van de computers en de programmering.

Ik dacht dat daarmee duidelijk was aangetoond, dat mijn aanvankelijke bewering juist is, dat automatiseren geen specialistisch werk is, maar

1. ANALYSE (ALLE STAFFUNCTIES)
2. SYNTHESE (ELKE AFZONDERLIJKE STAFFUNCTIE)
 - SYSTEEMSTROOMSCHEMA'S
3. KEUZE VAN TE AUTOMATISEREN FUNCTIES
 - OMVANG
 - INTERFACES
4. GROEPEREN IN (SUB) SYSTEMEN
 - EISEN

ADSAF

- COMBAT SERVICE SUPPORT SYSTEM (CS 3)
- TACTICAL FIRE DIRECTION SYSTEM (TACFIRE)
- TACTICAL OPERATIONS SYSTEM (TOS) 75

juist het tegenovergestelde, nl. een werk dat in eerste instantie behoort tot het terrein van de algemene stafofficier, de officier die plannen maakt, de officier die zegt wat en hoe iets moet gebeuren. Natuurlijk zal hij – de algemene staf-officier – zich laten bijstaan door de automatiseringspecialist. Maar dit is dan ook niets meer dan een normale gang van zaken die stoelt op de normale verhoudingen binnen elke staf.

Dit werkplan nu, lijkt simpel en dat is het in feite ook. Maar! Laat u door dit simpele plan niet misleiden, want de praktijk heeft uitgewezen, dat het jaren duurt alvorens een eenvoudige functie als (sub) systeem werkelijkheid is geworden.

Om u dit te illustreren zou ik u op een aantal ontwikkelingen willen wijzen, die veelbelovend lijken te zijn voor de toekomst en die tevens een indruk geven van de inspanning die is vereist om zover te komen.

20. ADSAF (USA)

a. Algemeen

In de VS worden thans onder de naam ADSAF (Automatic Data Systems for the Army in the Field) een drietal systemen ontwikkeld en wel – Combat Service Support System (CS3) – Tactical Fire Direction System (Tacfire) – Tactical Operations System (TOS) 75 (Schets 9)

b. CS3

Dit is het logistieke systeem van het Amerikaanse leger. Men maakt op leger- en divisie niveau gebruik van commerciële IBM apparatuur, die geschikt is gemaakt voor gebruik te velde. Het systeem is uitvoerig getest en beproefd in Fort Hood Texas en zal de komende jaren geleidelijk aan worden ingevoerd.

Annex hieraan worden bij de direct en algemeen steunende eenheden (compagnieën) kleine computers (type NCR 500) neergezet voor de voorraad administratie. Het geheel is in feite een militaire toepassing van een commercieel systeem.

c. Tacfire

Tacfire is een systeem dat in zich verenigt de vuurplanning en de vuurregeling van de (conventionele) veldartillerie op het niveau van de divisie en de afdeling. Practisch alle artilleriefuncties op deze niveau's zijn geautomatiseerd. De software is ontwikkeld door de Firma Bunker

Ramo, terwijl de hardware wordt geleverd door de firma Litton in Californië, welke firma tevens is belast met het onderhoud van de software. De hardware, d.w.z. de computer met toebehoren annex alle benodigde verbindingapparatuur wordt vervoerd in één ééntonner en vervangt dus in feite de vuurregelingscentra van de afdelingen en van de staf van de divisieartillerie. Zowel de software als de hardware ontwikkeling is gereed en dit jaar wordt met de productie van het materieel begonnen.

d. TOS 75

Dit systeem vertoont gelijkenis met hetgeen ik u heb gedefinieerd als het commandosysteem. Evenals bij Tacfire heeft men ook hier gekozen voor een zgn modulaire opbouw d.w.z. het geleidelijk aan opnemen in het systeem van steeds meer geautomatiseerde staffuncties. Een experimenteel systeem met commerciële apparatuur is enkele jaren geleden verscheept naar Heidelberg (7th US Army) om gebruikerservaring op te doen t.b.v. de systeemconceptie. De software wordt verzorgd door de eerder genoemde firma Bunker Ramo.

Afgezien van de 10-jarige ervaring die men in de VS heeft opgedaan met deelsystemen is het totale ontwikkelingsplan – m.i.v. de ontwikkeling van de hardware – gesteld op totaal 10 jaar d.w.z. de periode 1965–1974.

Relateren we dit Amerikaanse ontwikkelingsplan aan het door mij ontvouwde werkplan, dan is men op dit moment (eind 69) zover gevorderd dat fase 2, de synthese van de afzonderlijke staffuncties geheel is afgesloten. Met de ontwikkeling van de hardware wil het niet erg vlotten, zodat men er nu over denkt de hardware van Tacfire te gaan gebruiken.

Het geheel heeft tot nu toe honderden miljoenen dollars gekost.

Merkwaardig is bij dit alles te constateren dat bij ADSAF – althans voor zover mij bekend – geen ontwikkeling is voorzien voor de directe projectie van de tactische gegevens op de stafkaarten. Dit is wel het geval bij het deelsysteem dat in Frankrijk werd ontwikkeld t.b.v. de G2 sector.

21. Het Franse systeem „Serpel”

Dit systeem verwerkt de inlichtingengegevens binnen de divisie en projecteert deze naar behoefte op een stafkaart. Met het invoerapparaat CMS (Coffret message source) worden berichten

van de bron rechtstreeks via de normale verbindingen (snelheid 30 baud) ingebracht bij de computerinstallatie op de divisiestaf. Het bericht verschijnt in tekst op het controlescherm, wordt beoordeeld door de G2 functionaris en vervolgens in het geheugen opgeborgen.

Al naar wens en noodzaak kan de G2 nu deze informatie in de vorm van een tactisch teken laten verschijnen, op een scherm (1 x 1 mtr) waarop ook de stafkaart wordt geprojecteerd. Deze kaart is vastgelegd op een filmband en kan op verschillende schalen worden geprojecteerd.

De informatie kan zichtbaar worden gemaakt naar

- tijd (van tot)
- aard van de actie (b.v. patr activiteit)
- soort materieel of soort eenheid (b.v. pantser-voertuigen)
- plaats (bepaald gebied)
- richting.

De bedienende functionaris is in staat naar wens de opgeslagen informatie te wijzigen, te comprimeren enz., zodat steeds een up to date beeld van de vijandelijke situatie kan worden verkregen.

Zo ziet u een vrijwel volledig (sub) systeem inclusief de bijbehorende verbindingen. De hardware heeft echter ook vele beperkingen, t.w.:

- de geringe capaciteit (hooguit voor divisie-niveau)
- de omvang (totaal vier ééntonnens)
- de lichtsterkte van het geprojecteerde beeld.

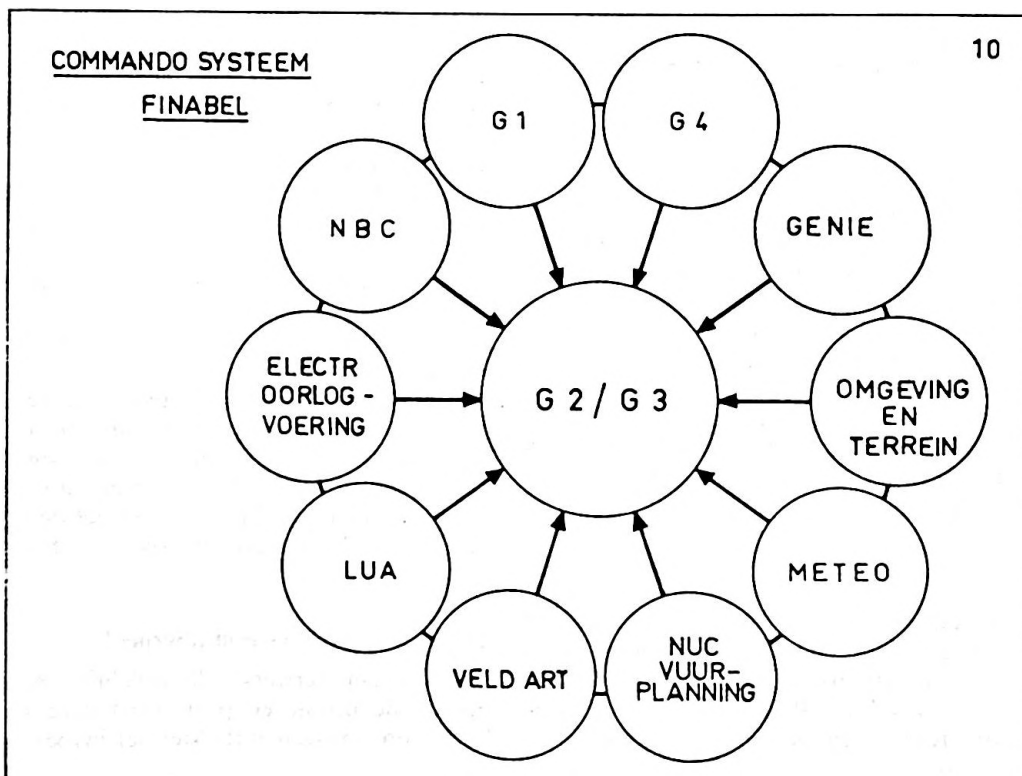
Ook de ontwikkeling van dit subsysteem (men heeft thans 2 prototypen in beproeving) heeft reeds miljoenen gekost, naar ik meen te weten tot nu toe ruim 140 miljoen Franse francs.

22. De discussies in FINABEL verband

In deze informele organisatie van Europese landen wordt momenteel hetzelfde werkplan gevolgd, zoals door mij uiteengezet. De eerste fase waaraan ruim 2 jaar is gewerkt is inmiddels afgesloten met een omvangrijk rapport; aan de tweede fase is men bezig.

Het geformuleerde commandosysteem ziet er in grote lijnen als volgt uit. (Schets 10).

Elke cirkel op deze schets stelt een aantal (sub) functies voor, waarvan de automatisering met eerste prioriteit noodzakelijk en mogelijk wordt geacht.

23. Slot

Zo u ziet, het is financieel gezien een weinig opwekkend beeld, dat ik u kan voorschotelen, want met de research, de ontwikkeling en de realisatie is niet alleen een lange tijd gemoeid, het kost bovendien bijzonder veel personeel en geld.

Duitsland heeft b.v. becijferd dat alleen al voor de ontwikkeling van de software van een commandosysteem zoals door mij geschetst, een totaal bedrag van om en nabij DM 300 miljoen op tafel moet worden gelegd; dit dus afgezien van de hardware ontwikkeling en de hoge kosten verbonden aan de modernisering van het verbindingsstelsel.

Het kan dan ook niet anders of we zullen trapsgewijze moeten groeien naar een geautomatiseerd commandosysteem.

Een geleidelijke opbouw dus, waarbij eerst de subsubfuncties worden aangepakt, vervolgens de subfuncties enz.

We moeten er dan echter wel zeker van zijn dat we de goede subsystemen kiezen, want het automatiseren van de verkeerde subfuncties die later niet blijken te passen in het grotere geheel, is vanzelfsprekend geen goede zaak.

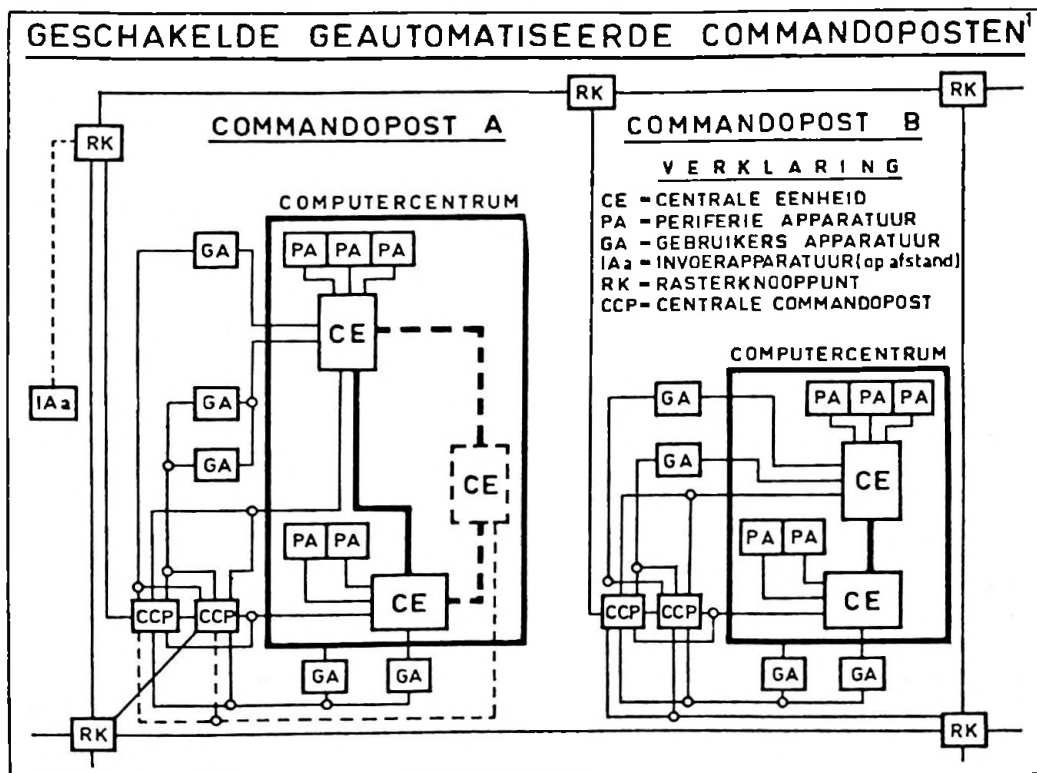
Kunnen we ons deze betrekkelijke zekerheid snel

verschaffen? Ik dacht van wel. We zullen ons dan n.l. moeten baseren op:

- de huidige staforganisatie en
- het huidige beoordelingsproces, waarvan ik in het begin stelde dat beide perfect zijn en bovendien zullen we het systeemconcept moeten aanvaarden als basis van ons denken en handelen.

Maar, belangrijker nog, we zullen de uitdaging die voor ons ligt moeten leren aanvaarden, en ons daarbij dienen te realiseren dat in de komende decennia een groot deel van onze defensie inspanning mede zal moeten worden gericht op de ontwikkeling van de software t.b.v. de commandosystemen en dit dus in tegenstelling tot de afgelopen jaren waarin het accent uitsluitend lag op de verwerving van moderne materiële middelen voor de uitvoering van het gevecht.

Want alleen als we in staat zijn de harmonische samenhang tussen enerzijds de operationele/tactische inzet en anderzijds het operationele/tactische gebruik der middelen te herstellen, kan de KL aanspraak maken op het predicaat modern, hetgeen ik zou willen illustreren met een laatste schets van een tweetal geschakelde geautomatiseerde commandoposten. (Schets 11).

En mijnheer de Voorzitter, met dit in onze gedachten nog wat futuristische plaatje zou ik dan gaarne mijn voordracht willen besluiten.

KORTE SAMENVATTING

In de afgelopen 20 jaar zijn de landstrijdkrachten van vrijwel alle landen uitgerust met de meest moderne middelen voor de uitvoering van het gevecht.

De commandovoering daarentegen heeft deze ontwikkeling niet gevolgd, waardoor de harmonische samenhang tussen de operationele inzet en het operationele/tactische gebruik der middelen verloren is gegaan.

Het verbroken evenwicht kan worden hersteld door de commandovoering zo veel mogelijk te automatiseren.

Deze automatisering zal de komende decennia een groot deel van de defensie inspanning – in personeel(tijd), materieel en geld, voor zich op-eisen.

PAUZE

DISCUSSIE

Voorzitter:

Mijne Heren, er hebben zich opgegeven voor de discussie majoor Loos, majoor Scholten, luitenant-kolonel Pelt, luitenant-kolonel Kappenburg, majoor Augusteijn, generaal-majoor van Elsen en luitenant-kolonel Bedet.

Ik wilde U vragen om één voor één naar voren te komen om de vragen te stellen, want generaal Mensink geeft er de voorkeur aan hen afzonderlijk te beantwoorden.

Als eerste is dus het woord aan majoor Loos.

Majoor Loos:

Mijnheer de voorzitter, ik heb indertijd, als leerling van de Hogere Krijgsschool al geleerd, dat je „achter bepaalde zaken in dit leven niet mag terugvragen”, maar ik wilde het vanavond toch doen als U het goed vindt. Het gaat nl. om hetgeen door de generaal gezegd is over de bestaande stafstructuur, de wijze waarop onze staven zijn georganiseerd en de wijze waarop het proces van besluitvorming als deel van het proces van leiding geven verloopt. Dat zou een afgerond geheel vormen en ik moet toestemmen, dat dit ook inderdaad het geval is. Maar zou dit geheel

nu niet voor verandering vatbaar zijn? Wanneer ik enige woorden van de generaal mag aanhalen, dan zegt hij nl. dat het commando- en stafsysteem, zoals dat nu een handsysteem kan worden genoemd en dat dit systeem zal moeten overgaan in een systeem, dat gebruik maakt van geautomatiseerde informatieverzorging, hetgeen betekent, dat we geheel of gedeeltelijk bepaalde delen van het proces van leiding geven en met name van het proces van besluitvorming zullen automatiseren. Het lijkt mij toch, dat dit een heel ander systeem zal zijn dan het thans bestaande commando- en stafsysteem en ik zou willen vragen of er wellicht niet toch tendenzen zijn, die er op wijzen, dat de bestaande stafstructuur beïnvloed zal worden door het andere systeem, dat ons in de toekomst toch te wachten staat. Misschien niet vandaag of morgen, maar dan toch in een wat verdere toekomst. Ik mag U er misschien aan herinneren, dat de bestaande stafstructuur (o.a. het coördinerende deel van de staf) volgens een functioneel criterium is opgebouwd, nl. n.a.v. de functies die wij onderkennen in het organisatiesysteem, de krijgsmacht. Ik mag in herinnering roepen de functie: personeel: logistiek en de functie: tactiek. Volgens deze functies is de generale coördinerende staf ingedeeld. Wanneer ik de functie „inlichtingen” noem, dan zou dat kunnen duiden op de informatie-verzorging in die staf, maar deze functie heeft op het ogenblik uitsluitend betrekking op informatie die het operatiegebied en de vijand betreft. Wij zouden ons kunnen afvragen, of niet de informatieverzorgende functie een meer centrale plaats gaat krijgen in de bestaande stafstructuur. Mijn vraag is nu of we voor de organisatie van de staf een ander criterium moeten aanleggen of dat we het thans geldende criterium, afgeleid van de te vervullen hoofdfuncties, eventueel geamendeerd, moeten handhaven.

Inleider:

Mijnheer de voorzitter, ik wil daar graag op antwoorden en in de eerste plaats zou ik dan een misverstand, dat mogelijk in mijn voordracht gesloten is willen rechtzetten. Ik heb beweerd, dat wij moeten uitgaan van de bestaande stafstructuur en de bestaande staforganisatie. Daarmee heb ik niet willen zeggen, dat die stafstructuur en staforganisatie tengevolge van de automatisering altijd hetzelfde zou blijven. Ik heb alleen willen stellen, dat ik deze als uitgangspunt wil nemen en niet eerst die organisatie wil wijzigen om daarna de procedures daaraan aan te passen.

Majoor Loos heeft verder gezegd, dat hij wel een verschil met mij had t.a.v. het functioneel zijn van het coördineren gedeelte van de staf en ik dacht ook, dat een fundamenteel verschil aanwezig is. Ik ben nl. van mening, dat de coördinerende- of generale staf niet functioneel is opgesplitst. Een opsplitsing in functies waarin een bepaald kennispakket is toegesneden op de functie is bepaald niet aanwezig in de coördinerende staf. Daar is wel een splitsing in een personeel-gedeelte, een inlichtingen-gedeelte, een operatie-gedeelte en een logistiek gedeelte, maar dat is een ander soort functieindeling dan die bij de speciale staf. De verdeling die gemaakt is in vier bureaus bij de coördinerende staf is uitsluitend een kwestie van utiliteit. Er zijn nog vele gebieden die overlappend zijn in het functiepatroon van de G 1 t/m G 4 en ik heb alleen willen beweren, dat de coördinerende staf, altijd optreedt als één geheel. Er is nooit alleen maar een G 1 advies, of alleen maar een G 3 advies, of alleen maar een G 4 advies, maar er is een advies van de coördinerende staf. Als er sprake zou zijn van een afzonderlijke functie „informatie-verzorging”, dan dacht ik, dat we die moesten vinden in de speciale staf en dat misschien op den duur, als die functie zou uitbreiden tot een functie met wat meer inhoud, qua omvang en workload het wel degelijk mogelijk zou zijn om de informatieverzorging aan een speciale stafsectie op te dragen; maar niet aan een G - sectie.

Majoor Scholten:

Mijnheer de Voorzitter, In de eerste plaats: ik ben bij het nazoeken van literatuur over dit onderwerp op twee merkwaardige artikelen gestoten in de „Military Review” van een paar jaar geleden, waarin een Amerikaanse Generaal, oud-commandant van een „field-army”, een aantal vragen stelt over de automatisering te velde. Hij geeft onder andere aan: kun je nu als je zo'n systeem hebt, je commandopost nog wel splitsen en hoe staat het er mee als we de commandoposten gaan verplaatsen. Moeten we dat systeem dan gedurende de tijd van verplaatsen uitschakelen of niet. Met andere woorden in hoeverre is de continuïteit van de bevelvoering onder alle omstandigheden gewaarborgd, enz. Ook een vraag is: „Hoe gaat het in zijn werk als b.v. het Amerikaanse leger in Duitsland op grond van de operationele situatie een duitse divisie, of een duitse legerkorps in zijn organisatie moet opnemen, dus zeg maar onder operationeel bevel krijgt.” Dan

komt er in een nummer van een aantal maanden later een computerverkoper uitleggen, dat dat allemaal geweldig meevalt. Hij stelt dat de apparatuur naar verwachting zich zo zal ontwikkelen, dat, op alle vragen van die fieldarmy-commander in zeer positieve zin kan worden geantwoord. Merkwaardigerwijze ontbreekt er dan in die lijst van antwoorden één nummer en dat is: hij gaat in het geheel niet in op dat opnemen van dat duitse legerkorps onder operationeel bevel van een Amerikaans veldleger. Dat is, vergeeft U mij, een wat lange inleiding op mijn vraag. Mijn vraag is: In hoeverre is het nu tóch zinvol om ons eigen legerkorps, (dat we op het ogenblik zien optreden in een tactische situatie met zeg maar links een Engels korps en rechts een Duits korps, het geheel onder Northern Army Group,) met een systeem van geautomatiseerde commandovoering uit te rusten, terwijl het eigenlijk bij de vakgrenzen links, rechts en achter ophoudt. Dit geeft naar mijn idee toch wel een aantal ernstige beperkingen, nog afgezien van het interface probleem met b.v. de luchtmacht; ons eigen legerkorps zal niet worden ondersteund door onze eigen luchtmacht, maar door willekeurige squadrons van Second Ataf. Mijn vraag dus nogmaals:

In hoeverre heeft het zin, om dit automatiseren, op, zeg maar „eigen doft” te ondernemen, gezien tegen de achtergrond van het feit, dat in de NAVO juist standaardisatie van apparatuur niet ons sterkste punt is (en dan druk ik mij zacht uit). En als ik daar mijn tweede vraag aan mag toevoegen: De generaal heeft in het begin van zijn voordracht opgemerkt, dat operationele automatisering enorm duur is. Ik vraag me af, of je op grond van financiële overwegingen operationele automatisering kunt nalaten. Want als alleen al, zoals uit het door Gen. Mensink geschetste voorbeeld naar voren kwam blijkt dat door het Tacfire-systeem de totale effectiviteit van de artillerie in de divisie, zonder toevoeging van vuurmonden en zonder toevoeging van munitie, met een factor van 100% gestegen is dan vraag ik me af of je in wezen niet moet zorgen, dat je de gevechtskracht die je voor het begrotingsgeld kunt krijgen inderdaad, eens aan dat begrotingsgeld moet relateren. De vraag is dus eigenlijk: zouden we niet onmiddellijk náást automatiseringsinspanningen in de Kon. Landmacht ons met alle macht, met dezelfde inspanning zoals de Gen. Mensink die geschetst heeft t.o.v. de automatisering, ons moeten werpen op het probleem van de cost-effectiveness?

Inleider:

Mijnheer Scholten heeft eigenlijk één vraag gesteld en één opmerking gemaakt. De vraag viel in twee delen uiteen: hoe staat het met de continuïteit in de bevelvoering, als ik ga verplaatsen b.v. En ten tweede: hoe staat het met de continuïteit in de bevelvoering van de contingenten met wie je moet uitwisselen. Voor wat betreft de continuïteit in de bevelvoering t.a.v. de commandoposten zelf, ben ik van mening dat deze alleen maar door automatisering wordt vergemakkelijkt. Op 't ogenblik werken we over het algemeen met twee commandoposten, die elkaar over en weer op de hoogte houden, waarbij de alternatieve of de reserve-commandopost een soort leven leidt, waar moeilijk is uit te maken: „weet ik nou alles, of weet ik niet alles?” Het is moeilijk om de mensen in de alternatieve-commandopost of in de reserve-commandopost volledig op de hoogte te houden, omdat de interesse daarvoor tijdens oefeningen altijd betrekkelijk gering is. Ik dacht, dat het met inschakeling van computers gemakkelijker was. Want we zullen te allen tijde twee commandoposten moeten hebben, met identieke apparatuur, hetzelfde wat nu ook voor de verbindingen al het geval is, waarbij het door de snelheid van uitwisseling van de ene computer naar de andere, bijzonder gemakkelijk is om op beide plaatsen dezelfde gegevens te hebben. Zodat we altijd in staat zijn één van beiden te verplaatsen en dat zal ook moeten uit het oogpunt van kwetsbaarheid.

Het tweede punt dat u aansnijdt is: het onder bevel stellen van contingenten onder een andere nationaliteit. Ik kan U niet anders dan toegeven, dat dit een probleem is. Dit probleem is bepaald wel gesignaleerd door de internationale staven maar bepaald nog niet opgelost. Er zijn natuurlijk technische ontwikkelingen, die deze moeilijkheid wel gedeeltelijk oplossen. Ik noem b.v. een mogelijkheid om een uitvoerapparaat van de gegevens van de eigen computer te zetten in de commandopost van de andere nationaliteit, waardoor het mogelijk wordt om van de eigen computer bij de andere staf de gegevens te doen uitvoeren. Dit eist echter wel, dat het verbindingstelsel ook in staat is om deze gegevens te verwerken. Er zijn vele pogingen ondernomen om te komen tot de nodige standaardisatie voor wat betreft die verbindingzaken en ook wat betreft de systemen zelf. In NATO-verband is betrekkelijk weinig vordering. In Finabel-verband zijn we althans al zover, dat we t.a.v. de procedure een

grote mate van gelijkenis overeengekomen zijn en datzelfde geldt voor de verbindingen die eveneens in Finabel-besprekingen een sneller resultaat hebben opgeleverd dan met de 15 in de NATO. Maar ik moet u toegeven, de kwestie van standaardisatie zal ook hier één van de moeilijke punten zijn.

Uw opmerking. Als u hebt begrepen, dat e.e.a. geen geld mocht kosten: ik dacht juist, dat ik het omgekeerde beweerd had. Ik dacht, dat ik had aangegeven hoeveel geld het ging kosten en ik weet ook, dat wij met onze defensiegelden zuinig moeten omspringen. Vandaar dat ik de suggestie heb gedaan tot een modulaire opbouw en een geleidelijke invoering en een geleidelijk aan bestuderen van deze zaak. Ik ben het helemaal met u eens, dat uit cost-effectiveness-overwegingen het misschien wel goed zal zijn om deze activiteiten met prioriteit aan te pakken, opdat dan misschien de „cost voor de baet” uitgaat; dat geld moet er in ieder geval eerst komen. Dat u dan later de vruchten plukt, ja, dat is ook wel zeker. En dat zal natuurlijk bij het aanpakken van elke automatiserings-activiteit een punt van overweging zijn.

Luitenant-Kolonel Pelt:

Mijnheer de Voorzitter, staat u mij toe om n.a.v. de gehouden inleiding de volgende twee vragen te stellen. In de eerste plaats, zou ik een vraag willen stellen over de vorm, waarin de inleider het besluitproces hier heeft geprojecteerd met een lichtbeeld. Als ik onder besluit ook mag verstaan het nemen van een beslissing, dan is het thans, dacht ik meer gebruikelijk om een beslissingsproces voor te stellen niet als een kringproces maar als een terugkoppelingsproces. Het is niet voor niets, dat tegenwoordig deze voorstellingswijze méér wordt gekozen dan het kringproces omdat dan nog beter blijkt, hoezeer noodzakelijk het is om in een dynamische en fluïde situatie het nemen van beslissingen niet meer te doen op oude conventionele wijze, met papier en potlood of met conventionele procedures, maar met gebruikmaking van automaten. Met een terugkoppelingsproces behoeft niet meer op discrete of vaste momenten een beslissing genomen te worden. Er is immers niet tevoren te voorzien, wanneer de beslissing genomen moet worden en elk moment moet kunnen worden bijgestuurd afhankelijk van de nieuw binnengekomen informatie en van de situatie, die van minuut tot minuut

gevolgd moet worden. Ik vraag me dus af, of er misschien een bepaalde reden is, waarom een gewoon besluitvormingsproces als het nemen van een beslissing door de commandant hier voorgesteld is als een kring-proces, waardoor eigenlijk minder de noodzaak tot uitdrukking komt om daarbij automaten te gebruiken.

Mijn tweede vraag houdt uiteraard verband met „verbindingen”. Weliswaar heeft de inleider niet diep gegraven in de problematiek van de verbindingen bij een geautomatiseerd commandosysteem, maar uit zijn woorden heb ik toch voldoende de indruk gekregen, dat hij er eigenlijk weinig fiducia in heeft, noch in de middelen die wij op het moment hebben, noch in de middelen die op korte termijn zullen worden ingevoerd. Hij heeft een paar voorbeelden aangehaald, waaruit blijkt, dat hij de capaciteit te weinig vindt, de knooppunten, de verbindingssentra niet toereikend om de berichtenstroom, die noodzakelijk is bij automatie te verwerken. Dit gegeven zijnde, dat naar het inzicht van de inleider de verbindingen, zoals we die nu hebben of op korte termijn kunnen verwachten niet toereikend zullen zijn voor een geautomatiseerd systeem en e.e.a. in relatie gebracht met de systeem-conceptie, die de inleider nogal erg naar voren heeft geschoven vraag ik mijaf hoe de inleider uit dit probleem denkt te komen, dat dus in het systeem een paar ontoereikende middelen reeds aanwezig, c.q. in aantocht zijn (ik mag even eraan herinneren, dat het legerkorps- rastersysteem zijn eindrealisatie niet vóór de jaren '73-'75 zal krijgen). Op korte termijn is dus in de verbindingsector bepaald niets anders te verwachten, dan wat nu staat aan te komen. Wat blijft er dan over van de systeemconceptie, wanneer daar één element inzit – en naar mijn gevoel een belangrijk element – dat niet voldoende is voor een geautomatiseerd commandostelsel? Ziet inleider een oplossing om dan maar abrupt te stoppen met de in aantocht zijnde verbindingsmiddelen; moet er op korte termijn overgeswitcht worden naar een meer aangepast verbindingssysteem? Ik zou graag van de inleider willen horen, hoe dan die systeemconceptie nog gehanteerd kan worden, wanneer één van de middelen in het systeem reeds op dit moment als ontoereikend wordt aanvoeld.

Inleider:

Mijnheer de Voorzitter, de eerste vraag; de vorm van mijn schema. Ik heb mij niet uitgeput in een automatiserings-technisch goed stroom-

schema en alleen maar in blokjes willen aangeven hoe het proces zou verlopen; of in principe op dit moment verloopt, om aan de hand daarvan duidelijk te maken wat wij zouden kunnen doen. Ik ben het helemaal met U eens, dat een terugkoppelingsproces daarin moet zitten ik heb het op een cirkel gezet, om juist daarmee ook die terugkoppeling te demonstreren. Mocht ik daarin niet geslaagd zijn, mijn excuses, maar het was de bedoeling.

In de tweede plaats dan de verbindingen. Ik dacht, dat u de zaak wat te praktisch betrok op het legerkorps van dit moment. Afgezien van de situatie op dit moment bij het legerkorps en de plannen die gemaakt zijn om te komen tot verbetering van het systeem, is het verbindingssstelsel van nu niet geschikt of althans minder geschikt voor het verwerken van digitale gegevens dmv. data- transmissietechnieken. Daar zullen wij iets aan moeten doen als onderdeel van de te automatiseren werkzaamheden. Ik dacht, dat ik dat juist benadrukt had. We zullen moeten komen tot een denken over het stafwerk en tot een denken over het verbindingssysteem en als we dan weten hoe lang dat duurt, voordat we uiteindelijk met een resultante uit de bus komen, dan zijn we wel enkele jaren verder. Maar dat neemt niet weg, dat we nu in mijn gedachtengang zouden moeten beginnen met een studie daarover, opdat we later tot invoering kunnen overgaan. U zult mijn hele verhaal trouwens wel moeten zien in de tijd; als wij eenmaal over realisatie gaan praten, maar het was niet de opzet vanavond over legerplanning te praten, zijn wij met deze zaak wel wat verder dan nu.

Luitenant-Kolonel Kappenburg:

Mijnheer de Voorzitter, de geachte inleider heeft ons op duidelijke en zeer overzichtelijke wijze verteld, hoe hij de automatisering in de toekomst ziet en ik geloof, dat hij dan ook meer dacht aan de verre toekomst. Hij zei daarbij, dat hij geen aandacht zou willen besteden aan de verbindingen, maar hij heeft toch wel even aangeduid – door te spreken over de digitale verbindingen – hoe hij zich die toekomst ziet.

Nu is er een andere automatisering, die aan de hier besproken automatisering vooraf gegaan is en ik denk daarbij aan de automatisering van telefooncentrales. Die automatisering is niet nieuw. Het burgerleven kent die al van voor de oorlog en buitenlandse legers kennen die ook al

jaren. Trouwens ons leger ook, onze A- divisie had in Soerabaja al een automatische telefooncentrale.

Wij zijn echter nog steeds bij ons legerkorps bezig met handbediende centrales en deze zijn van het type, dat herinnering oproept aan toestellen in het postmuseum; het burgerleven kent ze niet meer. Onze inductortoestellen zien we eigenlijk alleen nog op oude cowboyfilms; ook die worden in het burgerleven niet meer gebruikt. Mijn vraag is: Is de inleider niet van mening, dat we voor we gaan beginnen aan de automatisering zoals hij die heeft bedoeld, eerst moeten overgaan tot een automatisering die bv. het Belgische leger, en nou spreek ik niet over het Amerikaanse leger dat ons 15 jaar voor is, al 10 jaar kent, nl. het automatiseren van de telefooncentrales. Misschien niet volledig, misschien alleen maar lokaal.

Inleider:

Ik heb er eigenlijk, mijnheer de voorzitter, niet veel aan toe te voegen want ik dacht, dat ik duidelijk genoemd had, dat wanneer we tot automatisering komen, er twee sets van activiteiten moeten zijn. Eén betrekking hebbend op stafwerk, daar komt dan een computertje voor en één betrekking hebbend op de verbindingsactiviteiten, waarbij ik met name heb genoemd, het plaatsen van automaten op de knooppunten. En niet alleen voor de mobiele posten die wij in het legerkorps voor onze knooppunten moeten hebben. Ik kan alleen maar onderschrijven.

Majoor Augusteijn:

Mijnheer de Voorzitter, bij de inleiding van generaal Mensink passen misschien nog een paar inleidende opmerkingen.

De hardware, die nodig zal zijn, zal een zekere hoeveelheid schokken te verwerken krijgen. Nu denk ik niet aan scherven, daardoor gaat een apparaat nu eenmaal kapot. Maar luchtdruk zal de hardware moeten kunnen verwerken. Wat kan de inleider daar over vertellen, wat is de tegenwoordige apparatuur in staat om op te nemen. Een veel kwalijker aspect is de electromagnetische puls. Vijf jaar geleden heb ik bij het Adviesbureau der Genie een geheim rapport (Verslag nr 110 Adviesbureau der Genie, 1-3-1965, vdg ir. W. B. Hofman, IUB 503115) hierover gezien. Ik weet niet wat er sindsdien verschenen is; daarvoor ben ik nu te lang de dienst uit. Hieraan zal onderhevig zijn, niet alleen de computer, maar op veel

ruimer schaal, de verbindingen en wat de verbindingen aan invloed hiervan ondergaan, dat zal ingevoerd worden in de computer. Hoe komt hier enige bescherming tegen, want foute inlichtingen zijn op z'n minst genomen een moeilijke zaak voor de commandant.

Dan de toegang tot de computer. De invoertijd van de veelheid van meldingen lijkt me een zeer belangrijk probleem. Ik geloof dat toegang tot een computer met real-time processing dezelfde verstoppingsverschijnselen zal opleveren, als vanavond genoemd werden t.a.v. de verbindingen. En op dit punt is mijn conclusie, dat time-sharing de voorkeur verdient.

Goede systeembouwers, software systeembouwers, moeten rekenen op tijd per instructie in de eenvoudigste programmeertaal, in de autocode, van minder dan een instructie per manuur; dat is dan de output die zij kunnen bereiken. Ik heb de beschikking over getallen die hier een stuk onder liggen, maar op deze orde van grootte moet men zich richten wanneer er aan systemen gewerkt wordt. Nu gebeurt dit natuurlijk in vreedstijd, dus daar kunnen zowel mensen als tijd aan gegeven worden. Deze opmerking illustreert nog eens de omvang van het heden behandelde project.

De inleider heeft gesproken over diverse aannamen die een commandant zou kunnen plegen en mededelen aan de computer, waarna de computer bliksemsnel de consequenties van die aannamen kan uitrekenen en terugmelden aan de commandant. Nu is die computer een ongelooflijk snelle rekenaar, maar hij is ontzettend dom. Hij kent maar een paar talen en de taal die hij het vlugste kent, de autocode, is niet te vlug schrijven. Je kunt gaan schrijven in Fortran of Cobol, het schrijven daarin is ook echt niet eenvoudig. Laat daar nu eens één instructie per vijf minuten te voorschijn komen. Ja, op de één of andere manier heb ik hier een wilde aanname gepleegd, maar zo iets is het. Op welke manier heeft eigenlijk de inleider gedacht, dat de commandant zijn aannamen aan de computer zou mededelen? Daarbij kunnen we buiten beschouwing laten op welke manier de computer de resultaten terugmeldt aan de commandant, dat zou gewoon geïncorporeerd moeten zijn in het algemeen systeem.

En tenslotte zou ik nog als vraag willen stellen hoe groot had de inleider gedacht dat die diverse computers zouden zijn?

Inleider:

Mijnheer de Voorzitter, een veelheid van vragen

waar ik helaas grotendeels het antwoord op schuldig moet blijven, omdat ik niet technisch genoeg ben onderlegd. Eerst een paar vragen over de hardware schok- en luchtdrukgevoeligheid. Ik ben onvoldoende geschoold om daar antwoord op te geven. De eisen die de Amerikanen gesteld hebben aan hun hardware apparatuur houden met deze criteria rekening. Hun apparatuur is geschikt voor het gebruik te velde. Het probleem van de elektronische oorlogvoering en het storen van de verbindingen, is ook iets waar ik het antwoord op schuldig moet blijven.

De toegang tot de comptuer; u heeft genoemd time-sharing- methoden. Persoonlijk ben ik een tegenstander van deze ingewikkelde technieken voor toepassing in de commando- systemen. Mijn eigen voorkeur gaat uit naar kleine computertjes, waar ik probleemgericht m'n systemen kwijt kan. Een ding wat dus altijd beschikbaar is voor het oplossen van een bepaald probleem, of een bepaalde hoeveelheid problemen in datzelfde vlak en dat zou resulteren in een commandopost met een aantal van deze dingen; bijv. één voor de artillerie, één voor bevoorradingsproblemen, één voor inlichtingenproblemen, enz. Waar natuurlijk wel dan de nodige onderlinge relaties moeten worden gelegd. Daaraan gekoppeld de grootte. Hoe groot moet zo'n ding zijn? Ja, dat hangt af van de eisen die wij stellen. Voor de vuur-planning en de vuurregeling hebben de Amerikanen een systeem ontwikkeld. Dat apparaat, de computer zelf, is zo groot als deze lessenaar. Daar doen ze alle vuurregeling mee. Afgezien van de verbindingapparatuur. Met een capaciteit van 32 K.

Over de tijd die nodig is om de programmering te verzorgen. Ik ben zeer dankbaar voor het gegeven, maar het is natuurlijk steeds zo, dat de systemen, die wij in oorlogstijd zouden willen gebruiken, in vredetijd volledig moeten zijn voorbereid, geprogrammeerd, en naar behoefte kunnen worden gebruikt. Ik heb een voorbeeld genoemd van de mogelijkheden, die een commandant zou kunnen gebruiken om de risico-grenzen van een bepaalde actie te kunnen zichtbaar maken. Dat heb ik als mogelijkheid genoemd. Niet wil ik zeggen, dat ik dat nou als eerste zou willen gaan doen, bepaald niet. Want eerst zal aandacht moeten worden besteed aan het routinewerk op de staven en pas in een veel later stadium eventueel aan delen van de besluitvorming zelf, het prerogatief van de commandant. En daarbij dacht ik dan nog in de eerste plaats aan probleempjes die liggen in het mathematische vlak

en niet zo zeer in het antwoord geven op de vraag: valt de vijand nu aan met twee of met drie bataljons en wat moet ik daar tegen doen en als die vijand een kernwapen gooit, wat zijn de gevolgen. Alleen in eerste instantie problemen die rekenkundig kunnen worden opgelost en daarbij zou ik bijv. gebruik kunnen maken van een soort Generalised Information System met een soort voor- programmering, waar ik dan met een klein stuurkaartje vragen aan kan stellen. Dat is m'n antwoord op deze vraag, mijnheer de voorzitter.

Generaal Major van Elsen:

Mijnheer de Voorzitter, ik ben blij, dat ik mijn vriend Mensink via U een paar vragen mag stellen, die mogelijk van enige ondeskundigheid, maar toch wel van een zeer grote belangstelling getuigen. Ik heb indertijd met deze zaak bij de K.M.G. op ander niveau te maken gehad, maar ben daarna er helemaal uit geraakt. Ik meen echter, dat men hier en daar een beetje te pessimistisch is. In een moderne industriële ontwikkeling geeft vraag vrij snel acceleratie. Als U b.v. denkt aan het ruimtevaarproject en de bandrecorder die in 1945 nog een eenvoudige wire-recorder was terwijl er nu zeer sophisticated bandrecorders zijn. Zo geloof ik ook, en men moet mij maar zeggen als ik dat verkeerd zie, dat als op een afstand van de commandopost een bunker zou zijn waarin een time-sharing-apparaat gezet zou worden, dit een oplosbare kwestie is. Temeer daar ons operatietoneel, in tegenstelling met dat van de Amerikanen, bekend is en dat wij dus een raster van hardware zouden kunnen maken, waar op eenvoudige wijze langs elektronische weg, de ingang en de uitgang zou kunnen worden verzorgd. Waarbij wij af zijn van het temperatuursvraagstuk en van het vraagstuk van de druk. Misschien kan de inleider daarover iets zeggen. In de tweede plaats geloof ik, dat als men erin slaagt het project als hoofdtaak te doen zien, een conversie van talen en van de ene hardware op de andere te maken, het veel eenvoudiger zal zijn om een Duitse divisie onder bevel te nemen dan nu. Een Duitse divisie zijn we misschien nog van op de hoogte, maar er zijn natuurlijk ook landen waarvan we geen gegevens hebben, en die ons mogelijk als de strijd los brandt willen helpen. En dan zou ik in dat geval de samenwerking veel sneller gaan. Ik vraag mij af, of de heer Mensink het mij eens met kan zijn, dat dit eigenlijk zuiver een technisch probleem is. In de derde plaats, het invoeren van systemen, en

ik ben blij dat de heer Mensink de tanks genoemd heeft. Ik zou ook willen noemen: de rasura, de gevechtsveldbeveiliging en de draadgeleide projectielen; men kan twee wegen volgen. Ook bij de invoering van zo'n ingewikkeld systeem, als hier vanavond geschetst. Je kunt twee dingen doen. Je kunt het „sophisticated system” achter de tafel en met studie helemaal klaar krijgen en ik geloof, dat onder Nederlandse verhoudingen, met alle toestemmingen die je moet hebben, altijd iemand een of ander sub-sub-systeem niet gelooft.

Je kunt het ook doen zoals bij de tanks en zeggen: laat ons beginnen met een bepaald sub-sub-systeem, waar we nu behoefte aan hebben en ik noem bijv. de reparatievoortgangscontrole. Die is direkt op een eenvoudige wijze van Zweden over te nemen is. Dan leer je de mensen met de apparatuur en met de gedachtenwereld van deze systemen omgaan. En dan krijg je naar mijn idee van onderaf een verkoopbaarder systeem in een democratische staat. Eerder dan dat je wacht tot je het totale systeem klaar hebt en overtuigd bent van de juistheid van alle sub-sub-systemen.

Maar ik moet u zeggen, dat ik het altijd erg moeilijk vindt, om een hoogwaardige lezing, wat deze zeker is, direkt als je hem hoort zo te verwerken, dat je zinnige vragen kunt stellen en daarom mijn excuses, mijnheer de voorzitter, voor mijn vragen.

Inleider:

Mijnheer de voorzitter, ik ben blij met wat de heer van Elsen heeft gezegd. Hij heeft de suggestie gedaan, dat het mogelijk zou moeten zijn door gebruikmaking van de verbindingen, alle gegevens op een centrale, vaste plaats te verwerken. Ik geloof zeker, dat dat een mogelijkheid is, die we bepaald niet over het hoofd moeten zien bij de studie. Het geeft natuurlijk wel een extra belasting voor het verbindingssysteem. Ik krijg een concentratie van gegevens op een bepaalde plaats, waar verwerking plaats vindt en waarnaar de resultaten weer teruggaan naar de commandopost te velde. Technisch is het zeker mogelijk, ik krijg alleen lange verbindingen en ik krijg dus de mogelijkheid dat er in die verbindingen ergens een kink in de kabel komt en het gevecht niet meer zou kunnen plaats vinden, omdat ik dan al m'n eieren in één mand heb gelegd. Dat zou natuurlijk gedeeltelijk kunnen worden ondervangen door op meerdere plaatsen toegang tot meerdere computers te krijgen, die elkaars taak konden

overnemen. Het is zeker mogelijk en het zal zeker bekeken moeten worden. Verder heeft de generaal van Elsen genoemd weer die onder bevelstelling van een Duitse divisie aan een Nederlands legerkorps en omgekeerd. Dit is niet alleen een technisch probleem, dit is ook een probleem van de hele systeembouw en gelukkig lopen wij met de Duitsers vrijwel parallel in onze ontwikkeling en gedachtengang en ik dacht, dat de problemen zeker zullen worden opgelost in de tijd dat wij de systemen bouwen. Zodat het technisch mogelijk zal zijn. Want technische problemen zijn op te lossen, en ik dacht dat het ook zo zou zijn voor de verbindingen. Eenzelfde feit doet zich voor bij de luchtmacht, bij het NADGE-systeem, waar men ook met verschillende nationaliteiten samen werkt. Daar heeft men b.v. verschillende buffers ingebouwd, om van het ene systeem in het andere te komen, voor het geval d.w.z. de plaats waar die interface ligt en waar de ene taal in de andere moet worden overgezet.

Voor betreft de laatste vraag of opmerking van de generaal van Elsen: ik dacht dat het misschien aan mijn presentatie heeft gelegen. Ik heb nl. bepaald niet willen beweren, dat ik eerst helemaal theoretisch het grote systeem wil ontwikkelen en dan pas zou beginnen aan het aanpakken van het allereerste bouwsteentje van een sub-sub-sub-systeem. Ik dacht dat we die twee dingen naast elkaar moesten doen.

We moeten enerzijds ons een idee vormen van het geheel en dan moeten we een stukje kiezen, daarmee een begin maken en daar steeds aan breien tot we het grote geheel krijgen. Ik dacht, dat dat de oplossing zou zijn die we moeten nastreven, als we tot een bouw van een systeem overgaan en dat is ook in feite de werkwijze die op het ogenblik gevolgd wordt. Het is niet zo, dat ik heb willen propageren, dat we eerst moeten wachten tot we het hele systeem klaar hebben, want dat is een praktische onmogelijkheid, omdat niemand een idee heeft, hoe dat er uit zou moeten zien. We zullen klein moeten beginnen en langzaam uitbouwen, tot we een groter geheel krijgen. Ik heb alleen benadrukt dat we een sub-systeem moeten kiezen, wat zeker een sub-systeem is. Ik mag misschien een voorbeeld noemen. Wij hebben een personeelssysteem in ons leger, waarbij de personeelsregistratie als sub-systeem naar voren is gekomen. Het is ook altijd een axioma in onze landmacht geweest: personeelsregistratie, dat is een systeem. Persoonlijk ben ik bij bestudering van deze zaak tot de conclusie gekomen, dat personeelsregistratie helemaal geen functie is en

daardoor ook geen systeem kan zijn. Ik heb nl. alleen maar gegevens in bepaalde data-banks zoals dat dan heet t.b.v. functies, t.b.v. de mobilisatie-voorbereiding, t.b.v. de sociale begeleiding, t.b.v. de carrière-planning, t.b.v. de bevorderingen. Voor al deze functies heb ik personeelsgegevens nodig, die ik dan centraal verzamel. Maar dat wil nog niet zeggen, dat ik personeelsregistratie als functie heb. En zo kunt u natuurlijk doorgaan. En die zaken zullen eerst moeten worden bekeken, voordat ik kan beginnen aan het aanpakken. Ik heb wel een personeelssysteem en een hoop functies uiteen gerafeld maar de registratie is geen separate functie; dat is geen doelstelling. Waarvoor registreer ik het personeel? Alleen maar voor de registratie? Nee, dat doe ik niet. Ik doe het omdat ik die gegevens ergens nodig voor heb. Om de man te kunnen betalen, om de man te kunnen bevorderen, om z'n carrière te plannen e.d.; dat zijn de functies en dan moet ik daarvoor dan ook gegevens hebben, die ik in de centrale data bank breng; accoord, maar het is geen functie.

En dat is een problematiek, die eerst uitgepraat moet worden, voordat ik inderdaad moet beginnen, anders heb ik de kans, dat ik het verkeerd doe. Nogmaals ik ben bepaald van mening, dat we zowel een idee moeten hebben van het grote systeem als van de sub-functies, dat we van onder af aan moeten beginnen modulair te groeien naar het totaal.

Luitenant Kolonel Bedet:

Mijnheer de voorzitter, ik wilde vragen of de inleider een idee heeft tot op welk niveau, er rekenapparatuur zal voorkomen. Hij heeft iets verteld van „tacfire”. Ik vraag me af: krijgen we een rekenapparaat tot op het niveau van de infanterie-compagnie of is daar alleen „invoer”?

Een tweede vraag: heeft de inleider een idee of t.a.v. de ontwikkeling van deze apparatuur een concurrentie- element meespreekt bij het werk dat men nu in Nederland en in Duitsland doet? Is er van de zijde van de Amerikanen een classificatie, een commerciële beveiliging, waardoor hier afzonderlijk, hoewel toch in NATO-verband de zaak zou moeten worden ontwikkeld, hetgeen tijd zou kosten en geld.

Een laatste vraag. Heeft de inleider een idee welke vakken, welke kennispakketten er aan de KMA en op het Koninklijk Instituut voor de Marine gegeven zouden moeten worden?

Inleider:

De eerste vraag van de overste Bedet: tot welk niveau wordt gedacht aan automatiseringsapparatuur? Een bijzonder lastige vraag. We hebben aanvankelijk in Finabel besprekingen gesteld dat wij van boven af zouden willen beginnen, om langzaam de apparatuur in te voeren tot een niveau, waar het dan nog noodzakelijk was. Waarbij aanvankelijk is gesteld, dat het legerkorps en de divisie-niveau daar zeker toe zouden behoren; en waarbij het brigadeniveau nog een punt van discussie zou zijn. Dat betreft dan de grote niveau's. Gaat u nu te werk per systeem, dan maakt dat natuurlijk verschil. Zou u bijv. bij de logistiek gaan kijken, dan is het brigade-niveau, misschien wel het treinenbataljon, of misschien nog wel een stapje lager de plaats voor een invoerapparaat. De algemene consensus hier in West-Europa is, dat de brigade toch wel in het totaal zou moeten worden ingeschakeld, met invoer-apparatuur daar beneden. U heeft gevraagd over de ontwikkelingen van en de concurrentiepositie. Ik heb al vertegenwoordigers van verschillende firma's in de zaal gezien. Het is zo, dat wij in Nederland het standpunt huldigen, dat de vrije concurrentie mogelijk moet zijn. Het is een probleem van de eerste orde, ook in heel Europa, wie de eerste computer mag leveren. Dan ben je natuurlijk een sprong verder, want de rest moet daar op kunnen aansluiten. Diezelfde discussie doet zich voor in NATO, doet zich voor in elk land. In algemene zin is het zo, dat wij het vrije concurrentie principe huldigen bij de KMG, als ik goed ben ingelicht. Waarbij ieder vrij zou kunnen inschrijven, als de eisen vastgelegd zijn. De Amerikanen huldigen over het algemeen het standpunt, dat de software aangebracht wordt door een bepaalde firma en daarna de „bidding” wordt opengesteld op die software. Uw laatste vraag: welk kennis-pakket noodzakelijk zou zijn voor alle officieren. Daar zijn verschillende studies over verschenen. Als u mij vraagt, zou ik op de KMA zoveel kennis willen laten opdoen van de automatisering, dat de mensen, mag ik zeggen als materiedeskundigen kunnen worden ingeschakeld bij de verschillende project-groepen die de zaak onderhanden nemen. Het overleg daarover heeft tot gevolg gehad, dat op het ogenblik in het laatste studiejaar van de KMA honderd lessen zijn opgenomen over automatisering. Waarbij wel is inbegrepen eenvoudig programmerwerk op een oefencomputer, die men daar heeft.

De majoor Beaumont, die ook in de zaal zit, is op het ogenblik bezig t.b.v. de Hogere Krijgsschool een algemene cursus te ontwerpen voor officieren die de KMA al gehad hebben en die te werk kunnen worden gesteld in de verschillende projectgroepen als materiedeskundigen.

Slotwoord voorzitter:

Heren, ik zal niet proberen een samenvatting te geven van het besprokene en zal hoogstens nog enkele kanttekeningen maken. Het heeft mij deugd gedaan, dat generaal Mensink het moeilijke onderwerp van de commandovoering bij de landmacht bij de kop heeft genomen. Dat is een onderwerp wat dikwijls omzeild is; men is er van afgebleven, terwijl men wel ideeën had van automatisering van logistieke zaken. Er is uiteraard al veel gepraat over automatisering bij de luchtmacht en bij de marine, maar van de commandovoering bij de landmacht zijn we tot nog toe betrekkelijk ver verwijderd gebleven. Ik geloof, dat het erg nuttig is geweest, misschien zelfs nog wat laat, dat er nu ook in de kring van onze vereniging aandacht aan besteed is. Het is één van de moeilijkste problemen, gezien de grote spreiding van de operatie te land, de grote mobiliteit, de complexiteit, alle verschillen van soorten onderdelen, wapens en diensten. We lopen inderdaad achter. In zijn probleemstelling in het eerste gedeelte van de voordracht van de heer Mensink, kwam zo duidelijk naar voren een, wat ik vond, beklemmende, nuchtere calculatie, die naar mijn eigen idee bepaald niet te pessimistisch was. Waarin we zien, dat we tijd te kort komen. Ik geloof, dat het de verdienste is van generaal Mensink, dat hij daar nadruk op gevestigd heeft. Hij heeft ook en dat heeft mij persoonlijk vreugde gedaan, niet de computer als het alleen zaligmakende naar voren gebracht. Dat zou zo gemakkelijk zijn, om daar een hele zaal in mee te krijgen. Hij heeft duidelijk een scheiding aangebracht tussen wat je zou kunnen noemen routinewerkzaamheden en het eigenlijke denkwerk. Eén van de sprekers daarna heeft zelfs de computer een dom ding genoemd. Ik geloof, dat het goed is, met onze voeten op de grond te blijven staan. We kunnen er niet het onmogelijke mee bereiken, maar we kunnen er wel lacunes mee overbruggen. Het is ook van belang, en dat is ook wel in de discussie te voorschijn gekomen, dat zo vroeg mogelijk begonnen wordt met een confrontatie van degenen die de problemen moeten stellen en

degenen die moeten helpen ze op te lossen. Ik had zelf even begrepen uit wat generaal Mensink zei, dat eerst de commandant en z'n staf maar eens moeten formuleren wat nodig is en dan is daarna het woord aan de wetenschapsmensen van allerlei disciplines om te kijken wat er aan gedaan kan worden.

Ik heb in de pauze daar even met generaal Mensink over gepraat en begrepen, dat het zo niet zijn bedoeling is geweest. En ik geloof dat het nu duidelijk is dat de confrontatie van die twee werelden, want het zijn verschillende denkwerelden, zo vroeg mogelijk begint. Eigenlijk bij het allerprilste begin van het denken, moet je al de mensen erbij halen, die weten wat eventueel technisch uitvoerbaar is. En die onderlinge gedachtenwisseling kan tot de solutie van dit moeilijke probleem bijdragen. Want de militair weet het niet precies. En ik geloof dat er maar heel weinig zijn die het weten; zeker niet de commandant en de normale stafunctionarissen weten wat technisch mogelijk is. Aan de andere kant weten de wetenschapsmensen niet precies hoe het militaire stafsysteem, het besluitvormingsproces zich afspeelt en wat er precies gevraagd wordt. En dan kan alleen resultaat worden geboekt door zeer vroege samspraak. Ik hoop eigenlijk, door het feit dat hier diverse computerdeskundigen in de zaal aanwezig zijn, dat ook in deze kring een eerste zaad is gelegd voor nauwe contacten. Ik mag generaal Mensink hartelijk danken voor zijn zeer duidelijke uiteenzetting. Hij heeft uiteraard niet op alle vragen antwoord kunnen geven. Ik wil ook de debaters, een zevental, bedanken voor hun aandeel in deze avond en ik hoop, dat ze begrepen hebben, waarom het niet mogelijk was op alle vragen het antwoord nu te krijgen. Dat moet door anderen en met anderen gevonden worden. Ik geloof, dat de vereniging (het lijkt een gemeenplaats, want ik zeg het zo dikwijls) blij mag zijn met het feit dat dit onderwerp aan de orde is gesteld en met het feit dat generaal Mensink, die al veel tijd aan deze materie besteed heeft, bereid is gevonden de inleiding te houden.

En dan wil ik, voordat ik deze vergadering sluit eraan herinneren dat we 26 maart a.s., weer in deze zaal, een volgende lezing hebben n.l. van de overste De Jager over „Onze huidige strategie”, een voordracht die in april te Breda zal worden herhaald.

Heren, ik wens U wel thuis en tot de volgende keer.

Rijpheid, bereidheid en moed bij het dragen van democratische verantwoordelijkheid?

Denken over democratie

Denken is niet altijd een ongevaarlijke bezigheid. Het kan affirmeren, maar ook negeren. Het kan stoelen bouwen, maar ook poten onder stoelen wegzagen. Er zijn milieu's waar het positieve, affirmerende denken overheerst – ik denk aan kerken en krijgsmacht. Waar men echter zo denkt dat de mogelijkheid tot negatie afwezig is is het denken geen echt denken meer. Wie niet denkt affirmeert; wie denkt, opent althans de mogelijkheid tot negatie.

U hebt mij gevraagd te spreken over democratie. Een definitie van democratie is erg moeilijk. Het woord is samengesteld uit twee Griekse termen, nl. „demos” (volk) en „kratein” (heersen). Het woord duidt dus aan dat het volk zijn eigen lot in handen neemt. Maar het begrip „volk” is al erg betrekkelijk. Hoeveel inwoners telde het oude Athene, het zestiende-eeuwse Engeland, hoeveel inwoners telt de USA vandaag? Het verschil in aantal is bepaald niet onbelangrijk. En dan, wie rekent men tot het „demos”? Men zou er vroeger in Athene niet aan gedacht hebben de slaven daartoe te rekenen. Gedurende de vorige eeuw rekende men de niet-draagkrachtigen er niet toe. Pas sinds korte tijd rekent men de dames ertoe. Nu worstelen wij met het probleem op welke leeftijd er men ertoe gaat behoren.

En dan, het volk neemt zijn lot in handen. Maar ons leven is nu meer gecompliceerd dan vroeger. Kon men vroeger de dimensies van zijn leven nog een beetje overzien, nu is dit onmogelijk geworden. Hoevele mensen moeten er elke dag voor een ieder van ons in het geweer komen opdat hij kan beschikken over zijn matras,

Op 7 januari j.l. werd het tienjarig bestaan herdacht van het Studiecentrum voor Militair Leiderschap te Hilversum. Sedert 8 januari 1960, de dag waarop het SCML door Z.K.H. prins Bernhard werd geopend, hebben bijna 3200 beroepsofficieren en 1000 beroepsonderofficieren een cursus aan dit centrum gevolgd, t.w. een aantal studieconferenties welke drie maal een week vergt. Daarnaast verzorgt het SCML opleidingscursussen voor voorlichtingsofficieren en -onderofficieren.

Bij de herdenking van het tienjarig bestaan werd het woord gevoerd door Z.K.H. prins Bernhard, alsmede door prof. dr. R. C. Kwant, wiens voordracht we hierbij publiceren.

De Redacteur

dekens, koffie, boterham, auto, wegen enz.? Voor een ieder van ons zijn elke dag honderd-duizenden mensen in het geweer. Daarom is het moeilijk, of liever, onmogelijk, eens voor altijd vast te stellen wat het betekent dat een volk zijn lot in eigen handen neemt.

Aktuele vanzelsprekendheden

Wat democratie betreft zijn er momenteel twee vanzelsprekendheden.

In de eerste plaats is het momenteel vanzelsprekend dat alles democratisch moet verlopen. Wie zou momenteel in Nederland tijdens een vergadering durven opstaan en zeggen dat hij tegenstander is van democratie? „Ondemocratisch” is momenteel identiek met „verkeerd”.

In de tweede plaats wordt democratie momenteel beleefd als iets dat mag, en niet als iets dat moet. Er zijn rechten en plichten. Democratie wordt beleefd als een recht, en niet als een plicht.

Inspraak

Democratie wordt dus als een recht beleefd. Mede daarom is de term „inspraak” algemeen gangbaar geworden. Het is interessant na te denken over de betekenisverandering van deze term. In christelijke kringen sprak men reeds lang over inspraak, b.v. over inspraak van de Geest van God. Men bedoelde daarmee dan een beweging van boven naar beneden. Nu bedoelt men het omgekeerde, nl. een beweging van beneden naar boven.

De betekenisverandering van deze term zal wel samenhangen met de ontmythologisering van het gezag. Het gezag was vroeger een werkelijkheid die buiten kwestie was. Er waren mensen die het „uiteraard” voor het zeggen hadden, d.w.z. mensen die het door geboorterecht voor het zeggen hadden – adellijke heren, koningen, keizers. Denkt U maar aan de keizer van Japan. Wij hebben nu ontdekt dat dit een mythe is – helaas nog niet overal; ik doel hierbij op de kerkelijke wereld.

Hier komt nog bij dat het beleid van de gezagsdragers momenteel via de publiciteitsmedia openlijk in discussie wordt gesteld. Over politieke beslissingen kan iedere journalist zijn mening ten beste geven. Ik geef toe, dit geldt nog niet in alle sectoren van het leven, b.v. nog niet in het bedrijfsleven, in het militaire leven. Maar het geldt wel tot op grote hoogte in de politiek en mede daarom leiden politici niet bepaald een gemakkelijk leven. Vanwege deze ontwikkelingen ontstaat allereerst het verlangen naar inspraak, zodat ook dienstplichtige militairen openlijk zeggen: mogen wij meepraten over dingen die ons aangaan?

Stemgewicht

Ik raak nu een zeer moeilijk punt, nl. een soort innerlijke tegenspraak van onze democratie. Veronderstelt deze niet, b.v. door het stemrecht, dat alle stemmen gelijk zijn? In werkelijkheid zijn alle stemmen niet gelijk. Men plaatse tien willekeurige mensen gedurende één uur bijeen en men late hen praten over een of ander onderwerp, dan zal men binnen zeer korte tijd ontdekken dat de stemmen in werkelijkheid geen gelijk gewicht hebben. Men kan stemmen tellen, maar datgene wat men telt is kwalitatief niet hetzelfde.

Waar komt het verschil in gewicht van de stemmen vandaan? De term alleen al is tegenstrijdig. Het woord „gewicht” duidt op een kwantitatief

verschil, maar het verschil is kwalitatief. Het inzicht, de sensibeleit, de evenwichtigheid van de persoon en vele andere factoren spelen een rol. Maar een adequate verklaring kan ik niet geven. Men worstelt met deze moeilijkheid wanneer men als examinator een „cijfer” of een „punt” moet geven. Dan moet men op kwantitatieve wijze het kwalitatieve gewicht van een stem aanduiden. Dit is een zware taak voor hem die alleen, ongecontroleerd, een examen afneemt. Het kwalificeren van een stem is voorwaar geen gering iets.

Wil onze democratie goed functioneren dan is een van onze fundamentele zorgen dat de meesprekende stemmen het nodige gewicht hebben. Wat is daartoe nodig?

Er zijn allereerst factoren die niet van onszelf afhankelijk zijn, althans nog niet. Wordt iemand geboren met een I.Q. van 80, dan zal zijn stem weinig gewicht hebben. Misschien komt er een periode waarin men hier iets aan kan doen, maar dit valt voornamelijk niet te voorzien. Het kan bovendien voorkomen dat iemand onevenwichtig is vanwege het milieu waarin hij is geboren. Wij hebben het milieu waarin wij zijn ontstaan en opgegroeid niet zelf gekozen.

Het is verder van belang dat men kritisch is ten opzichte van zichzelf. Men dient zich van zijn niet-weten bewust te zijn. In de middeleeuwen werd de term „docta ignorantia”, d.w.z. „geleerde onwetendheid” gebruikt. Gedurende een bepaalde periode heb ik gedacht, dat denken de weg zou zijn van niet-weten naar weten. Later heb ik begrepen dat denken wel degelijk de weg kan zijn van weten naar niet-weten.

Hiermede hangt samen dat men de betrekkelijkheid dient te beseffen van zijn eigen weten. De Franse wijsgeer Merleau-Ponty heeft geschreven: hoe kan iemand die niet weet, praten met iemand die weet? Mensen die wanen te weten zonder enig vermoeden van de betrekkelijkheid van hun weten, zijn geen gesprekspartners en dus geen democraten. Men heeft wel eens gezegd dat onze democratie uit het oude Griekenland zou komen. Ik betwijfel dit en zie veeleer Engeland als oorsprong. Welnu, het is kenmerkend voor de Engelse taal dat het woord „overtuiging” daar weinig gebruikt wordt; men spreekt veeleer van „opinie”. Heeft iemand een overtuiging, dan zijn volgens hem alle mensen die anders denken fout; zegt men echter een opinie te hebben, dan laat men ruimte voor andere opinies. De democratie veronderstelt dat men aan zijn denken het

karakter toekent, niet van overtuiging, maar van opinie.

Er is nog een andere voorwaarde voor de democratie die niet gemakkelijk in woorden is uit te drukken. Ik ben eens met een oude heer in Los Angeles bij iemand op bezoek geweest en na dat bezoek zei mijn begeleider: de persoon waar we geweest zijn had een „immense ego”. Een „heel groot ik”. Er zijn mensen die in een kamer de gehele gespreksruimte in beslag nemen. Wie zo is, is voor democratie niet geschikt. Men dient sensibel te zijn voor elkaar.

De voorwaarden voor echte democratie zijn, al met al, niet zeer eenvoudig. Het is niet voldoende een bepaald systeem daarvoor te ontwerpen. Veeleer is daartoe een bepaald type mens nodig. Bovendien, dogmatische zekerheden vormen een onoverkomelijke belemmering.

Nieuw leiderstype

Men zou de vraag kunnen stellen: waarom is zoiets als de democratie nodig? Waarom moeten alle stemmen meespreken? Er zijn toch gezagsdragers, d.w.z. mensen die het voor het zeggen hebben? Natuurlijk zijn er mensen die het voor zeggen hebben, gezagsdragers, maar het is wel bijzonder moeilijk om het voor het zeggen te hebben. Immers, het menselijke kennen en kunnen hebben zich in stormachtig tempo ontwikkeld. Het kennen is volkomen ontgroeid aan de bevattingscapaciteit van het individuele hoofd en het kunnen is evenzeer ontgroeit aan de actiemogelijkheid van de handen van de enkeling. Het kennen en kunnen zijn daarom collectief geworden.

Er is bijgevolg niemand meer die alle touwtjes aan elkaar kan knopen. Niemand kan meer alles kennen wat er te kennen valt en alles kunnen waartoe wij, mensen, in staat zijn. Sommige mensen klagen hierover, doch volkomen ten onrechte. Deze toestand is immers het gevolg van onze collectieve verrijking.

Ten gevolge hiervan ontstaat een nieuw type van gezagsdrager. Was de gezagsdrager van vroeger de man die ongeveer alles wist en alles in handen had, dit type mens – zo het ooit werkelijk bestaan heeft – is nu volstrekt onbestaanbaar geworden. Er is niemand meer die voldoende kent en kan om alle touwtjes aan elkaar te knopen. Wij hebben de ontdekking opgedaan dat wij touwtjes zijn die zichzelf aan elkaar moeten knopen. Hier ligt een van de grote moeilijkheden van de religie. Men heeft het religieuze geloof

veelal zo geïnterpreteerd dat men dacht dat de touwtjes bij voorbaat al vastgeknoopt waren, dat we zouden leven in een door God vastgesteld bestel. Nu hebben wij een tweevoudige ontdekking gedaan; vooreerst dat er geen vastliggend bestel is, verder dat er geen enkeling meer is die zoveel weet en kan dat hij alles kan regelen.

Vandaar een nieuwe vorm van gezag. De gezagsdrager is niet langer degene die als alles-weter en alles-kunner de touwtjes aan elkaar knoopt. Hij is veeleer de mens die als gespreksleider de touwtjes ertoe brengt zichzelf, in de vorm van het gesprek, aan elkaar te knopen. Men is zich hiervan allereerst bewust geworden in het grootbedrijf – niet in het betrekkelijk kleine familiebedrijf.

De jeugd schijnt dit aan te voelen. Men protesteert tegen die vorm van onderwijs waarin één doceert en de anderen luisteren. Men vraagt om onderwijs waarin allen van meet af aan meespreken. Vandaar de gangbare term „project-onderwijs”. Ik geloof er niet in dat hoorcolleges volkomen overbodig zijn geworden. Stel dat in een gezelschap één persoon goed geïnformeerd is over een zaak waarover niemand anders iets weet, dan kunnen de anderen toch niet van meet af aan meespreken? Dan moet toch eerst die éne persoon aan het woord komen? Wel echter is het mij volkomen duidelijk geworden, dat men niet opgeleid kan worden door alleen maar te luisteren. Men moet zoveel mogelijk leren meespreken. Dit is een van de gevolgen van de verrijking van het kennen en kunnen. Er is wel een moeilijkheid. Wanneer één mens aan het woord is en de anderen luisteren, kan men werken met grote groepen. Wanneer men echter tot geleide samenspraak overgaat kan men alleen maar met kleine groepen werken en zullen meer deskundige leiders moeten worden ingeschakeld.

De snelle ontwikkeling van het kennen en kunnen heeft nog een ander gevolg: men kan niet gedurende lange tijd werken dankzij de opleiding die men heeft ontvangen. Er zijn nu mensen die opleiding geven krachtens een opleiding die zij dertig jaar geleden hebben ontvangen. Dit gaat nu eigenlijk al niet meer, tenzij de betreffende enkeling de energie opbrengt zichzelf in zijn vrije tijd regelmatig bij te scholen. Mag men dit echter van de gemiddelde enkeling verwachten? Ik denk, of liever, ik weet zeker, dat men de professionele opleiders tot regelmatige bijscholing zal moeten verplichten. De tijd is niet ver meer waarin bijscholing tot een plicht zal worden gemaakt.

Samenspraakkunde

Uit het voorgaande volgt dat we voor de democratie niet klaar zijn. Zal er ooit een groot volk zijn dat in zijn geheel klaar is voor democratie? Bij het beantwoorden van deze vraag dienen wij ons ook bewust te zijn van een moeilijkheid die steeds groter wordt: hoe kan een ieder meedenken over alles waarbij hij belang heeft? Het antwoord op deze vraag wordt met de dag duidelijker: dit is reeds sinds lange tijd onmogelijk geweest, nu is het volstrekt onmogelijk en het zal steeds meer onmogelijk worden. Indien ik persoonlijk een optelsom opmaak van alles waarbij ik belang heb – en ik weet zeker dat de som incompleet zou zijn – en indien ik vervolgens denk aan capaciteiten en aan mijn beschikbare tijd, dan is het volkomen, maar dan ook volkomen duidelijk dat ik me niet denkend en agerend kan bezig houden met alles waarbij ik als belanghebbende ben betrokken. Ik weet bovendien volkomen zeker dat er geen mens op aarde bestaat die daartoe wel in staat is. Wij moeten ons bijgevolg hoeden voor absurde idealen. Een van die absurde idealen is: je moet je actief inlaten met alles waarbij je belang hebt. Ik heb mensen beluisterd die „democratie” aldus definiëren: de democratische wereld is een bestel waarin een ieder zich actief bemoeit met alles waarbij hij belang heeft. Mensen die zo spreken weten niet wat ze zeggen. Zij zijn verbalisten die het gewicht van hun eigen woorden niet begrijpen. Op alle terreinen is er een groep die beslissingen neemt en een veel grotere groep die van die beslissingen afhankelijk is, en de afhankelijken kunnen niet oordelen over alles waarvan zij afhankelijk zijn; het deel waarover zij kunnen oordelen wordt steeds kleiner.

Maar wat kan democratie dan wel betekenen? Een van de wezenlijke voorwaarden van de democratie lijkt mij dat het beleid op alle niveau's zo veel mogelijk open is, en dus toegankelijk voor kritiek. Dit geldt niet alleen voor het politieke bestel, doch ook voor het bedrijfsleven en voor het defensiebeleid. Verder is het van belang dat er deskundigen zijn, niet slechts aan de zijde van de beslissenden, doch ook aan de zijde van hen die van de beslissenden afhankelijk zijn. Ten slotte is het van belang dat de deskundigen onder de afhankelijken in de gelegenheid worden gesteld alarm te slaan wanneer bedenkelijke beslissingen worden genomen. Hierbij spelen de publiciteitsmedia een grote rol. De dimensie van het leven is zo groot geworden, dat

effectief alarm zonder publiciteitsmedia niet meer mogelijk is. Ik zie geen andere mogelijkheid tot echte democratie. Het is natuurlijk veel gemakkelijker wanneer één persoon beslist, maar dit kan niet langer. Beslissingen moeten gecontroleerd worden en zonder publiciteitsmedia is controle niet langer mogelijk.

De publiciteitsmedia dienen wel voorzichtig te zijn. Het is onmogelijk geworden dat een ieder over alles waarvan hij afhankelijk is, meedenkt. Daarom vind ik sommige methoden van de publiciteitsmedia belachelijk. Men gebruikt b.v. soms de volgende methode: wanneer er een belangrijke actuele kwestie is houdt men aan willekeurige wandelaars een mikrofoon voor de mond en vraagt hen wat zij over het betreffende vraagstuk denken. Alsof een ieder over alles kan denken. Ik bewonder de mensen die dan durven zeggen: ik weet er niets van. Stel dat men mij op straat zou vragen welk soort vliegtuigen er door onze luchtmacht moeten worden aangeschaft. Ik zou moeten antwoorden: ik weet het niet.

Democratie veronderstelt de onvoorstelbaar moeilijke samenspraakkunde. Daartoe is veel nodig. Men dient vooreerst te weten waarover men wel en waarover men niet kan meepraten. Verder moet het bestel zo zijn ingericht dat deskundigen de gelegenheid krijgen zich in het publiek te uiten.

Bereidt ons onderwijs ons voor op verantwoorde samenspraakkunde? De opleiding die ik heb ontvangen heeft mij er niet op voorbereid. De klassen waarin ik werd opgeleid, waren verzamelingen van eenlingen. Samenwerken was afkijken, spieken. De democratie vereist een andersoortig opleidingsstelsel.

De samenspraakkunde vereist nog enkele andere zaken. Vooreerst, de mogelijkheid tot negatief denken, d.w.z. de bereidheid om te erkennen dat het bestaande niet per se goed is. In de tweede plaats de bereidheid om zijn eigen standpunt niet door te drukken. Een samenleving zonder een aantal „linkse jongens”, d.w.z. zonder mensen die het bestaande niet beamen, doch aanvallen, dreigt te verstarren. Maar een samenleving wordt onmogelijk wanneer er een groot aantal „doordrijvers” is, d.w.z. mensen die niet meer sensibel zijn voor het standpunt van anderen. Het is een paradox van onze geschiedenis dat de actuele constellatie in Rusland is ontstaan vanuit het linkse, negerende denken, dat nu echter de samenleving aldaar extreem rechts is geworden, d.w.z. dat zij geen ruimte meer laat voor mensen

die negeren – dit woordt heeft twee betekenissen; men mag het in beide betekenissen lezen.

Wij lopen altijd achterop

Het ligt voor de hand dat wij, bij onze inrichting van onze wereld, achterop lopen. Wij ontwikkelen onszelf. Wij zijn, zoals de hedendaagse wijsbegeerte naar voren brengt, „mouvement de transcendance”, d.w.z. een voortdurend overstijgen van onszelf. Verliep deze beweging vroeger traag, nu versnelt deze beweging zich steeds meer. Daarom ontgroeit onze wereld in steeds sneller tempo aan hetgeen wij zijn. Het is bijzonder gemakkelijk hiervan voorbeelden te geven. Wij zijn effectief gaan werken, want wij hebben geld en intellect in de arbeid geïnvesteerd. Toen ik jong was heeft men mij gezegd: kijk naar je handen; daarin staat een M en een W; die letters betekenen: je moet werken. Wij zijn zo effectief gaan werken dat wij onszelf een beetje vrij van werk hebben gemaakt.

Maar velen van ons wonen in een wereld die niet is afgestemd op vrijetijdsbesteders. Denken we b.v. aan mensen die wonen in de wijk van Amsterdam die „Oud-West” heet of in de wijk die door Amsterdammers op geestige wijze is aangeduid als „tutti-frutti-dorp”. Hoe kan men daar op zinvolle wijze zijn vrije tijd besteden?

Onze productiviteit biedt ons verheugende mogelijkheden tot vrijheid, maar noch onze woon-situatie noch onze mentaliteit is daarop afgestemd. Wat het laatste betreft, wie durft in een groot gezelschap op te staan en zeggen dat hij het niet druk heeft? Om een ordentelijk, fatsoenlijk mens te zijn moet je het druk hebben. Zelfs zij die het helemaal niet druk hebben, zullen nog voorwenden het druk te hebben. Hoe komt het dat wij beheerst worden door dit merkwaardige denkpatroon? Het leven zou toch veel plezieriger wezen als men zinvol bezig zou kunnen zijn zonder het druk te hebben? Daarom is er ruimte voor een filosofie als die van Marcuse. Hij verwijt ons dat wij ons schuldig maken aan een collectieve „drukmakerij”. Nog nooit in de geschiedenis is de mensheid, althans een deel ervan, zo productief geweest als nu. Maar we zijn bevangen door een „productiviteitsideologie”. Hebben we geen productieve dingen meer te produceren, dan maar destructieve zaken. Is er ooit zo'n gedeelte van het inkomen van de mensheid uitgegeven voor destructie als momenteel het geval is? Men moet hierbij denken, niet slechts aan hetgeen direct, maar ook en

vooral aan hetgeen indirect voor destructie wordt uitgegeven. Men denke bovendien aan het zgn. beter maken van reeds goede dingen; ten-einde te begrijpen wat ik bedoel kijke men slechts naar de reclame die te zien is op de T.V. Zijn er zoveel wasmiddelen en zoveel soorten tandpasta nodig als die welke ons worden aangeboden?

Wij worden door een „a priori” beheerst: er moet voor iedereen werkgelegenheid zijn. Is er in een bepaalde streek onvoldoende werkgelegenheid, dan organiseert men marsen naar Den Haag. Maar waarom moeten we werken? Je kunt toch zinvol bezig zijn buiten het verband van een baan? Wij zijn productief genoeg om aan een ieder een voldoende inkomen te verschaffen? Ik ben luidop aan het denken, mede geïnspireerd door Marcuse. Het wil mij voorkomen dat de vragen die ik gesteld heb, samenhangen met het type mens dat wij zijn. Is dit het enige type mens dat mogelijk is? Is het het beste type mens?

Wij hebben m.i. een ander type van scholing nodig. Onze scholen zijn erop afgestemd serieuze intellectuelen en „werkezels” voort te brengen, en niet zozeer vrije en ludieke mensen. De scholen die ik heb gevolgd gaven mij niet, of althans onvoldoende, de kans om kennis te maken met de ludieke mogelijkheden die het leven biedt. De situatie wordt momenteel beter maar is nog steeds niet helemaal aangepast aan de nieuwe mogelijkheden die wij voor onszelf hebben ontworpen.

Er zijn andere punten waar wij op achter zijn bij onze mogelijkheden. Ik denk b.v. aan de zorg voor de ouden van dagen. Hun inkomen is wel verzekerd. Maar hun situatie? De bijbel drukt een van de vormen van de vreugde van de ouderdom als volgt uit: moogt gij de kinderen van Uw kinderen zien. Gebeurt dit wanneer men woont in een bejaardentehuis waar de kinderen van de kinderen een enkele maal op bezoek komen? Berooft men de kinderen ook niet van „opa” en „oma”? En dan onze gevangenen, exponenten van onze collectieve zwakheden. Ik ben eens in een land geweest waar het stelen niet voor kwam – ik weet niet of het er nog steeds het geval is – en daar waren dus geen dieven. Waar men collectief minder sterk is op dit punt worden de zwakkeren onder ons tot dieven. Het zou m.i. goed zijn dat burgers regelmatig kennis zouden gaan nemen van de bestaanssfeer in de gevangenis. Een andere wanverhouding is die tussen de jongere mensen en de beschikbare arbeidsplaatsen. Jonge mensen worden nu meer musisch en ludiek opgevoed – nog steeds niet voldoende –

en daardoor passen ze niet meer op vele arbeidsplaatsen die nu ter beschikking staan. Daarom is herstructurering van de arbeid onvermijdelijk. De versnelde ontwikkeling die wij meemaken heeft zijn consequenties ook voor de krijgsmacht. Men krijgt een nieuw type jonge mensen in de kazernes. De jeugd van vandaag is koopkrachtig. Jongeren worden als volwaardige kopers ontvangen in winkels en boetiekjes. Zij treden minder binnen in de officiële jeugdorganisaties en scheppen meer hun eigen verbanden. Zij hebben hun eigen „pers”. Zij maken ten dele ook hun eigen moraal. Zij kunnen daarom niet meer op dezelfde manier „recruut” zijn als jongeren van voorafgaande generaties en luisteren zeker ook niet meer op de wijze van vroeger naar de officieren. Hieruit volgt dat de officier op een nieuwe wijze officier zal moeten zijn.

De toenemende moeilijkheid van het samenspreken

Er wordt momenteel veel meer samengesproken dan vroeger. Teneinde dit te verifiëren is het voldoende de aandacht te vestigen op de toename van het aantal ruimtes die voor samenspraak ter beschikking worden gesteld, b.v. rond het station van Utrecht.

Het samenspreken wordt bepaald niet gemakkelijker. Vooreerst, steeds meer mensen nemen eraan deel. Wanneer weinigen het voor het zeggen hebben komt men gemakkelijker tot besluiten dan wanneer velen meespreken. In de tweede plaats, de wenselijkheid, of liever, de noodzaak van samenspraak van velen is ontstaan na de periode van toegenomen technische efficiency. Men staat bloot aan de bekoring om van het samenspreken dezelfde effectiviteit te verwachten die wij in de techniek hebben bereikt. Aan die bekoring moeten wij weerstand bieden. Komt men op een bepaald uur samen om iets te doen dan kan men meteen tezamen beginnen – hoewel dit niet altijd gebeurt. Bij het samenspreken is dit veelal niet mogelijk. Vaak is een soort „terreinverkenning” nodig alvorens men tot een effectief gesprek kan komen. Ik neem aan – doch spreek hier niet uit ervaring – dat deze moeilijkheid zich in de krijgsmacht ook wel zal voordoen. Het wordt ook daar steeds meer nodig samen te spreken. De krijgsmacht echter is een actieapparaat. Men zal ook daar wel ondervinden dat de effectiviteit van de samenspraak niet dezelfde is als die van de actie. Ik heb een vermoeden – maar ook hier spreek ik niet uit ervaring – dat

hier een van de moeilijkheden is gelegen van het instituut waarvan wij vandaag het jubileum vieren, het S.C.L.M.; het is een instituut waar men zich toelegt op de „samenspraakkunde” binnen een „actieapparaat”.

Ik acht echter een instituut als het S.C.M.L. bijzonder nuttig. Het dient nl. een van onze grote zorgen te zijn dat er niet een al te grote kortsluiting ontstaat tussen de rijpheid om mee te praten en de kans om dit in feite te doen. Enige kortsluiting zal er natuurlijk altijd wel wezen. Men ervaart deze kortsluiting momenteel op vele terreinen. Daarom wordt er zoveel gesproken over „medezeggenschap” en „inspraak”. Vergeten wij echter niet dat het „mental cruelty” zou wezen om jonge mensen zo op te voeden dat ze kunnen meespreken en hun later daartoe de kans niet te geven. Ik ben er zeker van dat het militaire apparaat, evenals de universiteit, de kerken, met dit probleem worstelt.

Wijzen van democratisering

Ik heb in mijn inleiding een bepaald ideaal voorgesteld. Het is betrekkelijk gemakkelijk als theoreticus over dit alles te spreken, doch veel moeilijker het uit te voeren.

Ik zou onderscheid willen maken tussen twee wijzen van medezeggenschap of inspraak. Vooreerst kan men hieronder verstaan: meespreken aan de beslissende top. Het is echter volstrekt uitgesloten dat allen die van beslissingen afhankelijk zijn tot de beslissende top behoren. Ik geloof er niet in dat belangrijke beslissingen genomen kunnen worden in zeer grote vergaderingen. Bovendien, we leven met zovelen dat allen die van beslissingen afhankelijk zijn, bijna nooit meer bijeen kunnen komen. Stel dat enkelen van de afhankelijken meespreken aan de top. Dan spreken de anderen niet meer mee. Ik hoop dat aan alle toppen mensen terecht komen wier stem een zwaar gewicht heeft. Maar hoe bereiken we dit ideaal? In elk geval, we kunnen niet allen meespreken aan de toppen waar over onze belangen beslist wordt. Wij zouden dan overigens zitting moeten nemen in zovele toppen dat ons leven onmogelijk zou worden. Ik herhaal wat ik reeds gezegd heb: de beslissingen die aan de top genomen worden, moeten zoveel mogelijk open en bekritiseerbaar zijn. Wij hebben invasies meegemaakt in beslissende toplichamen, maar ik vind dit meer anecdotisch dan werkelijk. Stel dat degenen die van de beslissingen van de ministerraad afhankelijk zijn, het recht zouden

hebben binnen te dringen in de vergadering van de ministerraad. Het idee zelf is belachelijk. Het is derhalve onvermijdelijk dat er op alle terreinen beslissende toplichamen zijn. Maar nogmaals, hun beslissingen moeten onderworpen zijn aan deskundige en openbare kritiek – helaas maakt de internationale concurrentie dit op sommige terreinen nog niet mogelijk.

Er is echter ook een andere mogelijkheid tot inspraak, dat men nl. inspraak heeft over zijn eigen situatie op de plaats waar men staat. Een militair zou inspraak kunnen hebben over het kazerneleven dat hij leidt. Een student zou inspraak kunnen hebben over de inhoud van de tentamina die hij moet afleggen. Een werknemer zou inspraak kunnen hebben ten aanzien van zijn arbeidssituatie. Ik vind deze tweede vorm van inspraak zeer belangrijk.

Men vergeet vaak dat aan de term „inspraak” een andere term beantwoordt, nl. „luisterplicht”. We mogen in Nederland over alles praten en schrijven, maar met „inspraak” bedoelt men meer, nl. het *recht* om beluisterd te worden. Stel dat de minister van financiën de plicht zou hebben om beluisterd te worden door een ieder die van zijn beslissingen afhankelijk is. Dan zou zijn ministerie worden tot een belegerde veste, en wel zo dat men het recht tot belegering zou hebben. Indien men beseft dat aan „inspraak” luisterplicht” beantwoordt, begrijpt men de moeilijkheid van dit gangbaar geworden begrip.

Mijn grote probleem is dan ook hoe de „luisterplicht” van de beslissenden geregeld zou kunnen worden. Hoe komt het dat men zoveel praat over „inspraak” en zo weinig van „luisterplicht”? Toch duidt de laatste term de moeilijkheid aan waarmede wij geconfronteerd worden. De mens is mens doordat hij zichzelf situeert.

Maar volstrekte zelfsituering is onmogelijk. Een samenleving waarin niet op vele punten over ons beslist wordt zonder dat wij over de beslissingen meepraten, is onvoorstelbaar. Maar wel is het mogelijk dat de beslissingen bekritiseerbaar zijn, en wel in het openbaar.

Degenen die beslissingen nemen, die „het voor het zeggen hebben”, leiden een moeilijker bestaan wanneer hun beslissingen aan openbare kritiek zijn onderworpen. Maar zonder deze moeilijkheid bestaat er geen democratie.

Het lijkt mij van groot belang dat wij mensen opvoeden en opleiden die de rijpheid, bereidheid en moed hebben om democratische verantwoordelijkheid te dragen, d.w.z. mensen die meespreken op terreinen waarop zij deskundig zijn, die sensibel zijn voor alarmerende geluiden op gebieden waarop zijzelf niet deskundig zijn, die hun bekwaamheden en beperkingen kennen. Bovenal is het belangrijk dat wij leiders hebben die bereid zijn hun beleid in het openbaar te voeren en bloot te stellen aan kritiek. Het is evenzeer van belang dat de publiciteitsmedia in goede handen zijn. Het beroep „journalist” wordt een steeds moeilijker beroep. Immers, de journalist, de radioreporter, de mensen die de nieuwsrubrieken van de T.V. verzorgen, schrijven en spreken over van alles en nog wat, en dan nog wel in het openbaar. Hun functie is in de democratie uitermate belangrijk, maar wel erg moeilijk. Het zou echter m.i. een ramp zijn zo de nieuwsmedia beheerst zouden worden door hen die staan aan de zijde waar de beslissingen vallen. Dan is de democratie verdwenen.

Het onderwerp dat deze dag ter sprake is gekomen, is uitermate gecompliceerd. Maar het verdient ons aller aandacht.

De Sowjet-Unie eens 's werelds eerste zeemogendheid?

INLEIDING

Wie vlak na de Tweede Wereldoorlog zou hebben durven beweren dat nog geen vijftien jaar later de Sowjet-Unie zou zijn uitgegroeid tot de tweede zeemogendheid ter wereld, zou waarschijnlijk naar een psychiatrische inrichting en de opmerking zelve naar het rijk der fabelen zijn verwezen. Immers wat er na deze oorlog overgebleven was van de russische vloot, noch wat de Russen ter zee gepresteerd hadden wettigden een dergelijke veronderstelling.

Thans echter, 25 jaar na de oorlog, zien wij dat de sowjetvloot uitgegroeid is tot een zeer machtig wapen dat voor het eerst in haar geschiedenis een wereldwijde dreiging uitoefent. Terwijl vroeger de voornaamste, zoal niet de enige taak van de russische vloot was de ondersteuning van landoperaties, doet de sowjet-vloot thans niet meer onder voor de vloten van de landen met een sterker maritiem verleden.

Ook recente uitlatingen van russische politici en hoge marineofficieren tonen ons het grote belang dat thans in de Sowjet-Unie aan de marine wordt gehecht. Zo zei Brezjnev in 1967: „Er is geen enkel motief voor de permanente aanwezigheid van de Amerikaanse marine in de wateren langs

de oevers van de Middellandse Zee. Het is dan ook tijd onze stem te verheffen om de terugtocht van de 6e Amerikaanse Vloot uit de Middellandse Zee te eisen”.

Ook de russische BDZ, Admiraal Gorshkov, is bekend om zijn uitlatingen, waarvan deze wel de meest frappante is: „De vlag van de Sowjet Marine wappert nu trots over de Oceanen van de wereld. Vroeger of later zullen de V.S. moeten inzien ,dat zij niet langer de heerschappij over de zee hebben.”

Door deze ontwikkelingen rijst een aantal vragen waarvan de belangrijkste is: „Zal eens de Sowjet-Unie 's werelds eerste zeemogendheid zijn?”

Om op deze vraag een bevredigend antwoord te kunnen geven dienen te worden gezien de geschiedenis van Rusland ter zee, de uitbouw van zijn vloot na de Tweede Wereldoorlog en het doel van Ruslands maritieme expansie om daaruit te kunnen concluderen of de Sowjet-Unie al dan niet eens de leidende plaats van de Verenigde Staten als zeemogendheid over zal nemen.

Omdat exacte gegevens over de russische marine moeilijk te verkrijgen zijn, zullen hier en daar vaagheden voorkomen.

I DE GESCHIEDENIS

Hoewel de geschiedenis van Rusland ter zee boeiend en bewogen is zal er hier niet op worden ingegaan. Vele auteurs hebben interessante publicaties over dit onderwerp het licht doen zien. Belangrijker dan de geschiedenis immers, zijn de lessen die men eruit kan trekken en de conclusies die men eraan kan verbinden. Dit geldt met name t.a.v. Ruslands maritieme machtsontplooiing en

het gebruik van zijn vloot. Ruslands maritieme geschiedenis leert het ons volgende:

1. De mate waarin aandacht werd besteed aan de vloot was sterk afhankelijk van de ideeën van de Tsaar of hoogste machthebber van het moment. Van een blijvend maritieme besef was geen sprake.

2. Hoewel de Russen steeds weer een aanzienlijke vloot opbouwden, bleken de successen ervan in een daaropvolgende oorlog steeds geringer te zijn dan de krachtsverhouding deed vermoeden. De redenen hiervoor zijn o.m.:

a. Rusland was tot voor kort een vrijwel uitsluitend continentaal gericht land en heeft voortdurend de meeste aandacht geschonken aan zijn landstrijdkrachten en aan de strijd te land. Dit valt ook op als men de russische commandostructuur beziet: De minister van landsverdediging (tegenwoordig maarschalk Gretschko) is een landmachtofficier. Deze primaire taak van de marine, de ondersteuning van de landstrijdkrachten, werd voor de Tweede Wereldoorlog gemotiveerd door de sowjet-strategen Alexandrow en Muklewitch:

- De marine was niet sterk genoeg om de heerschappij op zee te veroveren en derhalve diende een oorlog op andere wijze dan op zee beslecht te worden waardoor de vlootsterkte er in het geheel niet meer toe deed.
- Een treffen met vijandelijke vlootverbanden in open zee diende vermeden te worden.
- Oorlog ter zee zou alleen gevoerd worden in de vorm van mijnoorlog, onderzeebootoorlog en m.b.v. marinevliegtuigen.

b. Zeer lange tijd heeft de vloot zich gehouden aan de stelregel van Peter de Grote: Alleen een vijandelijke vloot aanvallen als de sterkteverhouding tenminste 4 : 3 is in het voordeel van de russische vloot. Deze factor werkte aanvankelijk bevordelijk voor het behalen van overwinningen doch leidde later vaak tot nodeloos strijd vermijden en het missen van kansen in situaties waar de tactische omstandigheden gunstig waren doch de krachtsverhouding niet aan deze stelregel voldeed.

c. Rusland was niet genoeg „navy-minded”. Het ontbrak de Russen vooral aan genoeg nautische kennis en aan vertrouwdheid met de zee. De Russen waren bijvoorbeeld verrast toen zij voor het eerst buiten de Oostzee kwamen en daar getijbewegingen waarnamen, omdat getijden zowel in de Oostzee als in de Zwarte Zee verwaarloosbaar zijn. Deze onervarenheid werd nog vergroot door de houding van een aantal Tsaren. Zo liet Tsaar Peter II (1813-1851) weten dat de vloot slechts mocht uitvaren op zijn uitdrukkelijke order, een order die trouwens nooit gekomen is. Ook het bezit van een aantal havens dat slechts een deel van het jaar gebruikt kon worden, droeg

niet tot de ervaring bij. De vloot lag dan maandenlang ingevroren zodat de geoefendheid sterk daalde. Daarbij kwam dan nog het uitzonderlijk lage moreel dat door deze stilligperiodes in de hand gewerkt werd. Overigens had admiraal Makharov indertijd op al deze gevaren gewezen en getracht er iets aan te doen.

d. Commandanten van schepen hadden vaak eng omschreven opdrachten waardoor hun de vrijheid te handelen naar eigen inzicht ontzegd werd.

e. De Russen voelden zich op zee duidelijk inferieur aan Engelsen, Fransen, Japanners, Duitsers en Zweden, alle volken met sterke maritieme tradities. Dit weerhield hen er vaak van om, zelfs bij een krachtsverhouding in hun voordeel, aan te vallen. Voorbeeld: Het terugtrekken naar Sebastopol in de Krimoorlog en het daar onklaarmaken van de vloot, hoewel de gecombineerde Frans-Engelse vloot kleiner was, gemiddeld ouder was en minder vaart liep. Tegen de Turken, nog meer continentaal gericht dan de Russen, maakte dit minderwaardigheidsgevoel ter zee juist plaats voor een superioriteitsgevoel en de Turken werden op zee dan ook vele malen met succes door de Russen geattaqueerd.

f. Er was vaak een tekort aan getrainde officieren. Lange tijd heeft Rusland vele buitenlanders als commandanten van zijn schepen gehad en zelfs enige vlagofficiersfuncties werden door buitenlanders vervuld (o.a. de Nederlandse vlootvoogden Cornelis Cruys begin 18e eeuw en later Frederik Sigismund Graaf van Heiden). Voorts was er tussen de officieren en minderen veelal een brede kloof, wat de revolutie en onlusten op de schepen tussen 1917 en 1921 sterk in de hand gewerkt heeft.

g. De zeemanschap was in het algemeen slecht. Dit was o.m. een gevolg van de geringe trouwdheid met de zee en met de schepen. Het meest markante op dit gebied was wel het escorte van de Murmansk-konvooi. De russische jagers hadden de gewoonte om met hoge vaart rond te stuiven langs het konvooi zodat ze in één etmaal zoveel brandstof verbruikten dat ze nog net hun thuishaven konden bereiken. Het escorte bestreek dan ook slechts een zeer kort stuk. De „Escort Force Commanders” deelden deze schepen gewoonlijk in op de achterste flanken zodat de geallieerde escorteschepen minder hinder ondervonden van het schroefgeruis en van de gevaarlijke „high-speed”-manoeuvres van deze russische

jagers, onder het motto: baten ze niet, laten ze dan ook niet schaden. Het resultaat van dit jager-optreden was nihil: niet één duitse onderzeeboot werd door hun toedoen vernietigd.

3. Het onderzeebootwapen.

Het is nuttig om bij de verrichtingen van dit deel van de russische marine wat langer stil te staan, omdat het thans het gevaarlijkste deel van deze marine lijkt te zijn. Het verloop van het aantal onderzeeboten dat Rusland heeft bezeten blijkt uit onderstaande grafiek. De resultaten door onderzeeboten behaald zijn echter in absolute tegenspraak met wat op grond van de aantallen verwacht mocht worden. Het onderzeebootwapen over de drie belangrijkste oorlogen beschouwd geeft het volgende beeld te zien (1):

Japans-Russische oorlog

Bij het uitbreken gereed: 1 onderzeeboot.

Totaal gebruikt : 5 onderzeeboten.

Resultaten : nihil.

Tijdens deze oorlog ontstonden de eerste plannen voor een onderzeeboot-mijnenlegger (een russische vinding), doch de eerste als zodanig ge-

bouwde boot kwam pas in 1908 in de vaart.

Eerste Wereldoorlog

Bij het uitbreken gereed: 26 onderzeeboten
waarvan 4 inzetbaar.

Na afloop oorlog : 50 onderzeeboten.

Resultaten Oostzee:

7 koopvaardijsschepen tot zinken gebracht;

3 koopvaardijsschepen als prijs opgebracht.

Zwarte Zee:

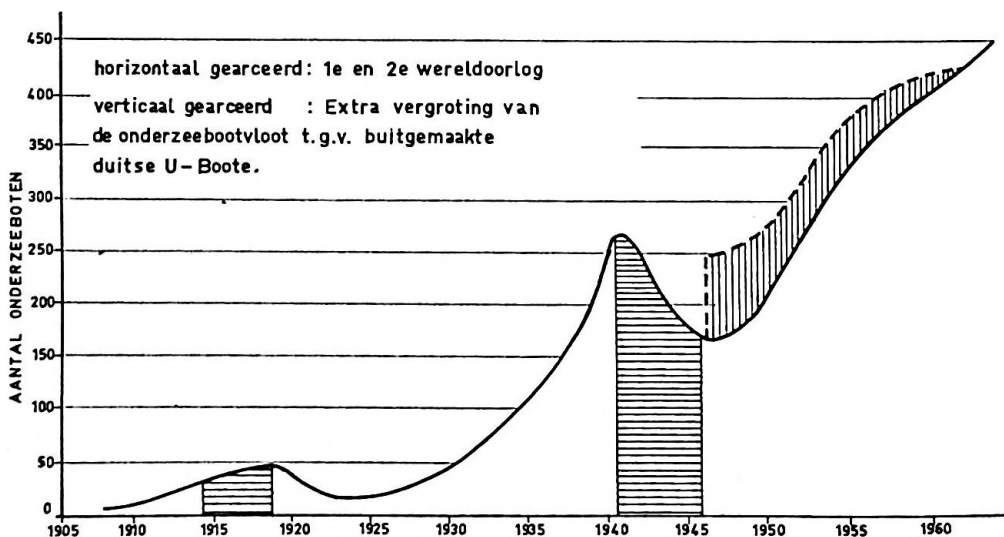
2 of 3 turkse koopvaarders tot zinken gebracht;
éénmaal gelukt aan een onderzeeboot-mijnenlegger om ong. 100 mijnen in de Bosporus te leggen.

Noordelijke IJzee: geen successen.

Reden mislukking van de inzet van de onderzeeboten:

- Geen uitgangsbases (strategisch).
- In de Oostzee (voornaamste terrein van actie) was vanwege de geringe diepte geen goede onderzeebootoorlog te voeren.
- Geen gevechtservaring.

	OOSTZEE	N. IJZEE	ZWARTE ZEE
TOT ZINKEN GEBRACHTE SCHEPEN	51	45	32
VERLOREN ONDERZEEBOTEN	45	24	28

Verloop van de Russische onderzeebootsterkte van 1905 tot heden

Tweede Wereldoorlog

Bij uitbreken beschikbaar 270 onderzeeboten, waarvan 150 oceanoboten (4).

Ter vergelijking:	Engeland, Japan	ong. 60
	Frankrijk	ong. 75
	Ver. Staten	ong. 92
	Italië	ong. 95
	Duitsland slechts	53!!)

Deze boten waren verdeeld als volgt.:

Oostzee	97	Zwarte Zee	51
N. IJszee	33	Verre Oosten	89

Van deze vloot ging 40% tijdens de oorlog verloren.

De resultaten bleven weer uit:

Oostzee:

Vanwege duitse blokkade tot 1944 minimale resultaten.

IJszee:

Betekenisloos.

Zwarte Zee:

Relatief nog het meest succesvol.

Als illustratie van dit falen moge het tabelletje op blz. 360 dienen:

In de volgende hoofdstukken zal blijken in hoeverre de hier genoemde kenmerken van Ruslands gedrag ter zee thans nog van toepassing zijn.

II RUSLANDS MARITIEME TOESTAND KORT NA DE TWEDE WERELDOORLOG

De Sowjet-Unie had de Tweede Wereldoorlog afgesloten als één van de overwinnaars van Duitsland en Japan. Reeds voor het einde van de oorlog echter was er een verkoeling tussen Stalin en Churchill ontstaan. Dit kwam al tot uitdrukking op de besprekingen te Moskou en op de conferentie van Teheran in 1943, waar Churchill voorstelde de Duitsers in de zuidflank aan te vallen, in „their soft underbelly”, door in de Balkan te landen. Hij wilde hiermee voorkomen dat na de val van Duitsland grote gebieden onder russisch gezag zouden komen. Churchill kreeg zijn zin echter niet omdat Roosevelt tot het laatst toe bleef geloven in de goede bedoelingen van Stalin; de geallieerde landingen vonden plaats in Normandië, waardoor wat Churchill gevreesd had, werkelijkheid werd: Oost-Europa grotendeels bezet door de Sowjet-Unie die er ook later haar strijdkrachten gestationeerd hield en er communistische marionetten-regeringen installeerde.

Op de conferentie van Potsdam van 17 juli tot 2 augustus 1945 waar de herverdeling van Duitsland besproken werd, kwam de Sowjet-Unie met extreme territoriale eisen. Zij eiste o.a. het beheer over de Bosporus en de Dardanellen, een deel van turks grondgebied, contrôle over Noord-Perzië en een aandeel in het beheer van Japan. Men ziet in deze eisen o.m. de oude wensdroom – beheer van de Dardanellen – weer naar voren komen. Duidelijk bleek toen al dat Rusland zich te eng voelde binnen zijn „land”-grenzen en het deze wilde uitbreiden tot de zeeën. Hoewel aan de door

haar in Potsdam gestelde eisen geenszins tegemoetgekomen is, kon de Sowjet-Unie toch Estland, Letland en Liettouwen behouden en kreeg zij verder Petsamo (Finland) in handen, alsmede de Koerilen, Zuid-Sachalin, Oost-Polen en bovendien de door haar tot satellieten gemaakte staten, waardoor zij haar zeekust met enkele duizenden kilometers uitbreidde. Niettemin bleef het bruikbare deel van haar zeekust destijds beperkt tot niet veel meer dan 20% van het totaal t.g.v. klimatologische omstandigheden. Veel havens waren (en zijn trouwens nog) een groot deel van het jaar dichtgevroren waardoor vooral de aan de Noordelijke IJszee grenzende kusten tijdens die perioden onbruikbaar waren. Tal van factoren boden nog weinig vooruitzichten voor de ontwikkeling tot zeemogendheid:

- De Bosporus en Dardanellen waren nog steeds niet onder russische contrôle en werden beheerst door Turkije, een land dat in 1952 zou toetreden tot het Atlantisch Bondgenootschap. Weliswaar garandeerde het verdrag van Montreux (1936) de vreedzame passage van russische schepen, ook oorlogsschepen, doch in een conflict met Turkije zou deze doorgang aan de Sowjet-Unie worden ontzegd.
- De Oostzee was nog steeds geen russische binnenzee. Veel van de kuststaten stonden onder russische contrôle, maar de uitgang werd beheerst door Denemarken en Zweden, twee landen die verre van pro-russisch waren, Denemarken, toen nog geen factor van beteke-

nis, zou in 1949 tot de NAVO toetreden, waardoor ook de toegang tot de Oostzee „NATO-controlled” zou worden.

- De bruikbaarheid van de Noordelijke IJszee werd, zoals reeds eerder genoemd, in grote mate beperkt door het dichtvriezen van havens (ongeveer 9 maanden per jaar). Slechts Murmansk, gelegen aan de Golfstroom-uitloper, is het gehele jaar ijsvrij.
- Het Verre Oosten: Ook hier was het ijs de belemmerende factor voor het gebruik van de havens. Hier is alleen Wladiwostok het gehele jaar door ijsvrij, terwijl Petrapovlovsk slechts van mei tot oktober ijsvrij is.
- De russische oorlogsvloot. Deze bestond (naar schatting) vlak na de oorlog uit:
 - 5 zeer verouderde slagschepen;
 - 170 onderzeeboten, waarvan weinig in bruikbare staat;

13 kruisers, waaronder enkele buitgemaakte italiaanse en duitse;
70 jagers, waaronder ex-duitse, -italiaanse en -japanse;
33 fregatten;
50 kleinere escorteurs;
200 MTB's en MGB's, waaronder vele ex-duitse E-boten; 21 ijsbrekers en 90 mijnevogers.

De Amerikanen en Britten bezaten hier een veelvoud van, welke schepen bovendien beter onderhouden en moderner waren.

- De russische koopvaardij: Ook deze had na beëindiging van de vijandelijkheden de weinig imposante omvang van ongeveer 2 miljoen BRT, vergelijkbaar met wat Nederland resteerde in 1945. Tijdens de oorlog nog had Rusland zo weinig schepen, dat 95 % van alle Murmansk-konvoeien uit niet-russische schepen bestond, voornamelijk britse.

III HET BEGRIP ZEEMOGENDHEID

Om na te gaan of een land een zeemogendheid is of zal kunnen worden moeten we eerst aangeven wat een zeemogendheid eigenlijk is, welke eisen we aan een land moeten stellen, wil het een zeemogendheid zijn.

Vroeger, in het zeiltijdperk, was het niet moeilijk te zien welk land een zeemogendheid was en welk land niet. Men kon volstaan het aantal grotere oorlogsbodems van een land te tellen en men kon aan de hand daarvan zelfs een volgorde van zeemogendheden bepalen. Dit ging toen al niet geheel op, want er waren ook destijds factoren als gevechtsbereidheid, gunstige ligging e.d., doch het aantal oorlogsschepen was verreweg de belangrijkste factor. Met de komst van nieuwe voortstuwingssystemen (stoomturbines, dieselmotoren en later de kernvoortstuwing), nieuwe sensoren (radar, sonar, radiopeilers) en wapens (geschut met groot bereik, raketten, OB-wapens), ontstonden vele verschillende typen oorlogsschepen, ieder met een afzonderlijke, veelal beperkte taak, zoals slagschepen die de vijandelijke slagvloot moesten aanvallen, torpedoboten die 's nachts onder de kust hun slag moesten slaan, mijnleggers, enzovoorts.

Dit bracht niet alleen met zich mee dat de vergelijking tussen de sterkte van de vloten onderling

moelijker werd, doch ook dat andere factoren mede gingen bepalen in welke mate een land „zeemacht” bezat.

Mahan, die in het begin van deze veranderende wereld, het industriële tijdperk leefde (1840-1914) was de eerste die hierover zijn gedachten liet gaan. Mahan kwam tot een zestal elementen van zeemacht.

Deze waren:

1. Geografische ligging.
2. Fysische bouw (waaronder mede begrepen klimaat en natuurlijke voortbrengselen).
3. Grootte van het grondgebied.
4. Grootte van de bevolking.
5. Karakter van het volk.
6. Karakter van de regering.

Men ziet duidelijk de overheersende positie van de geografie in Mahan's denken. Britse marine-experts beperkten deze factoren dan ook tot:

1. Geografie
2. Koopvaardij
3. Marine-strijdkrachten
4. Bases

Vice-Admiraal Ruge, auteur van „Der Seekrieg”,

noemt in de Marine-Rundschau (10) een drietal zeemacht bepalende factoren.

Het zijn:

1. Seerüstung.
2. Lage zur See, um die Seerüstung auszunützen.
3. Seehaftes Denken, um Seerüstung und geografische Lage in die grosze Strategie des Staates zu integrieren.

Al deze opsommingen hebben hun bepaalde zwakheden:

Geen van de drie noemt industriële capaciteit, terwijl de afgelopen oorlog ons duidelijk heeft geleerd dat de staat met de grootste industriële macht uiteindelijk de meeste kans heeft de overwinning te behalen. Bij admiraal Ruge ontbreekt „grootte van de bevolking” en bij de Engelse visie de „instelling van de bevolking”, misschien wel omdat voor hen een maritieme gerichtheid een vanzelfsprekendheid is. Het meest volledig in zijn opsomming van de elementen van zeemacht is Anthony Sokol, die de volgende zes elementen noemt in zijn „Seapower in the Nuclear Age” (5):

1. Geografie.
2. Maritieme vervoerscapaciteit (koopvaardij).
3. Slagkracht (marine en al haar hulpmiddelen).
4. Bases (in ruime zin, d.w.z. overal waar het land aan de zee grenst).
5. Industriële capaciteit (kracht om te produceren, onderhouden, vernieuwen, repareren, operationeel houden van de verschillende instrumenten van de zeestrijdkrachten).
6. Psychologische geschiktheid (nationale instelling t.o.v. de zee en de maritieme oorlogvoering, moreel en vechtlust).

We zullen nu verder aan de hand van deze factoren nagaan wat de USSR heeft gedaan na de oorlog om zich als zeemogendheid te kunnen manifesteren. Alvorens daaraan te beginnen mogen we toch niet aan een essentiële vraag voorbij gaan: „Wat heeft een zuiver continentale mogendheid als de Sowjet-Unie ertoe bewogen,

zich ook als een zeemogendheid te ontwikkelen?” Zoals reeds uit hoofdstuk II bleek, waren de factoren voor het ontstaan van een zeemogendheid verre van gunstig, terwijl de Sowjet-Unie ook voor het verdedigen van haar grondgebied ogenschijnlijk niet meer nodig heeft dan kleine vloten in Oostzee en Zwarte Zee, bestaande uit MTB's, kustonderzeeboten, mijnenleggers en mijnenvegers.

De beweegredenen van de Sowjet-Unie in deze zijn hoofdzakelijk de volgende geweest:

- De Russen waren zeer onder de indruk van de duitse onderzeebootsuccessen en de afhankelijkheid van de geallieerden van zeeverbindingen in de afgelopen oorlog.
- Men wilde een vloot hebben o.m. als tegenwicht van de Amerikaanse „Striking Fleets”, die met hun aanvalsvliegkampschepen in het begin van de vijftiger jaren nog een belangrijk aandeel haaden in de „deterrent”.
- Vanaf ongeveer 1960 moest de Sowjet-marine zelf een aandeel hebben in deze „deterrent” (ballistische raketten lancerende onderzeeboten) en moest zij de Amerikaanse Polaris-onderzeeboten kunnen bestrijden.
- De Russen wilden de vloot als een politiek en machtsinstrument kunnen hanteren.
- Rusland had het als een schande ondervonden dat in de Tweede Wereldoorlog de Murmansk-convooien vrijwel volledig uit buitenlandse schepen bestonden en door buitenlandse oorlogsschepen geëscorteerd werden.

De belangrijkste reden waarop bovenstaande vrijwel geheel is terug te brengen, is de nog steeds levende wens om het wereldcommunisme (lees: wereldmacht) te vestigen. Waar te land Ruslands opdringen ingetoomd werd door een juist op tijd gerichte NAVO, zonnen de leiders in het Kremlin op andere wijzen van infiltratie en subversie, zoals de „koude oorlog”, de poging om het Westen op technisch en industrieel gebied te overvleugelen en daarnaast de opbouw van een grote oorlogs- en koopvaardijvloot.

IV DE MARINE

A. Belang van de vloot.

Van alle elementen van zeemacht is de vloot de gene, die het meest op de voorgrond treedt. Immers, men zou haar de uitvoerende macht

kunnen noemen die de heerschappij op zee moet bevechten. De andere elementen bepalen min of meer de effectiviteit van deze vloot.

De taak van de vloot is aan wijzigingen onderhevig. Was vroeger het bevechten en verslaan van

de slagvloten de voornaamste, zo niet enige taak van de vloot, de moderne tijd heeft een grote gevarieerdheid in taken en daardoor in oorlogsschepen gebracht. De vloot blijft echter in de drie hoofdvormen van oorlog die zich kunnen voordoen, van grote betekenis. Deze drie typen oorlogen zijn (5):

1. Uitputtingsoorlog (eng. attrition warfare), waarbij een strop om de keel van de tegenstander gelegd wordt door het voeren van een handelsoorlog, hetzij in de vorm van een blokkade, hetzij door afsnijding van de zeeverbindingen, hetzij door beide. Uiteraard zijn dan onderzeeboten en wellicht ook raiders van belang als men zelf de aanvaller is, en OB-schepen en vliegtuigen als men de verdedigende partij is.
2. Aanvalsoorlog of invasie. Dit is een directe confrontatie, met het doel de vijand zo snel mogelijk te overwinnen, ter zee door zijn slagvloot te vernietigen („attack-carrier forces”).
3. Totale vernietigingsoorlog („annihilation”). Bij dit soort oorlog is de taak van de marine tweeledig:
 - deze oorlog te voorkomen, door zelf bij te dragen aan de „deterrent” (Polarisonderzeeboten),
 - deze oorlog te beslissen, door diezelfde boten daadwerkelijk te gebruiken tegen de agressor.

Overigens is in dit soort oorlog de vloot minder kwetsbaar dan de land- en luchtstrijdkrachten.

B. Wederopbouw van de Russische vloot na de Tweede Wereldoorlog.

Wat er na de oorlog overgebleven was van de russische marine mocht in aantal nog aanzienlijk zijn (o.a. 170 onderzeeboten), de schepen waren voor een groot deel hopeloos verouderd en de gevechtswaarde ervan was, om vele reeds eerder genoemde redenen, ver beneden het wenselijke. Nog voor de oorlog had Molotov, zich richtend tot de „Opperste Sowjet” gezegd: „De machtige Sowjetstaat moet een zeegaande vloot hebben, overeenstemmend met zijn belangen, onze grote taak waardig”. Stalin was dezelfde mening toegedaan, en besloot tot een ambitieus vlootplan, waarmee echter pas begonnen kon worden, nadat de werven weer in bruikbare staat waren gebracht.

Deze werven werden in hoge mate gespecialiseerd in de constructie van oorlogsschepen, terwijl de orders voor koopvaardijsschepen voornamelijk in het buitenland geplaatst werden (Polen, Roemenië, Oost-Duitsland en later ook Japan). Hierbij hebben ook economische factoren een rol gespeeld.

Vanaf ongeveer 1952 begonnen de schepen, gebouwd volgens naoorlogse ontwerp, van stapel te lopen. Zo werd in tien jaar tijds de russische marine, onder haar opperbevelhebber „Admiral Flota” Kuznetzov, grondig gemoderniseerd en uitgebreid. Toen in 1955 Kuznetzov door de nieuwe leider Chroestjow was weggewerkt, ging de opbouw verder onder supervisie van admiraal Sergei Gorshkow, de nieuwe opperbevelhebber. Deze moest lijdzaam toezien dat Chroestjow, die voortdurend minachtend over de marine sprak, slechts aan het onderzeebootprogramma hoge prioriteit gaf, terwijl de rest van de vloot minder aandacht kreeg dan nodig was. Bekend is de uitlating van Chroestjow tijdens een receptie, toen hij de amerikaanse genodigden wees op een roeiboortje dat op het nabije meer voer, en zei: „Kijk, dat is nu onze marine”.

In 1963 veranderde zijn houding echter radicaal, toen tijdens de Cuba-crisis bleek, dat hij met zijn verwaarloosde zeegaande vloot geen antwoord had op de amerikaanse „quarantaine” van Cuba.

Een flinke vloot van jagers met een vliegekampschip had de Amerikanen wellicht kunnen weerhouden de blokkade af te kondigen. De enkele opzichtbare russische onderzeeboten konden dat niet: Chroestjow moest zich terugtrekken. Nu kreeg Gorshkow de vrije hand en van 1963 tot heden wist hij, naast de regelmatige uitbreiding van zijn onderwatervloot, een imponerende bovenwatervloot op te bouwen waaraan, eigenaardig genoeg, de vliegekampschepen nog steeds ontbreken. Vergelijken wij niet slechts de vlootsterkte, waarbij de Verenigde Staten nog ver aan de top staan, maar ook de „rate of building”, zoals die blijkt uit onderstaande tabel, dan zien we dat Rusland in vrijwel alle belangrijke scheepstypen een veelvoud heeft gebouwd van de Verenigde Staten, en dat, terwijl de U.S. Navy nog voor een aanzienlijk deel bestaat uit tijdens de afgelopen oorlog gebouwde schepen (al dan niet gemoderniseerd), de russische marine bijna geheel na-oorlogs is.

Na de Tweede wereldoorlog gebouwde schepen (50)

	USSR	V.S.
Kruisers	18	7
Vliegakampschepen	—	9
Helicoptervliegakampschepen	2	6
Jagers	144	76
Fregatten	110	61
Nucleaire onderzeeboten	50	80
Conventionele onderzeeboten	400	21

Enkele gemiddelde leeftijden:

Kruisers	12,3 jr.	18,4 jr.
Jagers	8,9 jr.	14,8 jr.

Noot: Beide tabellen per 1 juli 1967

C. Door de Russische vloot uitgeoefende dreigingen.

Wie de huidige samenstelling van de russische oorlogsvloot beschouwt (bijl. B), zal het opvallen dat er verschillende scheepstypen zijn, uitgerust met zeer uiteenlopende wapens en apparatuur. Dit impliceert dat er van de russische vloot dreigingen van diverse aard uitgaan, die hieronder nader zullen worden beschouwd. Ten dele overlappen deze dreigingen elkaar.

„Er is geen einde aan de voortschrijdende vernietigingskracht, maar er komt een einde aan datgene wat vernield kan worden. Yge Foppema

1. Nucleaire dreiging

Dit is op het oog de meest gevaarlijke dreiging. Het aandeel van de marine hierin ligt in de met ballistische raketten uitgeruste onderzeeboten (SSB en SSBN), totaal ongeveer 53 boten met een gezamenlijke capaciteit van 175 ballistische projectielen van het type SARK en SERB, die weliswaar een bereik hebben dat nog ver inferieur is aan de POLARIS A-3 (resp. 350 mijl en 1000 mijl tegen 2500 mijl), maar waarmee niettemin het grootste deel van het Amerikaanse continent bestreken kan worden, om maar te zwijgen van het territorium van de Europese NAVO-partners. Evenals de POLARIS kan de SERB onderwater worden afgevuurd vanaf de H-klasse onderzeeboten. (Inmiddels is een nieuwe klasse SSBN ontstaan, de Y-klasse, die 16 projectielen type

SERB of SAWFLY onderwater kan afvuren). Voor de andere klassen is nog vereist dat het bovenste deel van de toren boven water komt voor het lanceren, wat de kwetsbaarheid van die boten aanzienlijk vergroot. Van de totale nucleaire dreiging leveren deze onderzeeboten nog maar een klein deel, doch hun kwetsbaarheid is veel geringer dan die van op land gestationeerde raketten en zij worden aangebouwd in een tempo van ongeveer 6 per jaar, zodat de dreiging steeds toeneemt.

2. Onderzeese dreiging

Vanwaar de uitzonderlijke interesse van de Russen voor onderzeeboten? We kunnen hier als motieven noemen (2):

- De Russen waren geïmponeerd door de enorme Duitse onderzeebootsuccessen tegen de geallieerde scheepvaart op de Atlantische Oceaan.
- De onderzeeboot leek het afweermiddel tegen de Amerikaanse „Striking Fleets” (die bovendien de eerste tien jaar na de oorlog nog een aandeel hadden in de nucleaire afschrikking).
- De Russen voorzagen op den duur een nucleair evenwicht en zagen in de onderzeeboot het wapen bij uitstek om een „guerre de course”, een handelsoorlog te voeren, gericht tegen de zeeverbindingen van de NAVO.

Heden ten dage is de taak van de Russische onderzeebootvloot driedelig (2):

- Secundaire slagkracht voor de nucleaire strategische afschrikking.
- Mogelijkheid om op zee een algemene nucleaire oorlog te kunnen voeren, zowel tegen koopvaarders als tegen oorlogsschepen.
- Mogelijkheid om conventionele (=niet-nucleaire) middelen te gebruiken om de scheepvaartroutes te bedreigen of om een beperkte zeecommunicatie-oorlog te voeren.

Aan deze drie taken kan men toevoegen:

- De bestrijding van Striking Fleets met Attack Carriers, en sinds enige jaren ook:
- De bestrijding van POLARIS-onderzeeboten, die ongetwijfeld voor de Sowjets een spookbeeld vormen.

Voor al het gevaar van het als derde genoemde, namelijk de afsnijding van de aanvoerlijnen, is duidelijk als men beseft dat de Sowjet-Unie nu reeds over 350 oceaan-patrouille onderzeeboten beschikt; dit is ruim zes maal zoveel als het aan-

tal waarmee het Derde Rijk de oorlog inging (= 53). Realiseren we ons daarbij nog, dat de aanbouwcapaciteit van de russische werven in oorlogstijd zeker zo groot is als die van de duitse werven in de oorlog, dan is evident dat het Westen zich van dit gevaar bewust dient te zijn.

Uit bijlagen B en C en de karakteristieken van de russische onderzeeboten kunnen we concluderen, dat er in een conflict op de oceaan aanvankelijk een dreiging bestaat van ca. 35 door onderzeeboten gedragen geleide wapens (alle type SHADDOCK – max. bereik 300 mijl), en 700 torpedo's, ervan uitgaande dat een derde deel van de onderzeeboten op zijn patrouilleterrein aanwezig is (een standaard, die Duitsland in de Tweede Wereldoorlog overigens nooit gehaald heeft).

Voor het weerstaan van de russische onderzee dreiging op de Atlantische Oceaan zijn thans slechts 360 escorteschepen en 300 LRMP-aircraft beschikbaar (ontleend aan een toespraak van de CMS, vice-admiraal H. M. van den Wall Bake, gehouden voor persvertegenwoordigers, november 1967) en bovendien nog 5 OB-vliegvloot schepen, 28 SSKN's en 100 conventionele SSK's (50). (Vergelijk hoogtepunt van de slag om de Atlantische Oceaan in W.O. II: 950 escorteurs en 2200 LRMP-vliegtuigen).

De mate van gevaar voor de NAVO in een conflict hangt af van de wijze waarop het conflict begint. Gaat er een lange periode van steeds toenemende spanning aan vooraf, dan zullen de onderzeeboten de tijd hebben zich naar het oorlogspatrouilleterrein te begeven en zullen zij op post zijn bij het uitbreken van de oorlog. In dat geval is de geëigende NAVO-tegenmaatregel het onmiddellijk instellen van het konvoosysteem. Het initiële gevaar is dan uiteraard groter dan in het geval, dat het conflict plotseling uitbreekt en de Russen met het onderzeeboot-„transit”-probleem geconfronteerd worden. In dit geval zou wellicht ook het instellen van een „barrier” nut kunnen hebben.

Natuurlijk hebben ook de Russen hun specifieke problemen:

- De onderzeeboten van de W-klasse beginnen zo langzamerhand te verouderen.
- Voor een modern OB-systeem zijn veel van hun onderzeeboten geen tegenstander van betekenis.
- De onderzeeboten zijn verdeeld over de vier vloten. Onderlinge „transfers” zijn moeilijk,

hoewel ze door de bouw van een kanalen-systeem in de toekomst wellicht eenvoudiger uit te voeren zullen zijn.

- De uitgangen van de Oostzee en van de Zwarte Zee staan onder controle van de NAVO, waaruit blijkt dat de Noordelijke vloot voor het „slagveld” van de Atlantische Oceaan de gevaarlijkste is.

De man achter de schermen van de geweldige onderwatervloot van de USSR is Nikita S. Chroestjow, de vroegtijdig gepensioneerde „Held van de Sowjet-Unie”. Van hem is de uitspraak dat kruisers alleen goed zijn voor statie-bezoeken, maar dat de ware kracht in een onderzeebootvloot ligt. Al is Chroestjow dan vroegtijdig aan de kant gezet, de onderzeebootvloot is er gekomen en is een nachtmerrie voor allen, die eens de taak zouden kunnen krijgen haar te bestrijden.

3. Raketten-dreiging (11, 11B, 20, 50, 51).

Enige cijfers:

- USSR:

56 schepen w.o. ozbtn met totaal \pm 360 SSM's type SHADDOCK (Mach 2,0)

18 schepen met totaal \pm 240 SSM's type STRELA (Mach 1,2)

125 Fast Patrol Boats met totaal \pm 400 SSM's type STYX (Mach 0,8)

Totaal 74 grote en 125 kleine vaartuigen met 1000 raketten tegen zeedoelen.

- Zweden:

Twee jagers (Halland en Småland) met elk 5 SSM's type ROBOT.

- Diverse andere marines (o.a. DDR, Polen, VAR, Algerije): FPB's met SSM's type STYX.

Deze dreiging is actueel geworden sinds de vernietiging van de israëlische jager Eilath door STYX-raketten op 21 oktober 1967. Toen bleek dat de Sowjet-Unie op het gebied van SSM's een ontzagwekkende voorsprong had genomen, terwijl in het Westen slechts Zweden de ontwikkeling van een dergelijk wapen had doorgezet. De Amerikanen, die aanvankelijk met het REGULUS-project waren begonnen, hadden de verdere ontwikkeling daarvan stopgezet om meer aandacht te kunnen besteden aan het POLARIS-project (11 B). Deze POLARIS-raketten deden

tijdelijk de balans doorslaan ten gunste van de Amerikanen, doch inmiddels is er wederom een nucleair evenwicht ontstaan en nu blijkt dat de USSR een grote overmacht aan SSM's bezit.

Aan het tot zinken brengen van de Eilath mag evenwel geen te grote waarde worden gehecht, aangezien hier alle factoren in het voordeel van de aanvallers waren (17, *Marine-Rundschau* juni 1967).

Niettemin is de dreiging van SSM's een realiteit en betreft deze voornamelijk de „attack-carrier forces”, terwijl deze wapens ook tegen landdoelen en eventueel tegen koopvaardij-schepen gebruikt kunnen worden, hoewel de kosten dan vermoedelijk niet tegen de baten opwegen. Verder kan geconcludeerd worden dat zowel de Oostzee als de Zwarte Zee door de inzet van OSA en KOMAR-klasse boten, vrijwel geheel aan de NAVO ontzegd zouden worden als operatieterrain, en dat ook het oostelijk deel van de Middellandse Zee niet ongevaarlijk zou zijn i.v.m. de aan de VAR geleverde g.w.-boten (zie ook hoofdstuk GEOGRAFIE). De aanbouw van geleide-wapenjagers en onderzeeboten is natuurlijk een langdurige zaak, maar de OSA's en KOMAR's hebben geen langere bouwtijd nodig dan 5 tot 6 weken, zodat de aantallen in oorlogstijd snel vergroot kunnen worden.

4. *Mijnendreiging (49)*

De bewering dat de mijnendreiging afgedaan heeft omdat er in de NAVO bijna geen mijnleggers meer zijn of omdat de uitwerking van een mijn vergeleken met een geperfectioneerd wapen als de kernbom in het niet verzinkt, is nog gevaarlijker dan de dreiging zelf. Het niet onderkennen van een gevaar leidt vaak tot rampzalige gevolgen, getuige bijvoorbeeld de opkomst van het Derde Rijk. Een dergelijke bewering kan dan ook alleen uit de mond van een oppervlakkige beschouwer komen. Wie iets verder kijkt ziet dat de mijn een wapen is dat goedkoop, eenvoudig in grote aantallen te produceren en ideaal is om een „focal area” mee dicht te gooien als de waterdiepte zich ertoe leent (Noordzee!!). Alleen al de russische marineschepen, inclusief onderzeeboten, zijn in staat gezamenlijk zo'n 28.000 mijnen mee te voeren.

Rekenen we daarbij nog de koopvaardij- en de vissersvloot, die eventueel ook voor mijnleggen gebruikt kunnen worden, en vooral de vliegtuigen die dit welhaast zonder risico's kunnen doen, dan zien we aan de andere kant van het IJzeren Gor-

dijn een overweldigende mijnlegcapaciteit, die zeker niet alleen bedoeld is om de toegang van de Witte Zee m.b.v. een defensief mijnenveld te beschermen.

Het aantal mijnenvegers, dat de NAVO hier tegenover kan stellen, is thans ca. 700, maar een conflict waarbij de Noordzee en Het Kanaal met mijnen zouden worden volgestrooid zou West-Europa wel eens voor onoverkomelijke moeilijkheden kunnen plaatsen, als niet in korte tijd voldoende vegers zouden kunnen worden bijgebouwd. We moeten ten slotte niet vergeten dat het enige marinewapen dat de Russen in de Tweede Wereldoorlog met succes hebben toegepast het mijnenvapen is geweest.

5. *Oppervlakte-dreiging*

Deze wordt grotendeels overlapt door de raket-tendreiging. Het merendeel van de niet met SSM's uitgeruste oppervlakteschepen wordt defensief gebruikt als luchtverdedigings- of als onderzeebootbestrijdingsschip.

Niettemin zijn vele oppervlakte-schepen, met name in een beperkt conflict, nog uitstekend geschikt voor offensieve acties, zoals de SVERDLOV-klasse met zijn 15 cm geschut en zware pantsering, de jagers van de KOTLIN en SKORY klassen met 13 cm kanons, en niet te vergeten de MTB's, waarvan de Sowjet-Unie er ruim 300 bezit en die zuiver gebouwd zijn voor offensieve acties. Opmerkelijk is dat de Sowjet-Unie nog steeds niet beschikt over aanvalsvliegkampschepen terwijl het nut daarvan herhaaldelijk op overtuigende wijze gedemonstreerd werd en nog steeds wordt (Vietnam!!). We zullen dit nader bezien bij de luchtdreiging. Hoewel de bouw van de SVERDLOV-klasse volgens velen, onder wie Vice-Admiral Sir Peter Gretton (2), als een kostbare blunder moet worden beschouwd, stelt met name de ontwikkeling van SSM's de radicale experts die het oppervlakteschip als verouderd betitelen voorlopig nog in het ongelijk. De komende decennia zal het oppervlakteschip, offensief in de vorm van aanvalsvliegkampschepen, MTB's en snelle met SSM's uitgeruste eenheden, defensief in de vorm van OB-eenheden en luchtverdedigingschepen, nog de belangrijkste plaats innemen in de met hun tijd meegaande marines.

6. *Luchtdreiging*

De luchtdreiging die van de russische marine uitgaat is driedelig:

- Vliegtuigen bewapend met bommen, torpedo's en kanonnen.
- Vliegtuigen bewapend met Air to Surface Missiles.
- Schepen en onderzeeboten bewapend met SSM's.

Het derde punt is reeds eerder uitvoerig besproken. De eerstgenoemde luchtdreiging wordt steeds minder, de als tweede genoemde steeds groter, vooral door de snelle ontwikkeling van vliegtuigen uitgerust met ASM's, die reeds op zeer grote afstanden (tot 350 mijl) kunnen lanceren. Deze laatste hebben de luchtdreiging in belangrijke mate vergroot.

De thans uit ongeveer 500 bommenwerpers bestaande vloot van de sowjet-marine-luchtvaartdienst (32) bestrijkt een groot deel van de Noord-Atlantische Oceaan en dus de zo vitale zeewegen, terwijl de in de VAR gestationeerde russische vliegtuigen een groot deel van de Middellandse Zee kunnen bestrijken. Een groot deel van die vloot wordt gevormd door verkenningsvliegtuigen die de doelen (konvoeien of verbanden) kunnen localiseren, waarna een ASM, gelanceerd door een bommenwerper en gedirigeerd door een ander vliegtuig, zijn vernietigende lading naar het doel kan brengen.

Met name voor de „Carrier Attack Task Forces” is Combat Air Patrol een levensnoodzaak, omdat alleen dit de aanvaller zelf of het directie-vliegtuig met succes kan aangrijpen.

Ook voor de OB-vliegtuigen kunnen de russische lange afstandsbommenwerpers een bedreiging vormen. Immers, na het lanceren van hun geleide wapens kunnen zij met hun boordkanonnen de veel langzamere, tegen deze vliegtuigen weerloze LRMP-aircraft gemakkelijk aanvallen en vernietigen.

Zeker nu veel onderzeebootbestrijdingsvliegkampschepen, die voor een deel nog een C.A.P. in de lucht konden brengen, het veld ruimen voor de LRMP-aircraft, ontstaat dit nieuwe facet van de gecombineerde lucht/onderwaterdreiging.

Een allesoverheersende vraag bij het beschouwen van de russische luchtdreiging is, waarom Rusland er niet toe overgegaan is na de oorlog een vliegkampschip te ontwikkelen en in zijn vloot op te nemen. Het is zo goed als zeker, dat de Russen na de oorlog de duitse „Graf Zeppelin” in handen gekregen hebben. Zij hebben het schip echter nooit in dienst gesteld en vermoedelijk gesloopt. Admiraal Gretton (2) noemt als redenen voor het niet bouwen van vliegkampschepen:

- Gevolg van hun maritieme traditie, dat de rol van de marine alleen is de ondersteuning van landoperaties. Ofschoon de wens om een toonaangevende zeemogendheid te worden hierin al veel verandering heeft gebracht, leeft dit idee nog steeds. In dit bestel is het bezit van een „Carrier Task Group” overbodig.

- Misschien wil de Sowjet-Unie trachten een algemene nucleaire oorlog te voorkomen, door zijn satellieten voor zich te laten vechten of door revolutionaire regimes overzee zelf de greep naar de macht te laten maken, waardoor het bezit van een expeditieaire macht, inzetbaar overzee en waarvoor vliegkampschepen onontbeerlijk zijn, niet nodig is.

Hoewel de Sowjet-Unie een enorme oppervlaktevloot heeft opgebouwd, is deze zonder luchtdekking van weinig waarde. Dit heeft tot gevolg dat deze vloot alleen daar te gebruiken is, waar zij kan opereren onder dekking van eigen, op de wal gestationeerde marine-vliegtuigen. Zo beschouwd komt de vermeende dreiging van de sowjet-vloot in de Middellandse Zee in een totaal ander licht te staan. We zullen daar in het hoofdstuk „Geografie” nader op terugkomen.

7. Amfibische dreiging

Al hebben de Russen dan geen vliegkampschepen gebouwd, wel zijn er onlangs twee helicoptercarriers afgebouwd, die in de Zwarte Zee hun proefvaart gemaakt hebben. Het zijn schepen van ong. 25.000 ton waterverplaatsing, die de namen Moskwa en Leningrad schijnen te hebben gekregen. Zij zijn bewapend met twee dubbele lanceer-richtingen voor luchtdoelraketten. Qua uiterlijk hebben ze veel weg van de franse „Jeanne d'Arc.” Recente foto's van de Moskwa, die reeds in de Middellandse Zee geopereerd heeft, doen vermoeden, dat we hier met een OB-schip te maken hebben (20 OB-helicopters type Ka - 25 HORMONE). Het is evenwel niet ondenkbaar, dat deze schepen ook als LPH (Amphibious Assault Carrier) zouden kunnen worden ingezet. In 1964 is het russische Korps Mariniers, dat na de oorlog ontbonden was, wederom opgericht. De sterkte ervan wordt thans geschat op 12.000 man (53). Sinds kort heeft ook het Middellandse Zee Eskader marinier-eenheden van bataljons-grootte.

De helicoptervliegkampschepen zouden in een amfibische rol uiterst effectieve eenheden zijn, om direct te kunnen ingrijpen in een haard van on-

rust, waar een klein aantal troepen vereist is, die snel ter plaatse kunnen zijn. (Vgl. optreden britse Commando-Carriers, HMS „Bulwark” en HMS „Albion”, o.a. bij Aden). Ongetwijfeld is deze secundaire gebruiksmogelijkheid door de Russen bij de bouw terdege overwogen.

Naast het gebruik van de amfibische strijdkracht in oorlogstijd om strategisch belangrijke punten te veroveren (Denemarken, Bosporus), kan zij in volle vreedstijd worden aangewend om te helpen een communistische regering op poten te zetten in een land waar onlusten woeden, bijvoorbeeld onder het mom, dat het op verzoek van de bevolking (lees: de communisten) van dat land zelf geschiedt. Deze wijze van ingrijpen was de Sowjet-Unie tot dusverre alleen mogelijk daar, waar zij haar landstrijdkrachten achter de hand had.

In de toekomst zal het haar ook mogelijk zijn om op deze wijze overzee, d.w.z. overal ter wereld in te grijpen.

In het bovenstaande zijn de verschillende dreigingen die de Sowjet-Unie uitoeft weergegeven. Naast de genoemde, in feite zuiver offensieve gebruiksmogelijkheden, beschikt de russische vloot ook over grote defensieve capaciteiten, welke al zijdelings naar voren zijn gekomen. Voor verweer in een onderzeese oorlog beschikt zij over diverse typen atoom- en conventionele onderzeeboten, die als SSK dienst doen. Ook de moderne jagers en een aantal verbouwde oudere jagers zijn van goede OB-apparatuur voorzien, terwijl de helicoptervliegkampschepen bij de bestrijding van POLARIS-onderzeeboten een grote rol zullen gaan spelen.

Als afweer tegen raketten en vliegtuigen zijn bruikbaar alle moderne jagers vanaf de KYNDA-klasse, alsmede een kruiser en de nieuwe helivliegkampschepen voorzien van SAM's type GOA (kruiser DZERZHINSKY: GUIDELINE) die qua prestaties te vergelijken zijn met de Amerikaanse TARTAR.

Om ook defensief de mijnenoorlog te kunnen voeren, kunnen voor de kusten mijnenvelden worden gelegd door dezelfde eenheden, die ook offensief gebruikt kunnen worden. Daarnaast beschikt de Sowjet-Unie alles bij elkaar over zo'n 350 mijnenvegers van uiteenlopende typen, waarvan de prestaties gelijk mogen worden gedacht aan die van de NAVO-landen.

De afweer tegen amfibische agressie bestaat uit de kustverdediging, een dienst die zowel infanterie-, artillerie- en geleide projectielen-afdelingen omvat en gesteld is onder de respectieve Vlootcommandanten.

Ieder van de vier Russische vloten heeft dus zijn eigen kustverdedigingseenheden. Ook vele kustverdedigingsschepen, zoals MTB's, MGB's en kustonderzeeboten, kunnen tegen dit soort aanvallen worden ingezet.

De taak van de Sowjet-vloot kan men al enigszins afleiden uit haar samenstelling en uit de door haar uitgeoefende dreigingen.

Admiraal J. Labayle-Couhat, noemt als taken van de Sowjet-marine in volgorde van belangrijkheid (12):

- lange afstands- en nabijverdediging van Russisch grondgebied, met name tegen „Striking Fleets”, vooral in de arctische wateren d.m.v. marine-luchtstrijdkrachten, onderzeebootescadrilles uitgerust met torpedo's en geleide wapens, g.w.-jagers en -fregatten.
- POLARIS-onderzeeboten. Hiertegen schijnt echter nog geen effectief afweermiddel gevonden te zijn.
- strategische represaillemaatregelen door met ballistische raketten uitgeruste onderzeeboten' voornamelijk tegen de Verenigde Staten en ook tegen West-Europa.
- ondersteuning van landoperaties.
- dekking kustverkeer d.m.v. vliegtuigen.
- strijd om de zeeverbindingen op de Atlantische Oceaan door onderzeeboten.

In geval van een niet-nucleaire oorlog zou deze laatstgenoemde taak de primaire kunnen worden.

D. Hantering van de vloot in vreedstijd

„Niemand is meer geneigd om zijn macht te misbruiken, dan hij die ze nog maar net verkregen heeft”.

Alphonse de Lamartine.

1. Gedrag

Sinds de Russen zich uit de nauwe beslotenheid van hun eigen zeeën hebben losgemaakt en in opdracht van hun opperbevelhebber en partijleiders de wereldzeeën tot hun operatieterrain zijn gaan rekenen, hebben zich voortdurend incidenten voorgedaan waaruit bleek, dat zij zich wel de schepen voor een wereldwijd vertoon hebben aangeschaft, maar zich niet de daarbij horende zeemansschappelijke gebruiken hebben eigen gemaakt.

Voorbeelden van incidenten, die vanaf 1960 regelmatig plaatsvinden zijn:

- het met oorlogsschepen, vissersschepen of ELINTS opzettelijk vlak voor de boeg van een

oorlogsschip overlopen, soms bij een vliegekampschip als dit bezig is met het starten en landen van vliegtuigen, zodat wellicht door een uitwijkmanoeuvre één der vliegtuigen in zee zal belanden. Ook kan dit dienen om de reactiesnelheid van de officier van de wacht en roerganger te testen (van belang i.v.m. torpedo-uitwijkmanoeuvres).

- Het hinderen van schepen tijdens oefeningen. Hiervan is wel het meest sprekende voorbeeld de aanvaring tussen de Amerikaanse jager USS „Walker” en de Russische KOTLIN-klasse jager „Besslednyi”, die plaats vond in de Japanse Zee in mei 1967. Hoewel de Rus reeds herhaalde malen door de „Walker” gewaarschuwd was met zijn gevaarlijke manoeuvres, waarbij hij steeds tot op 15 meter van de „Walker” naderde, te stoppen, ging hij net zo lang door tot een aanvaring plaatsvond. Er waren overigens geen persoonlijke ongelukken bij te betreuren en de schade bleek licht te zijn. Een andere keer werd in dezelfde contreien een Amerikaanse jager geramd door een over bakboord inkomend koopvaardijship.

Merkwaardig is dat sinds begin 1968 er zich in de Middellandse Zee geen opzettelijke gevaarlijke, onzeemanschappelijke manoeuvres meer hebben voorgedaan. Zou de Sowjet-Unie de puberteitsjaren voorbij zijn en als zeemogendheid volwassen zijn geworden?

2. Research

Onder research ware hier te verstaan: alles wat de Russen ondernemen om de vijand, alsmede de condities van een mogelijk toekomstig conflict te leren kennen. In de pers leest men hier ook wel het woord „spionage” voor.

Eén van de onderdelen van deze research is het luisteren naar en het onderzoeken en analyseren van electro-magnetische uitzendingen. Dit gebeurt in belangrijke mate door de ELINTS, die men op vrijwel alle voor de NAVO van belang zijnde punten van de zee aantreft, zoals bij Gibraltar, bij Cape Kennedy, bij de Amerikaanse POLARIS-bases bij Rota (Spanje), Charleston (V.S.) en Holy Loch (Schotland) en ook bij vele belangrijke NAVO-oefeningen. Hierbij zijn vaak ook Russische jagers, fregatten of gewoon vissersvaartuigen aanwezig. Opvallend is dat de Russen meer belangstelling hebben voor de Amerikaanse schepen, speciaal de aanvalsvliegekampschepen, dan voor de oorlogsbodems van de andere NAVO-partners. Dit duidt er op, dat zij meer ge-

vaar verwachten van de Amerikanen dan van de rest, maar ook dat het gebruik van hun schepen, hun doctrines, meer op die van de Amerikanen geïnspireerd zijn. Het valt nauwelijks te betwijfelen, dat de Sowjets ontzaglijk veel geleerd hebben en nog leren van de door hen zo gehate kapitalisten. Het onophoudelijk observeren van hun tegenstanders is daarvan het onweerlegbare bewijs.

Een belangrijk facet van deze research is het ongezien naderen van de „attack carrier forces”. Met BADGERS of BEARS trachten de Russen ongedetecteerd binnen 100 mijl van zo'n strijdmacht te komen. 100 mijl is namelijk de effectieve lanceerafstand van een ASM. De Amerikanen houden hier rekening mee, plotten alle posities van Russische vliegtuigen en schepen en hebben continu een CAP in de lucht van drie of vier vliegtuigen (interceptors), die de Sowjets op 200 mijl moeten onderscheppen en hen moeten escorteren als ze over het verband heen vliegen. Naast bovengenoemd, op inlichtingen berustend werk, bestaat er t.b.v. de marine-strijdkrachten ook zuiver wetenschappelijke research. Het belang van hydrografie en oceanografie werd door de Russen reeds vroeg onderkend. Immers, kennis van de zeeën is van het grootste belang voor voedselvoorziening (visserij), transport (koopvaardij), energievoorziening (krachtcentrales, olie), onderzeebootoorlog (temperatuur, zoutgehalte, stroming e.d.), mijnoorlog (stroom, diepte, grondsoort) en landbouw (irrigatie, verzilting). De hiervoor benodigde gegevens worden ingewonnen door de hydrografische- en oceanografische vaartuigen en door andere schepen, die een hydrograaf aan boord hebben (o.a. vissers). In 1958 had de USSR reeds 800 oceanografen in staatsdienst tegen de Verenigde Staten slechts 500. Bovendien zijn twee W-klasse onderzeeboten geheel voor oceanografisch onderzoek ingericht. In 1960 waren er aan Russische zijde 150 schepen, totaal 52.000 ton voor dit werk beschikbaar tegen 45 schepen met 7.300 ton in de Verenigde Staten. Op het gebied van onderzeeboten en bathyscafen voor diepzee-onderzoek heeft Amerika daarentegen een ruime voorsprong.

3. Geofendheid

Deze is in de Sowjet-marine tegenwoordig vermoedelijk zeer hoog. De dienstplicht voor de marine duurt 3 jaar tegen de land- en luchtmacht 2 jaar, terwijl de helft van het marine-personeel daadwerkelijk vaart (32). Bijna alle schepen zijn

in dienst, waarbij telkens 1/12 deel van de bemanning met verlof is, zodat alle schepen het gehele jaar door operatief gereed zijn. Sinds 1960 worden geregeld grote oefeningen gehouden (ong. twee maal per jaar), soms zelfs op de Atlantische Oceaan, die vergelijkbaar zijn met de grote NAVO-oefeningen.

4. Moreel

Naar het moreel van de Russische marineman kan slechts gegist worden. Hoe goed het moreel is, blijkt pas in gevechtsomstandigheden. Bekend is, dat er in de Sowjet-Unie thans een veel bredere kloof bestaat tussen officieren en schepelingen dan in de meeste andere landen. Het verschil in geldelijke inkomsten tussen een MATR 3 en een LTZ 2 OC bijv. bedraagt een factor 100 (II B, 47). Dat een dergelijke kloof op den duur het moreel in ongunstige zin beïnvloedt, lijkt welhaast aan geen twijfel onderhevig.

5. De vloot als politiek machtsinstrument

De Verenigde Staten hanteren hun vloot reeds lange tijd als een instrument waarmee politieke druk uitgeoefend kan worden, zoals ook vele andere zeemogendheden dit eeuwen lang gedaan hebben. Dit gaf de Verenigde Staten de gelegenheid in de kwestie Cuba in te grijpen en een quarantaine van het eiland, een verkapte blokkade dus, in te stellen, hoewel dit internationaalrechtelijk niet geoorloofd was. Het was mogelijk doordat de Russische vloot ter plaatse een te verwaarlozen factor was. Het was deze blokkade die Chroestjow de ogen opende, waardoor hij hernieuwde aandacht ging schenken aan zijn vloot, een vloot die wereldwijd moest kunnen optreden en die dergelijke debacles in de toekomst moest voorkomen.

Al is het dan nog niet wereldwijd, de Sowjet-vloot is thans op een aantal plaatsen een politieke machtsfactor geworden, met name in de Middellandse Zee tijdens de Midden-Oosten crisis. Mogelijk was het de aanwezigheid van een niet onaanzienlijk Russisch eskader in het oostelijk

Mediterrane Bekken, dat Amerikaans ingrijpen ten gunste van Israël heeft voorkomen (zie ook Hoofdstuk Geografie).

De tijd is stellig niet ver meer, dat de Sowjet-vloot op alle wereldzeeën een lastige tegenhanger zal zijn van de Amerikaanse vloot, waardoor laatstgenoemde, naast haar vele huidige taken ook nog de taak krijgt Russische avonturen overzee te beletten, temeer omdat de Britse vloot nu, wegens financiële moeilijkheden, haar acties strikt moet beperken tot de „Home Waters”.

Een tweede optreden van de Russische vloot als drukmiddel vond plaats 100 lengtegraden van Israël verwijderd, en wel voor de Noord-Koreaanse kust. Een russisch verband van 16 eenheden, waaronder kruisers en g.w.-jagers, vatte post voor de kust van Noord-Korea kort na het Pueblo-incident, teneinde een ingrijpen van de Amerikaanse „task force”, waaronder USS „Enterprise”, onaantrekkelijk te maken (23).

Conclusies uit het gestelde in dit hoofdstuk

De Russische vloot mag dan in aantal bij lange na Amerika's gelijke nog niet zijn, zij is de „runner up” en zal, mits het sinds de oorlog gemanifesteerde bouwtempo aanhoudt (wat overigens niet erg waarschijnlijk is omdat ook in de Sowjet-Unie de kosten voor de bouw van een modern oorlogsschip een veelvoud zijn van die van een oorlogsschip van tien jaar terug), de Amerikaanse vloot in de toekomst dicht benaderen. De door haar uitgeoefende dreigingen vereisen, nu reeds, aan NAVO-zijde een vloot die vele malen groter moet zijn dan de Russische vloot zelf. Het gevaar van het bestaan van de Sowjet-vloot en haar mogelijke prestaties worden door een aantal later te noemen factoren ongunstig beïnvloed, zodat een op papier vergelijken van de sterkte daarvan met die der NAVO-vloten een verkeerd beeld zou kunnen geven.

In geoefendheid en bekwaamheid hoeft de Russische marineman van nu stellig niet meer onder te doen voor zijn NAVO-ambtgenoot.

V DE KOOPVAARDIJ

A. Handelsvloot (13), (16), (23).

Van de russische koopvaardij was nog geen 2 miljoen BRT over na de oorlog. Doordat de constructie van oorlogsschepen prioriteit kreeg boven de aanbouw van koopvaardijsschepen duurde het echter tot ongeveer 1959, eer de geweldige uitbreiding van de handelsvloot een aan-

vang nam. Aanvankelijk (en zelfs tegenwoordig nog) werd een groot percentage van de schepen besteld bij buitenlandse werven, vooral bij poolse, finse en oost-duitse.

De omvang van de handelsvloot steeg van 2.100.000 BRT in 1948 tot ruim 10.000.000 BRT thans.

De Sowjet-Unie, die begin 1963 nog de elfde plaats op de wereldranglijst van koopvaardijvlooten innam (achter o.a. Nederland dat toen de achtste plaats bezette), steeg in twee jaar tijds naar de zesde plaats, daarmee Griekenland, Italië West-Duitsland, Frankrijk en ons eigen land voorbijstrevend.

De russische koopvaardij-planning beoogt het bereiken van de 20 miljoen BRT (evenveel als Groot-Brittannië thans) in 1980. Op het schema heeft men nu reeds een aardige voorsprong, zodat de schattingen van de omvang van de vloot in dat jaar rond de 24 miljoen BRT liggen.

Op 1 mei 1966 waren er voor de USSR in bestelling 585 koopvaardij-schepen, totaal 5,6 miljoen ton deadweight; dit was 30% van de wereldbestelling. De Verenigde Staten hadden op die datum 39 schepen besteld met slechts 544.000 ton draagvermogen!

Vanwaar deze enorme interesse voor de koopvaardij en deze reusachtige uitbreiding? We laten hiervoor de russische autoriteiten zelf aan het woord: „Ruslands doel is alle im- en export door russische schepen te laten geschieden, terwijl het tevens zijn invloed wil doen gelden op de internationale vrachtprijzen” (Ontleend aan *Ons Zee-zeven*, juli/aug 1967 „Russische koopvaardij wordt gevaar voor vrije wereld”).

Dit is een gevolg van het feit dat de Russen met lede ogen moesten toezien, dat in 1930 van de russische zeehandel 90% door buitenlandse schepen vervoerd werd. Door de bouw van een goede, moderne koopvaardijvloot was dit percentage in 1957 nog maar 50%, terwijl het streven is om in 1980 alles zelf te kunnen transporteren en een groot deel van de buitenlandse handel te kunnen overnemen. In dit kader past tevens het ondermijnen van de Westelijke maritieme macht, door het verlagen van de vrachtprijzen, voornamelijk om politieke redenen, want er wordt zeker verlies mee geleden. Op deze wijze kan de markt voor het Westen verloren gaan. Ook het veroorzaken van agitatie zoals zeelieden- en havenstakingen, is een methode om deze macht te ondermijnen.

T.a.v. Amerika zijn dergelijke praktijken al niet meer nodig, want dit land heeft zichzelf de das al omgedaan: Vergelijken we de russische cijfers met die van Amerika, officieus zeemogendheid nummer één, dan valt dat voor de Verenigde Staten droevig uit. Al bezitten zij dan op papier de derde handelsvloot ter wereld, van de 3.332 schepen in 1966 waren er slechts 965 in de vaart, waarvan 71% ouder dan 20 jaar was. De in 1966

door eigen koopvaardij-schepen vervoerde goederen vormden slechts 7% van de totale zeehandel, wat nog minder is dan het op het absolute dieptepunt 1910 vervoerde (8%). Weliswaar moet hierbij aangetekend worden, dat een fors deel van de Amerikaanse koopvaarders ingezet was voor de bevoorrading van Vietnam.

De overige 2,4 duizend schepen, ten dele opgelegd, ten dele behorend tot de zeer verouderde reserve-vloot, zijn zelfs in oorlogstijd nauwelijks bruikbaar. De wanhopige voorzitter van de „Shipbuilding Council of America” verklaarde in 1950: „We zijn weer even ver als in 1936. De koopvaardijvloot verouderd snel en er is nog geen actie ondernomen om een goed scheepsbouwprogramma op lange termijn op te stellen”. Nu, 20 jaar later is dat er nog niet! Ook de scheepsbouwcapaciteit van de Verenigde Staten loopt steeds verder terug, terwijl die van de USSR steeds toeneemt.

Het behoeft geen betoog, dat de gigantische koopvaardijvloot die de USSR in 1980 tot haar beschikking zal hebben in oorlogstijd een grote vervoerscapaciteit geeft t.b.v. de strijdkrachten en met name voor expeditie overzee, het bevoorraden van bedreigde landen of van op vijandelijke kusten gevestigde bruggehoofden. Verder kan deze voorzien in de aanvoer overzee van grondstoffen voor de oorlogsindustrie, die niet in het eigen land aanwezig zijn.

Ook op de oorlogssituatie afgestemd is de *grootte* van de koopvaarders, vooral de tankers.

De gemiddelde tankergrootte ligt in de USSR veel lager dan bv in de Verenigde Staten of Japan. De redenen voor het kleinere tonnage per schip zijn duidelijk: Mammoet-tankers steken zeer diep en de russische oliehavens hebben een geringe diepte en ook het Suez-kanaal (dat alleen naar het Zuiden door russische tankers in beladen toestand doorvaren werd) was vrij ondiep. Een andere reden, die men niet over het hoofd mag zien, is dat de mammoet-tankers zeer kwetsbaar zijn in oorlogstijd. Was het voor de Duitse onderzeeboten in de oorlog al prijsschieten op de toenmalige supertankers van 10.000 ton, een schip van 300.000 ton dw. (binnenkort geen zeldzaamheid meer) is voor een torpedo moeilijker te missen dan te raken en bovendien staat het verlies van één mammoet-tanker van nu gelijk met het verlies van 30 supertankers van toen, terwijl wij onze olie thans harder nodig hebben dan in de Tweede Wereldoorlog. Het Westen bezint zich te weinig op een eventuele oorlogstaak voor zijn koopvaardij-schepen, waar de USSR dit dui-

delijk wel doet en het wellicht zelfs als primair doel stelt.

B. Visserij

De vissersvloot is in de USSR, technisch gezien, een onderdeel van de koopvaardijvloot, mede omdat beide staatsbedrijven zijn.

Zelfs in het grotendeels autarkische Rusland is het belang van de visserij zeer groot aangezien deze in belangrijke mate bijdraagt aan de voedselvoorziening. Een afsnijding van zijn visserij in oorlogstijd, zou de Sowjet-Unie zwaar treffen. De toenemende visvangsten blijken uit het volgende staatje:

visvangst in 1940	1,4 miljoen ton
1945	1,1 miljoen ton
1950	1,7 miljoen ton
1955	2,8 miljoen ton
1960	3,7 miljoen ton
1965	5,6 miljoen ton

De visvangsten werden in 1967 alleen nog over-

troffen door Peru (10 miljoen ton), Japan (7 miljoen ton), en Communistisch China (6 miljoen ton).

De zeegaande visserijvloot is de grootste ter wereld, terwijl ook technisch de visvangst zeer geavanceerd is (hektrawlers, visfabriekschepen, moederschepen, helicopters voor opsparing).

Naast de voedselvoorziening is het grote belang van de visserijvloot het met de zee vertrouwd maken van zoveel mogelijk Russen, aangezien de onbekendheid met de zee jarenlang remmend heeft gewerkt op de ontwikkeling tot zeemogendheid. Zoals we reeds eerder zagen is er ook op het gebied van het inwinnen van inlichtingen een grote taak weggelegd voor de vissersschepen.

Naast de vertrouwde ELINTS gebeurt dit ook door andere vissers, die hiervoor een hydrograaf, een oceanograaf of een lid van de inlichtingendienst aan boord hebben. Zo schijnt er voor de Amerikaanse kust ontzaglijk veel vis te zitten, te oordelen naar het aantal daar waar te nemen vissers van russische nationaliteit. Vooral Florida (Cape Kennedy) is een zeer visrijk gebied.

VI INDUSTRIËLE CAPACITEITEN

Nooit is het belang van industriële capaciteiten van een land duidelijker tot uitdrukking gekomen dan tijdens de afgelopen wereldoorlog, waarin het voornamelijk dankzij de enorme industriële macht van de Verenigde Staten was, dat de overwinning op Japan en Duitsland behaald kon worden. De „Slag om de Atlantische Oceaan” werd in hoofdzaak gewonnen doordat de Verenigde Staten de scheepsverliezen konden compenseren en later zelfs over-compenseren. De strijd tegen Japan werd ook gewonnen door de snelle aanbouw van kruisers, jagers, onderzeeboten en vooral vliegkampschepen. Hierbij speelden ook technologische ontwikkelingen een grote rol. De Amerikaanse jachtvliegtuigen waren bijvoorbeeld in de dagen van Pearl Harbour nog verre inferieur aan de Japanse Zero's. Tegen het einde van de oorlog evenwel overtroffen de Amerikaanse kisten de Japanse, zowel in aantal als in kwaliteit. De door Sokol (5) genoemde factoren van invloed op de productie zijn:

- aanwezigheid van grondstoffen in de vereiste hoeveelheid en verscheidenheid,
- aanwezigheid van een efficiënt productiesysteem,
- goed transportsysteem voor de goederen van de fabriek naar de bestemming,

- voldoende voorziening van kracht en energie,
- voldoende vakmensen: bekwame arbeiders en wetenschapsmensen.

Het hoogste niveau van wetenschappelijke-, technologische- en productiecapaciteiten is dus noodzakelijk. Niet voor niets noemen de Amerikanen deze factor dan ook „Warmaking Capacity”.

De Sowjet-Unie beschikt over een geweldig productie-apparaat en bezit bovendien zoveel grondstoffen, dat zij zichzelf voor een groot deel kan bedruipen. De productie-toename van een aantal goederen blijkt uit de onderstaande staat. Men kan daar het volgende uit concluderen:

- de industriële capaciteit van de Sowjet-Unie is sinds de oorlog indrukwekkend toegenomen,
- zij is nog steeds veel geringer dan die van de Verenigde Staten,
- in de Tweede Wereldoorlog daalde de industriële capaciteit van de Sowjet-Unie, terwijl de Verenigde Staten juist steeds meer gingen produceren naarmate de oorlog vorderde.

Belangrijk is natuurlijk of deze productie- en technologische capaciteiten in een oorlog aangewend zullen worden t.b.v. de strijd ter zee of dat, evenals in de Tweede Wereldoorlog, de maritieme

behoefden van de Sowjet-Unie verschoven zullen worden naar het tweede plan ten gunste van de land- en luchtmacht. De aanbouw, in vreedstijd al, van een grote vloot, geeft de indicatie dat men een zo groot mogelijk aantal schepen in dienst wil hebben bij het begin van een conflict, teneinde in de oorlog de gehele productie te kunnen richten op land- en luchtstrijdkrachten. De verloren oorlogs- en koopvaardijsschepen zouden dan mogelijk niet worden vervangen.

Ten aanzien van de industriële capaciteit kunnen we concluderen, dat deze voor de USSR één van de meest beperkende factoren is, die haar ontwikkeling tot 's werelds eerste zeemogendheid in de weg staan. Hoewel technologisch en wetenschappelijk geen achterstand meer bestaat op het Westen, i.c. de Verenigde Staten, is haar productie nog veel geringer en is het twijfelachtig of een redelijk deel van deze productiecapaciteit in oorlogstijd ten goede zou komen aan de strijd ter zee.

Product	Productie USSR in					% wereldproductie 1965	
	1940	1945	1958	1963	1966	USSR	(V.S.)
Electriciteit (miljard KWh)	48	43	235	412	545	15,5	(35,2)
Aardolie (miljoenen tonnen)	31	19	113	206	265	16,1	(25,6)
Gas (miljarden m ³)	3	3	30	92	145	17,4	(61,1)
Steenkool (miljoenen tonnen)	166	149	496	532	585	20,6	(23,2)
Ruw ijzer (miljoenen tonnen)	15	9	40	59	70	20,9	(26,1)
Ruw staal (miljoenen tonnen)	18	12	55	80	97	20,6	(26,9)
Cement (miljoenen tonnen)	6	2	33	61	80	17,2	(14,9)
Personenauto's (duizenden)	6	5	122	169	230	3,8	(48,1)
Tractoren (duizenden)	32	8	220	325	382	?	?
Aluminium (duizenden tonnen)	?	?	?	?	733	12,5	(41,6)

VII NATIONALE INSTELLING

„De volkeren veranderen van regering, maar zij veranderen niet van karakter”.

Emile de Girardin

De aard van een volk heeft uiteraard grote invloed op zijn gedrag ter zee en op zijn bruikbaarheid als militair. Zo kan men zeggen dat de Engelsen vechtlustig zijn, de Italianen meer verdedigend en de Russen uitstekende soldaten.

Hoewel men de aard van een volk niet kan veranderen, kan men wel proberen zijn houding of instelling te wijzigen: De grootste pacifisten kunnen militant worden als men zich gewapenderhand van hun eigendommen meester maakt. Het sterkste wapen om de houding van een volk aan te passen aan de gevoerde politiek of strategie, is de psychologische oorlogvoering, welke ook een instrument is in de koude oorlog. Dit omvat het indoctrineren van de bevolking en het ondermijnen van 's vijands wil tot vechten c.q. 's vijands wil om een effectief verdedigingsstelsel op te bouwen of te handhaven. Laatstgenoemde activiteiten zien we in Nederland sinds de oorlog ook geregeld, al onderkennen we ze

niet altijd als zodanig. Het is bekend, dat er in de Sowjet-Unie een ver doorgevoerde indoctrinatie plaatsvindt, ook op de vloot. Deze heeft tot doel de bemanningen van de schepen en ander marinepersoneel te overtuigen van de superioriteit van de eigen wapensystemen en van de feilbaarheid van die der tegenpartij. Ook valt hieronder de bevolking te doen geloven, dat zij voor een goed doel vechten (voor hen de uitbreiding van het communisme). De indoctrinatie vindt plaats op tal van manieren, op de scholen, in de opleidingen en via de publiciteitsmedia. In de Russische pers verschijnen geregeld stukjes, vaak naïf gesteld, waarin de Russische marine en marineman verheerlijkt en de NAVO (vooral de Amerikanen) beschimpd worden.

Eerlijkheidshalve moet er aan toegevoegd worden dat in een deel van de Nederlandse en ook in de buitenlandse pers, niet minder tendentieuze stukjes verschijnen, maar dan 180 graden de andere kant uit.

Gelukkig zijn dergelijke misleidende stukken in de Westerse pers sporadischer dan in de Russische, of gebruikt men alleen enkele niet geheel op de werkelijkheid berustende kreten als blikvan-

ger. De Sowjetliteratuur daarentegen biedt ons af en toe een totaal verwarrend beeld van de werkelijkheid: het boek van N. A. Pitersky over de Russische marine in de Tweede Wereldoorlog, is één aaneenschakeling van heldendaden, kritiek op de geallieerden en successen tegen de Duitsers. Duitse archieven hebben overigens aangetoond, dat het overgrote deel op fantasie berust ofwel een verdraaiing van feiten is. Maar achter het IJzeren Gordijn heeft men geen gelegenheid de andere lezingen te bestuderen.

Het lijkt geen twijfel of de Sowjet-Unie heeft getracht na 1945 haar bevolking meer marinegezind te maken. De geschiedenis heeft aangetoond, dat er vrijwel nooit een natie is geweest, die zo-

wel voor de oorlogvoering te land als die ter zee de geschiktheid bezat. Chroetjow's eerder geciteerde uitlatingen over de marine zullen wel tijdelijk hun weerslag hebben gehad op het moreel van het marine-personeel.

Het lijkt dat zich de laatste tijd grote veranderingen aan het voltrekken zijn. De Russische marineschepen, koopvaarders, vissers, zwermen uit over de wereldzeeën. Zij hebben het zoute water leren proeven en zich er wellicht al vertrouwd mee gemaakt. Maar wie zich er van bewust is, dat van de 270 miljoen Russen waarschijnlijk nog geen 25 miljoen ooit de zee hebben gezien, realiseert zich dat het devies van Makharov, „In zee wil zeggen, thuis” nog lang niet voor alle Russen gemeengoed is geworden.

VIII GEOGRAFIE / BASES

Geografie in de ruimste betekenis is één van de belangrijkste factoren voor de macht van een land. Onder geografie in ruimere zin ware dan te verstaan (5):

- a. Ligging t.o.v. buurlanden, potentiële vijanden of bondgenoten; ligging t.o.v. continenten, zeeën en oceanen en zeewegen, die van overheersend economisch en/of militair belang zijn.
- b. Grootte van het land, configuratie van zijn kusten, aanwezigheid of ontbreken van natuurlijke havens en algemene topografie.
- c. Klimaat en voortbrengselen.
- d. Mogelijkheid tot natuurlijk of kunstmatig transport.
- e. Bevolkingscentra en industrie (zie ook Hoofdstuk Industriële Capaciteiten).
- f. Ligging van de verdedigingsmiddelen, toegangswegen en hindernissen voor communicatie.

Hoewel niet alle direct van toepassing op „seapower”, hebben de meeste van deze geografische factoren er wel degelijk invloed op.

In de geopolitieke ideeën van de Britse aardrijkskundige Sir Halford Mackinder (1861–1947), neemt de onder a. genoemde factor een belangrijke plaats in. Rusland beheerst het centrum van de eurazische landmassa, door hem het „Hartland” genoemd. Door deze machtspositie zou het zelfmoord betekenen voor een land om Rusland aan te vallen. De juistheid hiervan hebben de

excursies van Napoleon en Hitler ons inmiddels wel duidelijk gemaakt en de bewering lijkt sindsdien nog aan kracht te hebben gewonnen. Geen zinnig land zal het in zijn hoofd halen een offensieve actie tegen de Sowjet-Unie te ondernemen. Heel anders ligt het met de zogenaamde „crescents” of schillen, zoals Mackinder de buitenste delen van de eurazische landmassa noemt.

Er zou tussen het Hartland en de maritieme mogendheden voortdurend strijd plaatsvinden om het bezit van deze schillen, een voorspelling, die merkwaardig goed uitgekomen is. Het Hartland zal deze schillen alleen dan kunnen veroveren, als het ook een zekere maritieme macht heeft. En nu wordt de geografische factor, die voor de Sowjet-Unie zo voordelig was voor de beheersing van het Hartland, juist een nadeel voor de ontwikkeling van een maritieme macht.

De voornaamste belemmerende geografische factoren zijn:

1. *De vier separate kustlijnen.* Deze noodzaken de Russen hun vloot te verdelen, zodat er vier afzonderlijke vloten ontstaan. Dit maakt dat het op papier vergelijken van de sterkte van de Russische marine met die van Engeland bijvoorbeeld, zinloos is, want de kracht van de Russische vloot is niet gelijk aan de kracht van de afzonderlijke vloten samen, omdat uitwisseling tussen de vloten een moeizaam en langdurig proces is (zie bijlage C).

2. *De zeestraten.* Van de vier vloten kunnen er slechts twee vrijuit over de zeeën opereren. De

Oostzee-vloot en de Zwarte Zeevloot zijn binnengesloten in zeeën, waarvan de uitgangen door NAVO-partners gecontroleerd worden.

De Oostzee-uitgangen worden beheerst door Denemarken en Zweden (het laatste land is weliswaar geen NAVO-lid maar ook niet pro-Russisch en zeker niet pro-communistisch). In vreedetijd is er voor de onschuldige doorvaart van oorlogsschepen en koopvaardischepen geen enkel beletsel, maar in oorlogstijd ligt de zaak natuurlijk anders.

De Dardanellen worden beheerst door Turkije, NAVO's zuidoostelijke hoeksteen. Weliswaar garandeert het door de Turken nog steeds geëerbiedigde en stipt nageleefde Verdrag van Montreux (1936) onschuldige doorvaart voor de Sowjets, maar ook deze zeeweg wordt in een conflict waarbij Turkije betrokken is, hermetisch afgesloten.

3. *Bevriezing.* Het overgrote deel van de Russische havens is meer dan drie-kwart van het jaar dichtgevroren. Slechts Murmansk, Petchenga, Wladiwostok en enkele havens in de Zwarte Zee zijn het gehele jaar ijsvrij. Door de aanwezigheid van satellietstaten echter, zijn er in de winter toch havenfaciliteiten in de Oostzee.

4. *Afstanden.* De operatieterrinen van de onderzeeboten zijn ver verwijderd van hun hoofdbases bij Murmansk voor de Atlantische Oceaan en bij Wladiwostok voor de Stille Oceaan.

Zodra Ruslands streven een zeemacht te willen worden zich kenbaar begon te maken, zien we dat er door de Sowjet-Unie stappen op technisch, politiek, economisch en zelfs op militair gebied zijn gedaan om de hindernissen die dit streven belemmeren uit de weg te ruimen of te verkleinen. Alvorens de machtsontplooiing, die zich in de verschillende gebieden telkens op andere wijze manifesteerde, nader te beschouwen, dienen we nog een ogenblik stil te staan bij de bases, die gemakshalve mede in dit hoofdstuk zijn begrepen, omdat ze in nauwe relatie staan tot de geografie. Sommige strategen achten het belang van bases als element van maritieme macht, niet meer zo groot. Inderdaad zijn er indicaties, dat het belang ervan afnemend is door mobiele logistieke vlootondersteuning, grotere actie-radii van de schepen en vooral voor de nucleaire voortstuwing. Niettemin vervullen bases nog talrijke functies, als krachtsconcentraties dicht bij de vijand, recreatie en verzorging van bemanningen, onderhoud en reparatie van schepen en bevoorrading van

„supply”-schepen. Sokol stelt (5), dat het effect van een basis afneemt met het kwadraat van de afstand tot die basis; immers, hoe dichter men zich bij een basis bevindt, des te meer wapens heeft men beschikbaar om haar te beschermen of om er de vijand mee aan te vallen. Ook de actieradius van de oorlogsschepen speelt een rol, terwijl beschadigde schepen meer kans lopen behouden te worden, naarmate zij zich dichter bij hun bases bevinden. De Verenigde Staten bijvoorbeeld bezaten in de Eerste Wereldoorlog 45 bases overzee, in de Tweede zelfs 434, waarvan 228 in de Atlantische Oceaan. Een reden, waarom thans nog meer bases nodig zijn dan vroeger, is de spreiding die nodig is om het effect van atoomwapens te reduceren. Een andere reden is, dat ook de bevoorradingsmoeilijkheden met het kwadraat van de afstand tot de bases toenemen, terwijl bovendien de mobiele bevoorrading tot nadeel heeft, dat het afsplitsing vereist van escorteurs voor protectie en dat het operaties soms compliceert.

Er moet steeds een compromis gevonden worden tussen de wens van de veiligheid van de bases en de wens ze zo dicht mogelijk bij de vijand in te richten.

Het westen heeft in de afgelopen tien jaar vele bases verloren of moeten ontruimen door het onafhankelijk worden van vroegere koloniën. Zo gingen Suez, Aden, Colombo, Mers-el-Kebir en nog vele andere steunpunten verloren. Het aantal Amerikaanse luchtbases overzee daalde van 150 in 1954 tot 45 in 1968 (aldus Admiraal Thomas H. Moorer, CNO).

a. Algemeen

Om het bezwaar van het noodzakelijkerwijze handhaven van vier afzonderlijke vloten te ondervangen, heeft men al van het begin af aan getracht een goed functionerende verbinding tussen de vier zeeën te construeren. Aangezien de Sowjet-Unie doorsneden wordt door zeer lange, i.h.a. goed bevaarbare rivieren, was de aangegeven weg door het aanleggen van een aantal kanalen, de communicatie tussen de drie westelijke zeeën: Oostzee, Zwarte Zee en Noordelijke IJszee, mogelijk te maken voor redelijk grote zeeschepen. Een omvangrijk kanalenconstructie- en verbeteringsprogramma nam na de oorlog een aanvang en resulteerde in een rivieren/kanalen-net, dat thans uitwisseling van oorlogsschepen tussen deze drie vloten mogelijk maakt tot en met

fregatten en kleine onderzeeboten (m.b.v. transportdokken) (26).

De nieuw geconstrueerde en verbeterde kanalen zijn:

- Witte Zee-Oostzeekanaal
141 mijl lang, gebouwd 1933
- Moskou-Wolgakanaal
80 mijl lang, gebouwd 1937
- Wolga-Donkanaal
75 mijl lang, gebouwd 1952
- Wolga-Oostzeekanaal
225 mijl lang, gebouwd 1964,

een verbetering van de oude Mariinsky-zeeweg van 1896. Als vergelijking: de lengte van het laatstgenoemde kanaal is 4,5 maal die van het Panamakanaal en 2 maal die van het Suezkanaal. Behalve de hier genoemde kanalen werden nog waterwegen geconstrueerd, die meer van economisch dan van strategisch belang zijn.

Toch is dit gigantische project slechts een pleister op de strategische wonde. Immers:

1. De uniforme diepte van 3,65 meter beperkt het gebruik van de kanalen tot fregatten en kleiner materieel (m.u.v. het Oostzee-Witte Zee-kanaal), wat betekent dat de belangrijkste schepen zoals jagers, onderzeeboten en kruisers er niet door kunnen.

2. Hoewel het voor een flink schip mogelijk is om in minder dan 16 dagen van de Witte naar de Zwarte Zee te varen, is deze tijd in oorlogsomstandigheden toch rijkelijk lang, terwijl dan bovendien congesties optreden door toenemend verkeer en mogelijk door beschadiging van de kanalen door de vijand.

3. Kwetsbaarheid voor luchtaanvallen en aanvallen met intercontinentale raketten.

4. Ook de kanalen en rivieren zijn een deel van het jaar t.g.v. ijs onbruikbaar. Voor de Wolga is dit in het noorden 140 dagen per jaar en in het zuiden 100 dagen per jaar.

b. Verre Oosten

Dit gebied bevindt zich in de Russische invloedssfeer sinds 1898, toen de Russen hier de Verre Oostenvloot in het leven riepen. Zes jaar later al brak de Japans-Russische Oorlog uit, waarbij, zoals bekend, de Verre Oostenvloot, ondanks de bekwaamheid van haar opperbevelhebber, Ad-

miraal Makharov, na een paar mislukte uitbreekpogingen, in de haven van Port Arthur vernietigd werd door de Japanners. De onder bevel van Admiraal Rodjestvensky te hulp gesnelde Oostzeevloot kwam reeds zo ontredderd aan, dat ook zij haar noodlot niet meer kon ontgaan en bij Tsu Shima vernietigend verslagen werd. Afgezien van het feit, dat deze tocht al voor zijn aanvang tot mislukken gedoemd was, moet het toch wel bewondering wekken, dat een dergelijke expeditie ondernomen werd. In ieder geval toont het ons, dat ook toen al zoiets bestond als de „drang naar de wereldzeeën”.

De militair-strategische situatie in dit gebied is voor de USSR nog vrij gunstig. Er is een lange zeekust, het grootste deel van het jaar bruikbaar en er is ook een relatief sterke vloot gestationeerd, de Russische 5e Vloot, die voornamelijk vanuit Wladiwostok opereert en 's zomers ook vanuit Petrapavlovsk op het schiereiland Kamtchatka. Ook de Koerilen staan onder sowjetbevel zodat de Zee van Okhotsk in feite een Russische binnensee is. Het toegenomen handelsverkeer zal evenwel in oorlogstijd bescherming vereisen, zodat hier een kwetsbaar punt ligt. De weg naar het operatieterrein is voor de onderzeeboten vrij lang, reden waarom in 1959 getracht is een „pied à terre” te verkrijgen in Indonesië (zie ook paragraaf D). Amerika's Eerste en Zevende Vloot zijn voor de Russen hier de gevaarlijkste tegenstanders, terwijl ook Japan en Zuid-Korea, die met de Verenigde Staten in bilaterale allianties verbonden zijn, de Russische expansie met succes een halt kunnen toeroepen.

In China had de Sowjet-Unie aanvankelijk een vloottenheid gestationeerd, doch sinds de verhouding met dit land verkoeld is heeft zij haar oorlogsvloot daar moeten terugtrekken. China zelf is in het geheel nog geen zeemogendheid van enig belang. Haar trainings- en onderhoudsstandaard zijn zeer laag gezakt sedert het vertrek van de Russen (5). Ook zijn er niet voldoende ervaren officieren en schepelingen. De totale sterkte aan marinepersoneel van de Chinese Volksrepubliek wordt geschat op 140.000 man, weliswaar zeven maal zoveel als Nederland, doch China brengt daarmee geen grotere vloot in zee dan 4 jagers en 33 kustonderzeeboten, (waarvan 1 met BM), 23 fregatten, 100 mijnenvegers, 275 kleine amfibische vaartuigen en (als belangrijkste) 200 MTB's. Tenslotte zijn er nog ongeveer 500 marinevliegtuigen, merendeels verouderde MIG's (53). Gezien haar enorme kustlengte is dit voor

China nauwelijks voldoende om deze te kunnen verdedigen, laat staan dat zij de USSR bij kan springen ter zee, als dat nodig mocht blijken (de steeds scherpere tegenstelling tussen USSR en China maken dit trouwens tot een hypothetisch geval). Een groeiende onderzeebootvloot evenwel zou in de toekomst China een groter gevaar kunnen doen worden in het Verre Oosten.

Het beeld van het Verre Oosten in een eventuele oorlog tussen de USSR en de Verenigde Staten, zal zijn dat van een in het defensief gedrongen Russische bovenwater vloot en een meer offensief opererende onderzeebootvloot, terwijl groots opgezette operaties van de Russische zeestrijdkrachten niet te verwachten zijn.

c. Oostzee (9, 31, 27)

In de Oostzee tracht Rusland al sinds de tijd van Peter de Grote de heerschappij ter zee te veroveren. Hoewel het de grootste vloot had, is Rusland er nooit geheel in geslaagd de Oostzee tot een Russische binnenzee te maken. Ook thans, nu meer dan 1.500 kilometer kustlijn onder Sowjet-controle staan, is de Russische macht beperkt tot het oostelijk en zuidelijk deel van deze zee. Zweden, één van de sterkste neutrale staten ter wereld enerzijds, en de NAVO-partners Denemarken en West-Duitsland anderzijds, vormen een tegenhanger voor de Sowjet-macht. Weliswaar zijn de vloten van deze landen zwakker dan die van de Sowjet-Unie met haar satellieten (zie ook onderstaande tabel), doch gezamenlijk vormen zij een gevaarlijke drempel voor een Russische expansie. De USSR, zich wel bewust van de voor haar onplezierige strategische situatie (de NAVO-controle over de Sont en de Belten), besloot in het begin van de zestiger jaren het „Vredesplan” voor de Oostzee te lanceren, waardoor deze neutraal zou worden. De werkelijke redenen van de USSR waren waarschijnlijk (Soldat und Technik 1967, blz. 176):

- de Oostzee buiten een toekomstige oorlog houden (protectie van de Russische Oostzeehavens, waar de belangrijkste werven staan),
- haar onttrekken aan de westelijke verdediging,
- de toegang tot de Oostzee in vredetijd reeds ontzeggen aan oorlogsschepen van de NAVO-landen,
- de Oostzee zou in principe vrij zijn voor alle

koopvaardij schepen op voorwaarde, dat het „in het belang van de vestiging van internationale samenwerking en van de internationale handelsbetrekkingen” zou zijn. Wat onder deze frase verstaan zou moeten worden, zou dan van de willekeur van de toonaangevende macht, i.c. de Sowjet-Unie afhangen. Hiermee zou Moskou dan bereiken, dat het de volledige hegemonie in de Oostzee aan zich getrokken zou hebben zonder slag te leveren.

Het plan „Oostzee – Vredeszee” vond dan ook bij de NAVO-landen noch bij Zweden bijval, terwijl ook het Finse plan om van de Oostzee een niet-nucleair gebied te maken verworpen werd, omdat bleek dat geen van de Baltische Sowjet-staten binnen de voorgestelde zone zou vallen. Zweden verzet zich bovendien nog steeds tegen de, ook in de Oostzee door de Russen geclaimde territoriale zee van 12 zeemijl.

Voor hen die nog mochten vertrouwen in de zuiver defensieve taak van de Russische Oostzee-vloot, moet het in de vaart brengen van een amfibische strijdkracht aldaar toch wel een „eye opener” geweest zijn. Duidelijk is dat de Sowjet-Unie de daar aanwezige vloot ook buiten deze nauwe wateren zal willen inzetten en zeker de onderzeeboten, die vanuit de Oostzee opererend veel sneller op hun operatieterrein kunnen zijn. Het zal van primair belang zijn voor de Russen om Denemarken te bezetten en zodoende de toegangsweg naar de Atlantische Oceaan in bezit te krijgen. Hiertoe is nodig een sterke amfibische macht, gesteund door luchtlandingstroepen, een sterke vloot, vooral bestaande uit kleine eenheden en luchtsteun in de vorm van bommenwerpers. Deze aanvalsmacht zou dan moeten worden gevolgd door een grote mijnenveegvloot om de Sont, de Belten, het Kattegat en het Skagerrak, die natuurlijk vol mijnen zouden liggen, te vegen. We zien dat de hier genoemde middelen alle in ruime mate in de Sowjet-Unie aanwezig zijn. Het gebruik van andere dan tactische kernwapens tegen Denemarken moet als hoogst onwaarschijnlijk worden aangemerkt, omdat deze de Sowjet-Unie meer zou schaden dan baten.

De aanwezigheid van een adequate Westduitse en Deense vloot, die zich in een conflict gesteund weten door de NAVO en waarschijnlijk door Zweden, maakt de kans op een Russisch militair ingrijpen thans nog niet imminent.

Sterkte verhouding Oostzeevloten in 1968

(Ontleend aan „Soldat und Technik”)
(getallen tussen haakjes gelden voor 1962)

scheepstype	USSR/Satellieten	neutralen	NAVO
kruisers	5 (5)	1 (2)	– (–)
geleide wapen-jagers	9 (–)	– (–)	– (–)
fregatten	32 (39)	10 (9)	9 (24)
andere jagers	19 (38)	8 (14)	7 (6)
onderzeebootjagers	128	2	4
onderzeeboten	89 (119)	19 (17)	12 (7)
gel. wapen-motorboten	85	–	–
MTB's	215 (200)	56 (37)	55 (63)
mijnnevagers	200 (303)	48 (42)	77 (111)
landingschepen	1	–	–
hulpvaartuigen	430	24	84
landingsvaartuigen	108 (150)	60 (70)	23 (11)
marine-vliegtuigen	250	–	180
helicopters	30	–	24
personeelssterkte	185.000	17.000	43.000

d. Indische Oceaan–

Admiraal Rodjestvensky stak de Indische Oceaan al in 1904 over, toen hij met zijn eskader op weg was naar het Verre Oosten. Toch blijft de Indische Oceaan nog lang buiten het bereik van Russlands tentakels. Na het vlootbezoek van de Verre-Oostenvloot aan Djakarta in 1959 begon een wezenlijke ontplooiing zich ook in deze zee te manifesteren. Sukarno zat op dat moment met de handen in het haar: hij had dringend oorlogsschepen nodig voor de strijd tegen de Nederlanders op „West-Irian”. De Russen leverden hem in dat jaar 1 kruiser, 8 jagers, 48 MTB's, 6 fregatten, 4 mijnnevagers en 12 onderzeeboten. Zij hadden hiermee tot doel:

- Sukarno, die wel communistische sympathieën had (althans sympathieën voor elk land waar wat te halen viel), gunstig te stemmen.
- zich van een machtspositie te verzekeren op de scheiding van twee belangrijke oceanen, door te kunnen opereren vanuit bases in de Indische Archipel (ijsvrij, kortere afstanden tot operatieterrein, dreiging in de flank van de Amerikaanse „Pacific”-vloot).

Daartoe werden ook honderden specialisten meegezonden. Opleiding en verzorging kwamen geheel in Russische handen. De Russen hadden

zich echter totaal misrekend want alles ging fout (38):

- zij maakten zich niet geliefd,
- hun materiaal was veelal ongeschikt voor de tropen, waardoor voortdurend meer dan de helft in reparatie was,
- Sukarno werd in 1967 van zijn troon gestoten, waardoor de houding van Indonesië sterk anti-communistisch werd. Dit impliceerde dat zij hun materieel kwijt waren, hun prestige een gevoelige deuk kreeg en alle pogingen tot het verwerven van een machtspositie mislukt waren.

Een nieuw lichtpunt voor de USSR verscheen begin van 1968 toen het Verenigd Koninkrijk ook zijn belangen „East of Suez” aan de wilgen begon te hangen. Door het terugtrekken van de Britten, die in een stilzwijgende overeenkomst met de Verenigde Staten, de Indische Oceaan voor hun rekening hadden genomen, is een machtsvacuüm ontstaan, aangezien de zeemachten van de CENVO- en ZOAVO-verbonden niet van grote betekenis zijn. Slechts Australië en Nieuw-Zeeland bezitten een presentabele vloot, doch deze landen liggen op de uiterste grens van de Indische Oceaan. De Russen hebben nog geen permanent in deze zee gestationeerde vloot, doch de acquisitie van bases in Yemen, het bezetten

van het eiland Perim dat de Straat Bab-el-Mandeb beheerst, de mogelijke toekomstige overname van Aden en zelfs van Singapore en hun toegenomen interesse voor India (door de Russische BDZ, Admiraal Gorshkow, eind 1967 bezocht, welk bezoek gevolgd werd door wapenleveranties,) zijn alle factoren die een grote potentiële dreiging vormen voor onze westerse handelsbelangen, onze zeeverbindingen in deze oceaan en onze strategische positie. Ook het recente vriendschappelijke bezoek van de Shah van Perzië aan de Sowjet-Unie was niet anders dan een verkapt poging van Kosygin c.s. om Rusland aan havenfaciliteiten in de Perzische Golf te helpen. Duidelijk blijkt telkens weer, dat waar het Westen wijkt, het communisme, belichaamd in de Sowjet-Unie, zijn invloed uitbreidt. Het terugtrekken van de Britten legt weer een extra taak op de toch al zwaar belaste schouders van de Verenigde Staten. Ook is daarvoor een extra militair en economisch hulpverleningsprogramma voor de CENVO- en ZOAVO-leden van groot belang.

We moeten er echter voor waken ons niet te verliezen op de rol van de USSR in de Indische Oceaan in een conflict: de Russen zouden er ver van huis zijn, de bevoorrading zou hun grote moeilijkheden opleveren, mede door het gebrek aan voldoende snelle „underway replenishment groups”, terwijl de Amerikanen met hun „task forces” er nu en in de toekomst grote invloed kunnen uitoefenen.

e. Zwarte Zee/Middellandse Zee/Midden-Oosten

Als bij de Oostzee is het strategische nadeel voor de Russen, dat de enige grote toegangsweg door de NAVO (hier vertegenwoordigd door Turkije) beheerst wordt. Dit is hier van groter gewicht, omdat de erop aansluitende zee, de Middellandse Zee, van groot strategisch belang is en wel om de volgende redenen:

1. Geografische ligging: knooppunt van verbindingswegen tussen Europa, Azië en Afrika. Reeds in 1880 zei de Russische Minister van Buitenlandse Zaken dat door zijn ligging Egypte een land was van zo groot strategisch belang, dat het onmogelijk zelf zijn onafhankelijkheid zou kunnen verdedigen en dus het slagveld zou worden voor de Europese rivaliteiten.

2. Zij is de verbinding tussen verscheidene NAVO-staten, die 99% van hun handel over deze zee vervoeren.

3. Zij geeft acces tot het Midden-Oosten, een gebied dat voor het westen van uitzonderlijk belang is vanwege zijn olieproductie (West-Europa produceert 2% van zijn olie zelf en betreft de rest in hoofdzaak uit het Midden-Oosten. Een afsnijden van deze olietoevoer zou een catastrofe zijn).

4. Het Suezkanaal ligt aan het uiteinde van de Middellandse Zee. Dit kanaal is reeds lang gesloten, maar wie het in zijn macht heeft bezit groot strategisch voordeel boven anderen. Met name voor de Russen is het van belang voor een snelle verbinding met het Verre-Oosten in het geval, dat het conflict met China escaleert.

5. De Middellandse Zee vormt de zuidflank van de NAVO en is tevens het raakvlak tussen de NAVO en de CENVO. De NAVO werkte in de afgelopen 20 jaar zo effectief in West-Europa, dat de Sowjet-Unie, die daar geen voet meer aan de grond kreeg, haar interesse is gaan richten op de veel kwetsbaarder zuidflank. Waarschijnlijk heeft de oprichting van het „Pact van Bagdad” (na het uittreden van Irak CENVO genoemd), de sowjetbelangstelling voor dit gebied eerder vergroot dan verminderd. De Russische interesse voor de Middellandse Zee gaat al terug tot de tijd van Catharina de Grote. Sindsdien is de Russische invloed er met korte onderbrekingen blijven bestaan, hoewel hij nooit uitzonderlijk groot is geweest. De Bosporus is in ieder geval nooit in Russische handen geweest. De ware invloedvergroting kwam pas met de Suez-crisis in 1956. Door belangrijke politieke, economische en vooral militaire steun aan de neutralist Nasser ontstond enige Russische invloed. De vriendschap met Albanië verschafte de Sowjet-Unie aanvankelijk een basis in de Middellandse Zee, maar toen Albanië zich definitief onder de Chinees-communistische banieren schaarde, moest de Sowjet-Unie zich, met achterlating van grote hoeveelheden oorlogstuig, verwijderen. Andere factoren hebben haar evenwel de kans gegeven om haar invloed in dit gebied op disproporionele wijze te vergroten. Deze zijn:

- de haat van de Arabieren jegens de onafhankelijke staat Israël, die als een indringer op het Arabisch grondgebied wordt beschouwd,
- het hier ontstane machtvacuüm door het vrijwillig wegtrekken van de Europeanen uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika.

Beide factoren heeft de Sowjet-Unie, die nog steeds niet heeft kunnen breken met haar imperialistisch verleden, dankbaar aangegrepen om in dit gebied haar invloed te vergroten.

De eerste factor is benut door eerst jarenlang deze haatgevoelens te versterken en enkele Arabische staten zoals Irak en de Verenigde Arabische Republiek vol te proppen met modern Russisch oorlogstuig, wat tenslotte resulteerde in de juni-oorlog van 1967. Toen bleek dat Israël zegevierend uit deze strijd tevoorschijn kwam, heeft de Sowjet-Unie snel de kaarten opnieuw geschud, waardoor zij weer alle troeven in handen kreeg: de Egyptische militaire nederlaag, die met een economisch bankroet gepaard ging, gaf de USSR de gelegenheid haar invloedssfeer definitief uit te breiden tot dit land en zich er blijvend te vestigen. Het virtuele prestigeverlies voor Moskou was in feite een eclatante strategische overwinning. Daarom heeft Rusland er ook geen enkel belang bij dat de staat Israël vernietigd wordt; integendeel, zolang dit land bestaat is Ruslands invloed in deze contreien verzekerd. Hoogstens zal Moskou de Arabische staten toestaan, de door Israël bezette gebieden te heroveren.

Wat de tweede factor betreft, overal waar de westerse invloed verdween maakte hij plaats voor Russische. De landen van de Caïro-groep: Egypte, Algerije, Irak, Syrië, Yemen en Soudan, economisch en militair sterk afhankelijk van de USSR, zijn daar de belangrijkste voorbeelden van.

Het doel van de Russische machtsontplooiing in de Middellandse Zee is:

- zich blijvend invloed te verschaffen in dit gebied,
- de NAVO bedreigen door het zaaien van tweedracht tussen de NAVO partners onderling (uitbuiten kwestie Cyprus), het drijven van een wig tussen de NAVO en de CENVO, te trachten de Amerikaanse Zesde Vloot te verdrijven uit deze wateren en te trachten de olievoorraan aan het westen te ontzeggen,
- het bemachtigen van ijsvrije havens,
- het strategisch nadeel van de NAVO-controle over de Dardanellen te verminderen.

Naast het politiek steunen van de Arabieren tracht de USSR deze doelen ook te verwezenlijken door wapenleveranciers aan de Arabische

staten en door het permanent stationeren van een omvangrijke vloot in de Middellandse Zee.

De wapenleveranties:

Voor de Egyptische marine werden geleverd o.a. 4 jagers, 11 onderzeeboten, 8 kustonderzeebootjagers, 8 mijnenvegers, 39 MTB's, 8 KOMAR-en 12 OSA geleide-wapenboten, diverse patrouillevaartuigen en landingsvaartuigen; voor de Iraakse marine 3 kustonderzeebootjagers en 12 MTB's, voor de Syrische marine o.a. 6 KOMARs en aan de Algerijnse marine o.a. 10 KOMAR-en OSA's en 10 MTB's. Na de Juni-oorlog werden circa 10.000 Russen als adviseur naar de Arabische staten gestuurd, terwijl ook vele vliegtuigen, gepantserde voertuigen, kanonnen en tanks werden geleverd.

De Russische vloot:

Vele publicaties schreven met grote koppen over de stroom zuidgaande Russische oorlogsschepen omstreeks de Juni-crisis in 1967. In feite was hier niets vreemds aan, omdat het gewoon de halfjaarlijkse aflossing betrof van de reeds in de Middellandse Zee gestationeerde oorlogsschepen. Het eigenaardige was echter dat de schepen, die afgelost hadden moeten worden, niet teruggingen. Het gevolg was dat de Middellandse Zee-vloot verdubbelde. Thans kan men de sterkte van dit eskader schatten op ongeveer 40 schepen, te weten 1 of 2 kruisers, 4 geleide-wapenjagers, 3 of 4 andere jagers, 1 of 2 nucleaire en 5 tot 8 conventionele onderzeeboten, 3 fregatten, 3 of 4 landingsschepen, 2 mijnenvegers en diverse hulp-schepen, waaronder 2 of 3 ELINTS en van tijd tot tijd een helikopterkruiser.

De rol die dit relatief toch vrij onaanzienlijke eskader in de afgelopen Israëliisch-Arabische oorlog gespeeld heeft is buiten verhouding groot geweest. Dit was uitsluitend te wijten aan factoren van psychologische aard. In de eerste plaats door het propagandistische effect van het gebruik van de vloot als demonstratie van hulp aan de Arabieren. In de tweede plaats was het een gevolg van de enorme, misplaatste ophef, die er in de westerse pers werd gemaakt van dit niet onbetekende, maar wel ongevaarlijke optreden van de Russische vloot. Het is de vraag of de Russische vloot één vinger had durven uitsteken als Amerika met al zijn macht Israël had bijgesprongen. Waarschijnlijk hadden de Russen dan eieren voor hun geld gekozen en zich, evenals bij Cuba inder-tijd, teruggetrokken.

Hoewel de Russische vloot in de Middellandse Zee over uitgebreide havenfaciliteiten beschikt in Alexandrië, Port-Saïd, Algiers, Latakia (Syrië) en Rijeka (Yoego-Slavië), alsmede over een luchtbasis bij Caïro, is hun positie in die zee verre van aangenaam in het geval dat het ooit tot een conflict komt. Immers, ingesloten in een zee, die per slot van rekening nog steeds door de NAVO beheerst wordt, met tegenover zich een Amerikaanse Zesde Vloot uitgerust met vliegkampschepen en een Italiaanse vloot, die stuk voor stuk sterker zijn dan hijzelf, is het voor een Russisch eskader slecht zaken doen. Door het ontbreken van vliegkampschepen en snelle bevoorradingsgroepen mist dit Russische eskader zowel luchtoverwicht als mobiliteit.

Deze laatste optimistische bewering neemt niet weg, dat wij in het Westen voortdurend attent moeten zijn op de Russische activiteiten in dit gebied, dat door problemen als de kwestie Cyprus, Gibraltar, de Griekse dictatuur, het zich van de NAVO losser makende Frankrijk, de onafhankelijkheid van Malta en „last but not least” het door de Britten achtergelaten vacuüm, de achilleshiel van de NAVO dreigt te worden.

De laatste berichten schijnen er op te wijzen, dat Engeland thans weer enige aandacht aan de Middellandse Zee en Indische Oceaan gaat wijden. Of de aanwezigheid van de Royal Navy daar een permanent karakter zal dragen is nog niet te zeggen. Ook de instelling van een permanente gemengde NAVO-strijdmacht analoog aan de STANAVFORLANT in dit gebied zou een stap op de goede weg zijn. Weliswaar is reeds een „on call” Middellandse Zee NAVO Squadron gevormd, doch dit oefent slechts enkele weken per jaar gezamenlijk.

f. Noordelijke IJzee (24)

De Noordelijke IJzee bespoelt driekwart van Ruslands kusten. Met de opkomst van vliegtuigen, die over het ijs konden vliegen en later kernonderzeeboten, die onder het ijs konden navigeren, begon dit gebied aan strategische importantie te winnen, niet in de laatste plaats omdat de noordelijke kust pal tegenover de noordkust van het Amerikaanse continent ligt, wat door een blik op een polaire kaart direct opvalt. Aan beide zijden van de Poolzee staan dan ook de „Early Warning”-ketens opgesteld, die een éénrichtingsverkeer van met nucleaire ladingen uitgeruste raketten moeten voorkomen. De Russische hernieuwde interesses voor het

poolgebied gaan terug tot 1916. Sindsdien heeft Rusland zich door een „unilaterale” overeenkomst met Canada, Wrangleiland toegeëigend en na een soortgelijke regeling het Noorse „Franse Josef's Land”. Volgens het door de Russen gehuldigde „sector”-principe, beschouwen zij het door de Sowjetkust enerzijds en de meridianen van de uiteinden van deze kustlijn anderzijds, ingesloten gebied als Russisch grondgebied. In dit gebied hebben zij het recht ieder schip of vliegtuig, dat zich daar zonder toestemming bevindt, aan te houden resp. tot landen te dwingen. Het decreet waarin dit wordt bepaald dateert uit 1952 en is uitsluitend gebaseerd op het recht van de sterkste.

Om aan de eerder genoemde strategische bezwaren tegemoet te komen (gescheiden vloten en dichtvriezen van havens), hebben de Sowjets de zgn. Noordelijke Zeeroute in het leven geroepen. De duur van het seizoen, waarin uitwisseling tussen de Noordelijke en Verre-Oostenvloot mogelijk was, kon door de inschakeling van ijsbrekers reeds aan ieder uiteinde met een week worden verlengd. Door het gebruik van door kernenergie voortgestuwde ijsbrekers (thans één in de vaart, één in aanbouw) en het inrichten van meteo- en radiostations langs de kust en op diverse eilanden, kan de duur van dit seizoen nog met drie extra weken worden verlengd. Deze zeeweg, die de afstand van Murmansk naar de Beringstraat met 79% bekort (3.400 mijl tegen 15.730 mijl), staat ook ter beschikking van niet-Russische koopvaardijsschepen, uiteraard tegen betaling, maar hij is niet open voor buitenlandse oorlogsschepen. Het door de USSR gehuldigde sectorprincipe ontziend, is het voor een oorlogsschip vrijwel onmogelijk om, zelfs in het seizoen, de „transit” te maken zonder binnen de territoriale wateren van de USSR te komen. Dit bleek nog in augustus 1967 toen de Amerikaanse ijsbrekers USS „Edisto” en USS „Eastwind”, die een tocht rond de Noordpool maakten, onverrichterzake terug moesten keren toen hun door Moskou passage door de territoriale zee verboden werd. Hoe groot de dreiging is die van de hier gestationeerde marine-eenheden uitgaat, blijkt o.m. uit bijlage C. De Noordelijke Vloot is de enige in het NAVO-gebied, die vrijuit kan opereren. Zij beschikt over ruim 40% van al Ruslands conventionele en tegen de 70% van de nucleaire onderzeeboten. Tesamen met de daar gestationeerde Russische MLD vormt de Noordelijke Vloot de grootste bedreiging van de westerse belangen op de Atlantische Oceaan.

IX SAMENVATTING

„*Bedoelingen kunnen in één nacht veranderen, krachtsverhoudingen niet*”. N.N.

De voorraad strategische nucleaire wapens van zowel het Westen als de Sowjet-Unie is de laatste jaren sterk toegenomen, terwijl beide Machtsblokken ook over een „Second Strike Capability” beschikken. Door deze „Nuclear Stalemate” is de kans op een doelbewuste totale nucleaire oorlog aanzienlijk verminderd. Als gevolg hiervan is de nadruk meer op conventionele middelen komen te liggen, en daarmee o.a. op de beheersing van de zee. Men kan Themistocles' uitspraak: „Wie de zee beheerst, beheerst alles” betwisten, een feit is dat handhaving van het overwicht ter zee voor de aanvoer van goederen naar West-Europa essentieel is. Het streven van de Sowjet-Unie zal dan ook in vreedstijd reeds zijn om aan de overmacht ter zee van het Westen een eind te maken. Van dit streven zijn wij de laatste jaren getuige geweest. Het is een complex probleem vast te stellen of het Westen thans nog de heerschappij ter zee heeft. Men kan bijvoorbeeld niet volstaan met te constateren dat de gezamenlijke NAVO-koopvaardijvloeden groter zijn dan die van het Warschau-Pact, omdat het overgrote deel van de aanvoer van West-Europa door schepen geschiedt, die een in zeeoorlog een prooi kunnen zijn voor de gigantische russische onderzeebootvloot. Rusland daarentegen is in veel mindere mate afhankelijk van zeeverbindingen. Voor het Westen is de instandhouding van de aanvoerlijnen een „conditio sine qua non”. Niet voor niets was één van de bijnamen van de afgelopen wereldoorlog „de oorlog van de bruto-registertonnen”. Zowel voor de koopvaardij -als voor de oorlogsvloot geldt, dat een pariteit het Westen in militair opzicht sterk in het nadeel brengt. Om in zijn aanvoer te kunnen voorzien en om deze te kunnen beschermen heeft het Westen een handels- en oorlogsvloot nodig, die vele malen groter moeten zijn dan die van het Oostblok.

Gelukkig is de gezamenlijke NAVO-handelsvloot nog vele malen groter (90 miljoen BRT tegen 10,5 miljoen BRT) en zal zij dat de komende decennia nog blijven (de teruggang van de Amerikaanse koopvaardijvloot wordt door de sterke stijging van de vloeden van de andere NAVO-landen, met name Noorwegen, gecompenseerd). Evenzo is de totale NAVO-oorlogsvloot nog groter dan de russische (zie bijlage A). Ligt Rus-

lands kracht in zijn onderzeeboten en in zijn met SSM's uitgeruste oppervlakteschepen, zijn zwakte ligt in het ontbreken van vliegkampschepen. Over de toekomstige oorlogsvloot-ontwikkeling van de USSR is geen exacte voorspelling te doen. Als de Sowjet-Unie technisch en industrieel Amerika zal kunnen evenaren, dan zal zij ook een even grote vloot *kunnen* bouwen. Ruslands geweldige bouwtempo van kort na de oorlog is echter volgens verwachting gedaald door de bouw van modernere, gecompliceerde oorlogschepen met verfijnde apparatuur en geperfectioneerde wapens, die een veelvoud kosten van de vroegere types.

Of de Sowjet-Unie ook een grotere vloot *zal* bouwen is mede afhankelijk van de *nationale instelling* van haar bevolking. De grootse poging die de Russen hebben ondernomen om hun bevolking meer „Navy-minded” te maken mag dan ten dele geslaagd zijn, een maritieme instelling als die van de Amerikanen of de Engelsen zal voor hen, continentaal gericht als zij zijn, wel nooit haalbaar zijn.

De *industriële capaciteiten* van de Sowjet-Unie mogen thans nog ver inferieur zijn aan die van de Verenigde Staten, het lijdt geen twijfel of de USSR zal er eens in slagen de VS te evenaren en zij heeft daarbij het voordeel dat haar industrie-centra minder kwetsbaar zijn dan die van de VS, doordat deze verder landinwaarts liggen. Vooral voor de scheepsbouw is dit evenwel ook een nadeel, omdat het transport van het benodigde materiaal van de industrie-centra naar de scheepswerven moeilijk en tijdrovend is. Voeg hierbij de continentale instelling van de Russen, dan lijkt het twijfelachtig of veel van hun geweldige industriële inspanning in oorlogstijd aan de vloot ten goede zal komen.

De grote belemmerende factor voor het ontstaan van een eerste klas maritieme macht is, naast de nationale instelling, de *geografie*. Ofschoon de Sowjet-Unie zich de grootste inspanningen heeft getroost om de nadelen, veroorzaakt door haar geografische ligging, te verminderen, is het haar nog niet gelukt daar een afdoende oplossing voor te vinden. Zij is er niet in geslaagd de zeestraten in handen te krijgen die het vrijelijk ontplooiën van haar Zwarte-Zee en Oostzeevloot mogelijk maken, noch om, voor haar onderwatervloot, vooruitgeschoven bases te verwerven, dichter bij het operatieterrein, noch om een effectieve communicatie tussen haar vloeden tot stand te brengen,

waardoor deze elkaar zouden kunnen aanvullen en versterken.

Conclusie:

Ruslands kansen om eens de leiderspositie als zeemogendheid te bekleden hangen af van de hierboven genoemde factoren. Op enkele hiervan kunnen wij nauwelijks invloed uitoefenen: De grootte van Ruslands koopvaardij- en oorlogsvloot, zijn industriële macht en de nationale instelling van zijn bevolking.

Daarnaast zijn er ook factoren waarop wij wel invloed hebben:

1. De grootte van onze eigen marines. M.a.w. Wat hebben wij voor onze defensie over? Laten we hierbij alles over aan de Verenigde Staten, die zijn wereldwijde „commitments” zelf ook niet meer alleen aankan, en terecht eist, dat West-Europa zelf eens wat meer aan zijn eigen defensie gaat besteden.

2. De grootte van onze eigen koopvaardijvloeden, van vitaal belang voor de bevoorrading van

West-Europa. Het is aan ons om onze koopvaardijvloot modern te houden en om de Russen niet de kans te geven door prijzenoorlog de „Scheepvaart-Conferences” te ondergraven.

3. De geografie. Ruslands geografische nadelen zijn uitvoerig geschetst. Zijn politieke streven deze teniet te doen kan door het Westen tegengegaan worden. Hiervoor is nodig een hechte NAVO, die in conflictsituaties bij de Oostzee- en Zwarte Zee-toegangen, in Noord-Noorwegen of waar ook elders, door politieke en militaire eensgezindheid en standvastigheid Rusland een halt kan toeroepen.

Juist deze drie laatste factoren, die wij zelf (= de NAVO) in de hand hebben, bepalen of de in de titel gestelde vraag ontkennend kan worden beantwoord.

De beslissing of de Sowjet-Unie eens 's werelds eerste zeemogendheid zal zijn, wordt dan ook door het Westen genomen.

BIJLAGE A

Sterkte-verhouding vloeden juli 1968

	Helicopter Vliegkampschepen	Vliegkampschepen	Nucleaire Onderzeeboten	Conventionele Onderzeeboten	Kruisers	Geleide wapen Jagers	Overige Jagers	Fregatten	MTB's, MGB's en GW - boten	Voorraad-, Depot- Taak- en Transportschepen	Mijnenvegers
Sowjet-Unie	2	—	55	325	18	39	88	112	475	95	350
Satellieten	—	—	—	13	—	—	3	6	117	6	158
Comm. Staten	—	—	—	39	—	—	7	21	442	21	111
Oostblok totaal	2	—	55	377	18	39	98	139	1034	122	619
Verenigde Staten	10	35	85	116	36	65	317	246	10	240	167
Rest NAVO	3	8	7	121	11	17	72	189	135	137	526
Totaal NAVO	13	43	92	237	47	82	389	435	145	377	639
Cenvo/ZOAVO	—	2	—	3	1	3	13	17	—	12	33
Westblok totaal	13	45	92	240	48	85	402	452	145	389	726
Rest wereld	1	4	—	85	14	—	112	133	345	109	201

Noten:

De in deze bijlage verwerkte gegevens zijn grotendeels ontleend aan Jane's Fighting Ships, editie 1968/1969. Aangezien de gegevens van de USSR en van andere communistische landen niet altijd exact bekend zijn, kunnen onjuistheden voorkomen.

Onder de in deze tabel genoemde communistische staten

worden verstaan: Volksrepubliek China, Joego-Slavië, Cuba, Albanië, Noord-Korea en Noord-Vietnam.

1. Hiervan 125 FPB/G

2. Hiervan 17 FPB/G (5 Polen, 12 DDR)

3. Hiervan 6 FPB/G (Communistisch China)

4. Hiervan 48 FPB/G (12 Indonesië, 20 VAR, 10 Algerië, 6 Syrië)

BIJLAGE B

Overzicht voornaamste Russische sloopstypen¹⁾

Sloopstypen	Klasse	Aantal	Bijzonderheden
HELICOPTER-CARRIERS	LPH ²⁾ Leningrad/Moskwa	2	SAM (GOA); 20 heli's
KRUISERS	CL Kirov	2	18 cm geschut
	CL Chapaev	3	15 cm geschut
	CL Sverdlov	12	15 cm geschut
	CLG Sverdlov-SAM	1	SAM (GUIDELINE)
	JAGERS	DLG ³⁾ Kresta	5
	DLG Kashin	8-10	SAM (GOA)
	DLG ³⁾ Kynda	4	SAM (GOA), SSM (SHADDOCK)
	DDG Krupny	10-12	SSM (STRELA)
	DDG Kildin	6	SSM (STRELA)
	DDG Kotlin-SAM	2	SAM (GOA)
	DD Kotlin-MOD	30	verbeterde OB-uitr.
	DD Kotlin		
	DD Tallinn	1	prototype
	DD Skory-MOD	55	verbeterde OB-uitr.
	DD Skory		
ONDERZEEBOTEN	SSGN E-1	15	6 SSM (SHADDOCK)
	SSGN E-2	10	8 SSM (SHADDOCK)
	SSBN H	16	3 BM (SERB)
	SSBN Y	5	16 BM (SERB/SAWFLY) ⁴⁾
	SSKN N	17	
	SSK R	20	
	SSB G	25	3 BM (SERB)
	SSB Z-5	10	2 BM (SARK/SERB)
	SSG J	10	4 SSM (SHADDOCK)
	SSG W LONG-BIN	12	4 SSM (SHADDOCK)
	SSG W TWIN-CYLINDER	12	2 SSM (SHADDOCK)
	SS Z	25	
	SS F	40	
	SS W	170	
	SS Q	30	
FREGATTEN	DE Kola	12	
	DE Riga	50	
	DE Petya	30	OB-fregatten
	DE Mirka	20	OB-fregatten
FAST PATROL BOATS	FPB/G Komar	50	2 SSM (STYX)
	FPB/G Osa	75	4 SSM (STYX)
MIJNENVEGERS	MSC T.301	50	
	MSO T.43	140	
	MSO T.58	40	
	MSC Sacha	30	
	MSC Vanya	42	
	MSC Yurka	20	

¹⁾ Toestand medio 1969 gebaseerd op diverse bronnen (o.a. 50, 51, 53)

²⁾ Zie ook paragraaf „Amfibische Dreiging”

³⁾ Kunnen met evenveel recht CLG genoemd worden

⁴⁾ SAWFLY voor het eerst waargenomen in NOV. '67. Mogelijk nog niet operationeel.

BIJLAGE C

*Sterkte van de Sowjet-vloten in 1968
(volgens Soldat und Technik)*

scheepstypen	Noord. vloot	Oostzeevl.	Verre O.-vl.	Zw. Zee-vl
Kruisers	3	4	6	6
Jagers	20	25	28	40
Fregatten	15	10	25	10
Andere escorteschepen en patr. vaartuigen	30	100	150	20
MTB'S, MGB's, FPB/G's	60	150	90	150
Mijnenvegers	60	150	50	90
Conv. onderzeeboten	150	70	100	40
Nucl. onderzeeboten	28	—	12	—
Middelzware bommenwerpers	150	150	100	?
Verk. vliegtuigen/heli's	100	100	50	?

LITERATUUROVERZICHT

A. BOEKEN

1. Die Seerüstung der Sowjet-Union, Siegfried Breyer. J. F. Lehmanns-Verlag, München, 1963.
2. Maritime Strategy, V. Adm. Sir Peter Gretton RN. Frederick A. Praeger, New York, 1958.
3. De Koude Oorlog, Gen. Maj. B. Koning. G. F. Callenbach, Nijkerk, 1961.
4. The Soviet Navy, Cdr M. G. Saunders RN. Wiedenfeld and Nicolson, London, 1958.
5. Sea Power in the Nuclear Age, Anthony E. Sokol. Public Affairs Press, Washington, 1961.
6. Der Griff nach dem Meer, Cord Christian Troebst. Econ Verlag GmbH, Hamburg, 1960.
7. The Russians at Sea, David Woodward, William Kimber, London, 1965.

B. ARTIKELEN UIT TIJDSCHRIFTEN:

8. Marine Rundschau 1959, blz 129-139, Sowjetische Expansionsmethoden, Elis Biörklund.
9. idem 1962, blz 1-9, Skandinavien in der Sowjetstrategie, Elis Biörklund.
10. idem 1963, blz 1-11 en blz 153-165, Die Sowjets und die See, V. Adm Friedrich Ruge.
11. idem diverse rubrieken marine-nieuws.
- 11A Revue de Défense Nationale, mei 1968, blz 858-873, La Présence Navale Soviétique en Méditerranée, Ph. Masson en J. Labayle-Couhat.
- 11B idem mei 1968, blz 934-939, Manifestations de la Puissance Navale Soviétique.
12. Revue Maritime 1964, blz 1280-1307, La Marine Soviétique en 1964, J. Labayle-Couhat.
13. idem 1965, blz 981-1004, La Flotte Marchande Soviétique, Cl. Huan.
14. idem 1965, blz 1398-1425, Aspects actuels de la menace Aérienne et de la menace Sous-marine, J. Labayle-Couhat.
15. idem 1967, blz 1114-1115, La crise au Moyen-Orient.
16. idem 1967, blz 1168-1188, l'Armement international, R. Puech.
17. idem 1967, blz 1540-1543, La destruction de l'Eilath

18. Soldat und Technik 1961, blz 569-572, Schatten Moskous über den Weltmeeren, Fritz E. Giese.
19. idem 1967, blz 525-527, Sowjet-Offensive im Mittelmeer.
20. Soldat und Technik, diverse artikelen over samenstelling en uitrusting van de sowjet-marine door S. Breyer.
21. U.S. Naval Institute Proceedings 1965, juni blz 150-152, Soviets imperil US ships, John W. Finney.
22. idem 1967, mrt blz 38-44, The Soviet Navy in the Mediterranean, Capt F. M. Murphy USN.
23. idem 1967, mei blz 38-48, The Soviet Maritime Threat, Major Verner R. Carlson US Army.
24. idem 1967, juni blz 48-57, The Soviet Union and the Arctic, Capt Araldsen RNoN
25. idem 1967, juni blz 155, Soviet Buildup stirs South Europe, David Warrah.
26. idem 1967, juli blz 32-44, Soviet Canals, Victor Petrov.
27. idem 1967, sept blz 47-57, Can Sweden defend herself?, Cdr William W. Lang USNRes.
28. idem 1967, sept blz 136, The Soviet Black Sea Fleet, Lt Robert Wells USNRes.
29. idem 1967, okt blz 145, Soviet Navy doubles in the Mediterranean.
30. idem 1967, dec blz 56-65, Significance of the Northern Sea Route, Capt T. J. Laforest
31. idem 1968, jan blz 37-49, Maritime Denmark, Capt. Petersen RDanN.
32. Aerospace International, nov/dec 1967 blz 1-63, The Military Balance 1967-1968.
33. NATO's Fifteen Nations, apr/mei 1967 blz 26-39. Evolution of Soviet-Russian Sea-Power, Capt. H. G. Dudley USN
34. idem oct/nov 1967 blz 23-37, The Maritime Role for NATO, Capt. Harrison G. Dudley USN.
35. Frankfurter Allgemeine Zeitung 11 jan 1968, Die Macht im Mittelmeer.
36. NAVO maandblad juli/aug 1967, blz 22-25, Het militaire belang van de Middellandse Zee, Adm Sir John Hamilton RN.
37. Neue Zürcher Zeitung, 29/30 dec 1967, Die Russen im Mittelmeer.

38. idem 4 feb 1968, Sowjet-Unie: Opdringen naar Indische Oceaan.
39. Ons Zeewezen, feb 1968. De Sowjet-Russische Expansie en de veiligheid van West-Europa, KLTZ J.J.P. de Boer.
40. idem juli/aug 1967, Russische Koopvaardij wordt gevaar voor vrije Wereld.
41. Space/Aeronautics, sep 1965, blz 58-68, Search for Subs, Frank Leary.
42. The Economist, 24 juni 1967, Bears can't fly.
43. The Illustrated London News, 30 dec 1967, Russia's Presence in the Middle East, John Kimche.
44. The Ottawa Journal, 11 juli 1967, Primary question in the Middle East: The Politics and Strategy of the Soviet-Union, James Reston.
45. The Times, 19 jan 1968, Russia's Long Term Plan in the Mediterranean, A. M. Rendel.
46. Time, 22 dec 1967, NATO, looking Southward.
47. Time, 23 feb 1968, Russia, Power Play on the Oceans.
48. U.S. News and World Report, 11 dec 1967, Now Russia builds up Power in the Mediterranean, Adm Charles D. Griffin USN.
49. Marineblad, mrt 1968, blz 165-182, De Mijndreiging, LTZ 1 J. W. Voet.

C. DIVERSEN:

50. Jane's Fighting Ships, edities 1947/1948 en 1968r 1969. Sampson Low, Marston & Co. Ltd., London, 1947 resp 1968.
51. Weyers Flottentaschenbuch, editie 1966/1967. J. F. Lehmanns Verlag, München, 1967.
52. Les flottes de combat, editie 1947. Société d'éditions géographiques, maritimes et coloniales, Paris, 1967.
53. The Military Balance 1969/1970, The Institute for Strategic Studies, London.

Boekbesprekingen

900 dagen. Het Beleg van Leningrad 1941-1944,
door Harrison E. Salisbury, vertaling van W. van Mansius, 615 blz.: N. V. Koninklijke Uitgeverij J. J. Tijl, Zwolle, 1969. Prijs: f 24,90.

Van het lijvige boek „The 900 days, the siege of Leningrad” van Harrison E. Salisbury, Ruslandkenner en redacteur van The New York Times, is reeds in het jaar van uitgifte een Nederlandse vertaling verschenen. Het verslag van de zwaarste en langdurigste belegering aller tijden, tot nu toe nauwelijks bekend, is geen opgewekte lectuur doch geschiedkundig zeker belangrijk. Vooral ook omdat de schrijver tevens een beeld geeft van het voorspel van de operatie „Barbarossa”, de aanval die Hitler-Duitsland op 21 juni 1941 tegen Rusland lanceerde. Van dit voorspel de volgende details. Op 14 juni 1941 lichtte Hitler 45 leidende veldmaarschalken en generaals ter zake in. Adolf Heusinger was toen al generaal en toegevoegd aan veldmaarschalk Von Brauchitsch. In de nacht voorafgaande aan de aanval ontbood een beschonken Ribbentrop de Russische ambassadeur te Berlijn Dekanozow. De Russische leiders waren herhaaldelijk in bedekte termen gewaarschuwd door de Duitse ambassadeur te Moskou Von der Schulenburg en nadrukkelijk door hun eigen inlichtingendienst, waarin de spion Richard Sorge een belangrijke rol speelde. Desondanks – en zelfs nadat Sebastopol, Odessa en Libau waren gebombardeerd – geloofden de Russische leiders niet dat Duitsland werkelijk oorlog in de zin had. Men wilde dit niet geloven, hetgeen ook blijkt uit het verbod van Defensiecommissaris Timosjenko om artillerievuur op de Duitsers te openen toen zij in het Baltische Militaire District reeds 800 Russische bommenwerpers hadden vernietigd en hun opmars snel vorderde. Stalin was de eerste oorlogsweken als gevolg van een zenuwinstorting uitgeschakeld en het was Molotov die op 22 juni 1941 het volk voor het eerst in deze oorlog toesprak. Na de gevolgen van de zuiveringen in het Russische leger in de periode 1930-1940 te hebben beschreven (60% van de maarschalken, 85% van de legercommandanten en 60% van de overige generaals werd toen uitgeschakeld; een groot aantal daarvan werd ge-

liquideerd) beperkt de auteur zich tot de gebeurtenissen in en rondom Leningrad. Hoogste politieke leider was daar Stalin's kroonprins Zdjanov, een flink en ambitieus man die in 1948 door zijn aartsvijand Malenkov werd geliquideerd. In het noordwesten van de SU was geen éenhoofdig commando; in het Baltische Militaire District voerde de incompetent generaal Koetzesnow (niet te verwarren met de wel bekwame Marinecommissaris en de eveneens bekwame plaatsvervanger van Zdjanov, beiden dezelfde naam dragend) geheel geïsoleerd van het District Leningrad het bevel. Dit Baltische Militaire District was ingesteld na de inlijving van Estland, Letland en Litauen ter verdediging van de 500 km westwaarts verplaatste landsgrens. Onmiddellijk na het begin van het offensief van de Duitse Legergroep Noord onder Veldmaarschalk Ritter von Leeb koos Litauen de Duitse partij en werden ongeveer 100.000 Litauers ingelijfd in het Duitse leger. Kort daarop liep ook Letland over. De Russische vloot kon \pm 10 dagen na het uitbreken van de oorlog de Baltische havens nog juist voor aankomst van de Duitsers verlaten. Lange tijd heerste in Moskou zowel als in Leningrad grote verwarring. Wel werd in de Baltische staten incidenteel dapper weerstand geboden, doch over het algemeen was de verdediging daar chaotisch en van het begin af aan kansloos. Zdjanov vormde op 27 juni te Leningrad een niet geuniformeerd „burgerleger”, het eerste in de SU, dat oorspronkelijk uit 15 divisies bestond, maar al gauw moest worden teruggebracht tot 7 divisies, omdat dit leger Leningrad's mankracht geheel uitputte. De eerste locatie waar Von Leeb tot staan kon worden gebracht was aan de rivier de Loega, een kleine 100 km ten westen van Leningrad, waar het voorbeeldige optreden van maarschalk Vorosjilow, die inmiddels met de verdediging van Leningrad was belast, inspirerend werkte. Reeds toen hadden de vele Russische nederlagen al een groot aantal executies van generaals tot gevolg gehad, ook al hadden deze hun orders strikt uitgevoerd. Het is niet uit te sluiten, dat de Loegalinie de uiteindelijke val van Leningrad heeft kunnen voorkomen. Op 8 augustus 1941, de dag dat Stalin in staat was het lande-

lijk opperbevel op zich te nemen, werd het gevaar voor Leningrad acuut, ook al omdat op die dag de Finnen op het Karelsche front in het offensief gingen. De „stad van lafaards en patriotten, van oplichters en dapperen, van slechte militairen en aarzelende partijleiders” had geen extra voedselvoorraden aangelegd, doch er was tijd geweest om vele kinderen te evacueren richting Oeral. Begin september 1941 onderging de stad de eerste beschietingen en luchtbombardementen en medio september ontstond voedselschaarste. Op dit ogenblik beginnen de 900 dagen te tellen. Schromelijk tekort schoot de informatie van de bevolking; hierin kwam in feite nooit verbetering, ondanks de vele proclamaties die met eentonige regelmaat eindigen met: „. zal (zullen) onmiddellijk doodgeschoten worden”. Toch ging het leven in de stad de eerste maanden vrij geregeld door. Een voorbeeld daarvan; toen op 21 september 1941 de Duitsers zich voor Leningrad begonnen in te graven, begaven de verdedigers zich nog per stadstram naar het front. Kort daarna begon echter de eindeloos lijkende tijd van honger, koude en terreur. Op 12 september werd Vorosjilow – hem werd toch een te grote passiviteit verweten – afgelost door maarschalk Zjoekov, de „grootste ruziemaker van het Rode Leger”, die zeer agressief en rigoureuus optrad, getuige zijn steeds herhaalde order aan zijn troepen: „Val aan of sterf”. Zjoekov slaagde er inderdaad in de verdediging te organiseren, doch werd reeds op 7 oktober naar Moskou geroepen om daar de verdediging te leiden. Na hem voerden nog vele prominenten het bevel te Leningrad, o.a. Meretskow, Fedjoeninski en Govorov. Een zeer belangrijke rol speelde de onvermoeibare genie-kolonel later generaal Bitsjevski, die gedurende de volle 900 dagen te Leningrad diende. Factoren van belang voor de verdedigers waren nog de „levensweg over het ijs van het Ladoga-meer” waarlangs nog enig voedsel in de stad kon worden gebracht en de rivier de Njewa, die de Duitsers moesten oversteken om zich met de Finnen te kunnen verenigen, hetgeen nooit is gelukt.

Voor Leningrad's bevolking was het beleg uiteraard een niet te beschrijven lijdensweg. De directe gevolgen van de strijd kostten anderhalf miljoen Russische levens. Hongerdood, zelfmoord, moord om voedsel te verwerven en terechtstellingen waren aan de orde van de dag. Ook kani-balisme kwam voor. Begrijpelijkerwijs verdween elk gevoel voor humor. Slechts de zomer gaf enig soelaas. Een (mislukt) militair tegenoffensief werd

ondernomen in de zomer van 1942. Op 12 juli 1942 werd Malenkow's beschermeling, de generaal Vlasov, door de Duitsers gevangen genomen en liet zich daarna voor het Duitse politieke karretje spannen. Hij was de enige prominente Russische generaal die in de Tweede Wereldoorlog overliep. Een nieuw tegenoffensief, in december 1942 en januari 1943, was succesvol. Deze „Operatie Iskra” kon na 500 dagen van beleg het Leningradfront verenigen met het Volchovfront en kon bereiken dat een smalle corridor door de Duitse linies tot stand kwam. Wel werd deze nog herhaaldelijk afgesneden, doch het succes betekende een keerpunt in de strijd, die definitief ten voordele van de verdedigers werd beslist door het offensief van januari 1944. Op 27 januari 1944 te 8 uur 's avonds (om nauwkeurig te zijn: het beleg had toen 880 dagen geduurd) kondigde een saluut van 324 Russische kanonnen de bevrijding van Leningrad aan. Salisbury's verteltrant doet nu en dan denken aan die van wijlen Ernie Pyle. Hij beschrijft ervaringen van belangrijke – zowel als van onbelangrijke mensen. Vaak grijpt hij terug op de geschiedenis van de SU. Vertaler W. van Mansius moge enkele onnauwkeurigheden worden vergeven; belangrijk is dat hij snel heeft gezorgd voor een goed leesbaar en interessant verhaal in de Nederlandse taal.

F. Touber

Brigade-Generaal der Infanterie (gsb).

Anatomie van het conflict”

door dr P. Valkenburgh, 179 blz., Uitg: N. Samsom N.V. Alphen aan de Rijn, 1969 Prijs f 13,50.

Deze met opzet wat theoretisch gehouden uitgave bevat grotendeels een beschrijving van enige gedragswetenschappelijke denk- en onderzoekmethoden, welke gezamenlijk een min of meer scherp omgrensd veld van onderzoek vormen, te weten de conflictanalyse. Dit nog betrekkelijk jonge vakgebied is te beschouwen als het deel van de gedragswetenschappen, dat uitsluitend gericht is op het empirisch en theoretisch onderzoek van conflicten.

Er wordt diep ingegaan op de vragen of het mogelijk is een algemene conflicttheorie te ontwerpen en of de conflictologie misschien kan leiden tot het geven van adviezen over conflictbeheersing. De nadruk wordt sterk gelegd op methodische gedachtegangen, op hypothese- en theorievorming en in mindere mate op de beschrijving en evaluatie van resultaten, welke met behulp van

empirische onderzoeken zijn verkregen. Van de geïnteresseerde lezer wordt wel wiskundig inzicht verlangd om de grondgedachten van de behandelde modellen te kunnen volgen.

Schrijver ziet zijn boekwerk als een tussentijds verslag, waarin onder meer verteld wordt over de vele moeilijkheden bij het speurwerk en over de dikwijls intuïtieve benaderingswijze van de onderzoeker, welke tot een meer wetenschappelijke onderzoekshandeling dient te worden getransformeerd.

In het kader van de conflictanalyse kunnen de drie relevantiekaders, te weten de theorie, het onderzoek en het conflictbeheersingsbeleid, elkaar krachtig aanmoedigen en tot een vruchtbare uitwisseling van inzichten en gedachten komen. Dit boekwerk kan worden aanbevolen als een goede schets van wat de hedendaagse conflicttheorie en ten dele ook het onderzoek tot genoemd samenspel hebben bij te dragen.

M. E. ten Brinke
Majoor M. A. (regacc).

„De Duitse aanval op de Sovjet-Unie in 1941”

een krijgsgeschiedkundige studie door dr. F. P. ten Kate, (twee delen; prijs f 41,-) in de serie Historische Studies, uitgegeven vanwege het Instituut voor Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht, verschenen bij Wolters-Noordhoff N.V. te Groningen.

Beter laat dan nooit zou ik willen zeggen tegen deze belangwekkende uitgave, op het proefschrift waarvan de auteur bij Prof. Mathon promoveerde. De lezers van Mars in Cathedra vinden in deze studie de resultaten van een diepgaand en tevens immense hoeveelheid speurwerk naar de oorzaken, achtergronden en alles wat dienstig is om te komen tot enig inzicht en oordeel van de in deze uitgave beschreven episode van de Tweede Wereldoorlog. Wie het boek aan een kritische beschouwing onderwerpt, zal gauw tot de conclusie komen, dat Dr. Ten Kate niet heeft gemikt op de belangstelling van een grote lezerskring. Al bij voorbaat zou ik willen stellen, dat dit werk aandachtige bestudering verdient, ongeacht het feit of de lezer het overal en op alle punten met de auteur wel of niet eens kan zijn. Het boek laat zich niet gemakkelijk lezen en de vele kleine in de tekst opgenomen cijfers, die verwijzen naar de bijna 1600 in het tweede deel opgenomen voetnoten, werken wat storend. Een aantal voetnoten had mogelijk in de tekst verwerkt kunnen wor-

den. Op een 19-tal goed uitgevoerde operatiekaarten kunt U de beschreven strijd volgen, echter niet dan nadat U meerdere errata hebt aangebracht. Dit geldt trouwens ook voor het boek; het is jammer dat we in dit overigens typografisch goed verzorgde boek bij het opslaan zo veel errata aantreffen.

Belangwekkend is het nog eens het complex van redenen door te nemen, dat resulteerde in het Duitse besluit tot de aanval op de Sovjet-Unie. Een analyse van de strijdkrachten en de beschikbare middelen van beide partijen vertoont frappante verschilpunten, niet alleen in tactisch opzicht, maar ook kwantitatief en kwalitatief.

De Duitse legerleiding werd verrast door Hitlers besluit tot een aanval op de Sovjet-Unie. De Duitse Generale Staf kon zich evenwel, in het bezit zijnde van de Russische voorschriften, een beeld vormen van de Russische tactiek. Op grond hiervan werd geconcludeerd dat de moderne Duitse pantserdivisies gemakkelijk zouden kunnen afrekenen met de Russische troepen, ook al waren die numeriek overmachtig. Kwantitatief werd de Russische bewapening echter wel onderschat, terwijl over het aantal mogelijk te vormen Russische divisies grote onzekerheid bestond. Ruslands miljoenenbevolking vormt immers een bijna onuitputtelijke mobilisatiebron. Grote onzekerheid omtrent het Russische industriële potentieel betekende een niet te verwaarlozen factor, waardoor het wenselijk werd geacht de Sovjet Unie te verslaan vóórdat deze de tijd en gelegenheid had gekregen om het volle gewicht daarvan en van haar mensenmassa's in de schaal te werpen.

Schrijver memoreert de vele problemen, waarvoor de Duitse legerleiding zich gesteld zag bij de voorbereiding van de veldtocht. Het werd de Duitse legerleiding in elk geval duidelijk, dat voor een veldtocht tegen Rusland in feite alleen de tijd tussen midden mei en midden oktober beschikbaar was. Duitsland zou anders in een „tempo-dwangpositie” geraken, aangezien voor 1942 rekening diende te worden gehouden met een zodanig herstel der Britse strijdkrachten, dat hierdoor een niet te verwaarlozen Duitse troepenmacht in het Westen zou zijn gebonden. De opzet van het Duitse operatieplan mag in grote lijnen bekend worden verondersteld. Vermeldenswaard is dat Hitler evenwel het principe van het vernietigen van de vijandelijke parate strijdkrachten als eerste doelstelling om eerst daarna vitale gebieden te bezetten niet is blijven huldigen. Het is niet met zekerheid bekend of deze visie door de

Duitse Generale Staf zonder meer is geaccepteerd; in de interviews van de schrijver met de nog in leven zijnde Duitse generaals is dit evenmin geheel duidelijk geworden. De verovering van Moskou, aanvankelijk primair gesteld (o.a. in verband met de functie van Moskou als spoorwegcentrum van de Sovjet Unie en tevens als regeringscentrum), werd door Hitler al gauw van secundair belang geacht. Hitler wenste bovendien belangrijke Russische hulpbronnen (Donetzbekken, Oekraïne en Kaukasus) zo spoedig mogelijk dienstbaar te maken aan de Duitse oorlogvoering.

Vervolgens kunt U kennismaken van de Russische visie op de oorlogvoering in 1941, die in grote lijnen tendeerde naar „aanvallen is de beste verdediging.” Dat de Russische strijdkrachten niet of nauwelijks in welke verdedigingsvorm dan ook waren geoefend, terwijl in het Russische officierskorps verouderde opvattingen bestonden over het verdedigend gevecht, is de Sovjets duur komen te staan; in drie maanden tijds maakten de Duitsers ± 3.000.000 krijgsgevangenen. Aan Russische zijde ontaarde de verdediging van het eigen grondgebied in een wanhopige statische worsteling, waarbij het ter verdediging toevertrouwde gebied daadwerkelijk tot de laatste man werd verdedigd. Aangenomen kan worden dat de Russische legerleiding zich in theorie wel een beeld gevormd had over de bewegelijke verdediging. Aangezien deze een zeer hoge graad van geoefendheid vereist, goede communicatiemoge-

lijkheden en ruimte voor initiatief voor commandanten op alle niveaus – eisen waaraan het Rode Leger niet voldeed – kon een bewegelijke verdediging niet worden toegepast. Het zou te ver voeren het Russische militaire denken hier in detail weer te geven. Wel moge nog worden gewezen op de grote invloed die het optreden van partizanen heeft gehad op het verloop van de strijd (binding van aanzienlijke Duitse strijdkrachten in het veroverde gebied). Als typerende eigenschappen van de Russische soldaat noemden de door de auteur geïnterviewde Duitse generaals eensluidend diens „Härte und Bedürfnislosigkeit”!

In de vroege morgen van 22 juni 1941 begon de veldtocht, aanzienlijk later dan aanvankelijk in de bedoeling lag. Het verloop is bekend. Alle factoren, die deze gigantische strijd in beslissende mate hebben beïnvloed, zullen minder vers in het geheugen liggen. In dit verband is de grote waarde gebleken van betrouwbare inlichtingen en betrouwbare verbindingen. De zeer gebrekkige verbindingsmiddelen aan Russische zijde hebben voor de Sovjet Unie bijna desastreuze gevolgen gehad.

De door Dr. Ten Kate met dit boek geleverde prestatie verdient waardering. Deze Nederlandse krijgsgeschiedkundige studie wordt ter lezing aanbevolen.

H. Wentink.

Kapitein voor speciale diensten der Artillerie

The best that can be defended
can only be defended by the best!

SIGNAL

radar,- vuurleiding,- 'data-handling'- en luchtverkeersleidingsystemen
N.V. HOLLANDSE SIGNAALAPPARATEN, HENGELO